

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc

revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Acest roman a fost digitizat în cadrul proiectului Muzeul Digital al Romanului Românesc 1901-1932, inițiat de Revista Transilvania, organizat de Complexul Național Muzeal ASTRA și co-finanțat de Administrația Fondului Cultural Național.

Sugestie de citare a arhivei:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, Dragoș Varga. *Muzeul Digital al Romanului Românesc: 1901-1932*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932.

This novel was digitized for the project The Digital Museum of the Romanian Novel 1901-1932, initiated by Revista Transilvania, organized by ASTRA National Museum Complex and co-financed by The National Cultural Fund Administration.

Citation suggestion:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, Dragoș Varga. *The Digital Museum of the Romanian Novel: 1901-1932*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

18414/15

B.M.B.
Patrimoniu
20376/09

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

CARTEA ÂNTÊIA

Legionariĭ cruceĭ.

I.

Era în tabăra lui Constantin. Oştile risipite pe câmpia întinsă, aproape nu maĭ păstraŭ vechia ordine romană; obosite, priveaŭ trist apusul polichromic al unuĭ soare ce lumina o lume murindă.

Vechea orinduială din tabăra augustiană dispăruse: legionarul, disciplinat de odineoară, făcuse loc soldatuluĭ leneş, pe care o plată bună îl tîra în şivoiul lupteĭ.

Armata era pestriţă: toate limbile imperiuluĭ se ciocneaŭ între ele; rĕsuna, lângă cuvîntul latin, rotund şi plin, cuvîntarea piţigăiată a greculuĭ sardian

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

saŭ asprul graiŭ al traculuĭ şi germanuluĭ barbar.

Vechiul *pilum* al legionarului aproape dispăruse ; adusese fie-care neam, armele sale, unele necioplite şi altele aproape fără de nicĭ un folos.

Din praetorium, comandantul suprem nu maĭ putea, ca altă dată, să spună că întreaga armată are un mare suflet, mânat de un singur gând. Germanul visa hydromelul spumos, tracul femeĭ frumoase, grecul filtre blestemate; iar latinul degenerat, se perdea în extaz mistic : visa viitoarea lume şi strimta vale a luĭ Iosafat din acea fericită Galileie.

Sufletul imens din vremurile republicеĭ, era acum multe suflete pe care idealurĭ felurite le gonea în diferite părţi. Supremul general era acum şi dênsul, saŭ un barbar saŭ un sclav al cugetăreĭ celeĭ nouă.

Ca la toate popoarele decadente, religiunea creştină adusese latinismuluĭ suprema mântuire şi înlocuise urma de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

patriotism, printr'un vag umanitarism.

Cetățeanul Romei murinde, era umanitar : el iubea pe trac ca și pe german, pe latin ca și pe grec și, în mintea lui, amorțită de traiu, rĕsboaiele erau lucruri nedemne și pe care noul lui D-zeŭ le oprea.

Nenorocitul decadent, saŭ sclavul imbecilizat, vedea în religia lui Iisus nu pe acel cârmuitor sublim, ci pe umanitaristul utopic, care nu voește să știe ce-i Patria.

Aceasta era soldățimea cu mulți zeĭ, pe care împĕratul Constantin o ducea să se lupte contra lui Maxentius și Maximin Daïa.

Din praetorium se auzea mare larmă și, pe d'asupra ei, tunând vocea lui Constantin. Erau mulți soldați cari nu maĭ voiaŭ să se lupte și să ridice spada contra dușmanului : efect sublim al uneĭ învățăturĭ sublime !

— Nicĭ odată nu voiŭ ucide un om nevinovat ! cel ce de sabie se slujește de ea moare. D-zeul meŭ mĕ oprește,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

zicea un tînăr soldat cu privirea dulce şi cu corpul mic, ca şi toţi latinii decadenţei.

— Vin oştile lui Daïa şi ne omoară, replică tunător Constantin.

— Să vină, căci ne deschid împărăţia cerului.

La aceste vorbe ciudate, în care rĕsuna ecoul unei religiuni nouă, împĕratul îşi vedea viitorul nimicit, tronul pentru care vĕrsase atâta sînge, ocupat de un altul, iar dînsul ucis ca cel din urmă nemernic.

— Dar şi eŭ sînt creştin, rĕspunse Constantin. La Naïsus ce religie avutam ? Oare buna mea mamă nu-i o creştină cucernică ? Oare eŭ sînt crescut în lumea vechilor zei ? Voi nu vedeţi că lupta mea e pentru creştinism ? Duşmanii mei sînt duşmanii cruceĭ. Eŭ mĕ rĕsboiesc pentru credinţa cea nouă.

Vorbele îşi avurĕ efectul dorit ; ele aprinserĕ în sufletul acestor degeneraţi, flacăra unuĭ nobil fanatism.

Constantin dispărea şi, în faţa lor, a-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rea năluca sfântă a lui Iisus Mântui-
ul: lupta pentru tron se schimba în
tă pentru cruce.

Seara se tot grăbea să lase loc nop-
. Din cortul împăratului, începu a
zări licărirea luminelor ce se aprin-
ü pe rînd.

Cerul, într'o parte, era încă roşu de
imele raze ale soarelui apunênd. A-
rgul zilei era frumos. În depărtare
estompaŭ slab Apeniniĭ, carĭ se per-
aŭ, puţin cîte puţin, în negura ce pre-
la obscurul nopţeĭ.

Vorbele împăratului făcură înconjurul
bereĭ. Creştiniĭ, carĭ formaŭ majorita-
a oştireĭ, eraŭ fericiţĭ şi, adunaţĭ în
rul praetoriului, cu ochiĭ perduţĭ în
istică privire, eĭ aprobaŭ vorbele luĭ
onstantin.

Împĕratul sta în pragul cortuluĭ sĕŭ.
lueta sa mare şi gros conturată se
sfăcea din cadrul uneĭ minunate serĭ.
vorbea şi glorifica pe fiul luĭ D-zeŭ.
Fiţĭ gata: mâine ne vom lupta. Şi, cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mâna arăta partea de cer înroşită de razele apusului de soare.

Vorba luĭ prindea viaţă : el devenea elocuent şi gestul sĕŭ nobil şi foarte generos.

Impĕratului nu-ĭ venea să creadă !.. Pe fondul înroşit se desemna, uşor conturată, o cruce luminoasă şi în jurul eĭ, în litere de foc, stetea scris : ἐν τοῦτο νικᾷ.

Constantin ridică braţul şi căḑu în genuchĭ. Vedeţi voĭ, zise el cu o voce tremurândă, vedeţi, oşteniĭ aĭ cruceĭ, simbolul D-zeului nostru ?

Priviţi crucea care se găseşte colo pe cer; citiţi ce scrie în jurul eĭ !

Soldăţimea delira şi, în genuchĭ, ridica immurĭ de glorie. *In hoc signo vinces* strigaŭ latiniĭ, ἐν τοῦτο νικᾷ greciĭ şi siriaciĭ grecizaţĭ.

Crucea dispăru repede; totuşĭ soldaţiĭ o vĕzură toată noaptea.

Constantin cişţigase lupta şi tronul ĭĭ era asigurat.

In noaptea următoare Crist apăru în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vis soldaţilor şi crucea care o zăriră pe cer, alăturea de el.

A doua zi, vechiul vultur legionar care sburase victorios pe câmpiile Asieĭ şi Africeĭ, care se oprise pe Akropolea Atheneĭ şi pe ruinele Palmyreĭ: care triumfase în Egipt, alături cu August, şi în Britania şi Galia împreună cu Cesar, cădea ucis de noul symbol.

Crucea, cu devisa eĭ strălucită, pe care soldăţimea şi împĕratul o vĕzuse în seara aceea de friguri şi temeri, stătea acum în fruntea legiunilor.

Câţi-va soldaţi protestară, un german beat invocă pe Thor, iar un grec cu glasul subţire recită pasagiĭ din Theogonia luĭ Hesiod. Eĭ fură ucişi pe mormîntul bătrînuluĭ vultur legionar, care, după ce sburase victorios peste câmpiile Asieĭ, peste colinele superbe ale Greciеĭ şi peste Espania pătimaşă, apunea într'un ajun de luptă, în mijlocul veseliеĭ.

Constantin simţi o durere sufletească. Aquila aceasta era însăşi imperiul ro-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vis soldaților și crucea care o zăriră pe cer, alăturea de el.

A doua zi, vechiul vultur legionar care sburase victorios pe câmpiile Asieĭ și Africeĭ, care se oprise pe Akropolea Atheneĭ și pe ruinele Palmyreĭ: care triumfase în Egipt, alături cu August, și în Britania și Galia împreună cu Cesar, cădea ucis de noul symbol.

Crucea, cu devisa ei strălucită, pe care soldățimea și împĕratul o vĕzuse în seara aceea de friguri și temeri, stătea acum în fruntea legiunilor.

Câți-va soldați protestară, un german beat invocă pe Thor, iar un grec cu glasul subțire recită pasagii din Theogonia lui Hesiod. Ei fură uciși pe mormîntul bătrînuluĭ vultur legionar, care, după ce sburase victorios peste câmpiile Asieĭ, peste colinele superbe ale Greciei și peste Espania pătimașă, apunea într'un ajun de luptă, în mijlocul veseliei.

Constantin simți o durere sufletească. Aquila aceasta era însăși imperiul ro-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

man: era symbolul puterei lui Cesar şi o amintire a celor mai frumoase zile.

In faţa acestui vultur îmbătrînit, Vercigentorix se închină; în faţa lui, Hannibal îşi plecă mândra lui frunte. Era dênsul o epopee care grăia; era o amintire dulce pentru cel care voia să urmeze calea bătătorită de Cesar, de August, de Traian.

Soldaţii strigaŭ:

Uite, priviţi!.. Dumnezeŭ ne dă symbolul adevăratei credinţi. Să'l luăm şi vom învinge, vom face să răsune în basilice, glasul umil al slujitorului crucei. Cu ajutorul credinţei să luptăm şi să murim pentru cruce şi credinţa nobilă a lui Cristos. Fu un moment de aiurare extatică: unii văzură năluca sfântă a lui Cristos binecuvântând oştirea lui Constantin, alţii auziră voci divine şi glas de heruvim.

Entusiasmul era general. Sufletul legionarilor palpita de bucurie şi lupta cu Maxentius se înfăţişa ca o rĕsboire dintre creştinism şi păgânism.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Legionariĭ veselĭ arătaŭ silueta împĕratuluĭ şi, în taină, spuneaŭ :

— El e trimis de D-zeŭ să dea religieĭ creştine puterea terestră.

Entusîasmul lua proporţia uneĭ epopeĭ ; se plângea, se rîdea şi se ruga spre cer.

Legionariĭ eraŭ mulţumiţĭ ; eĭ vĕzură în crucea de flacărĭ, o aprobare a cerului, un ajutor pe care divinitatea îl dedea luĭ Constantin. Mulţĭ din aceştia vĕzură încă, pe cerul înstelat, crucea care făcuse pe împĕrat stăpîn peste oştirea sa.

In tot timpul nopţeĭ, în locul aquileĭ, se aşezară crucĭ aurite şi carĭ îndemnaŭ la rĕsboire.

.... Şi lumina dimineţeĭ înăuri, cu razele eĭ plăpânde, o bogată hecatombă de vulturĭ de bronz: era singura jertfă pe care noua religiune o putea priimi.

* * *

Ceasul rĕsboireĭ sosise. Legiunile cruceĭ aşteptaŭ să intre în luptă. Câmpul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de rĕsboiŭ era strâmt și mărginit de Saxa rubra; de acele stâncĭ înroșite și carĭ păreaŭ niște grămădzuĭ de cărbunĭ ce licăreaŭ la suflarea vîntuluĭ, și de Tibru care curgea liniștit între malurĭ mâncate.

Aci, unde odinoară trăise legenda luĭ Romulus și Remus, unde Aeneas desbarcase și pe unde trecuse oștile luĭ Cesar, victorioase și mândre, păgânismul intră în luptă cu religia cea nouă, pe care întîmplarea și voința cerească o dase sub paza luĭ Constantin.

Lupta fu caldă. La Pons Milvius, Maxentius își găsi moartea împreună cu numeroase legiunĭ.

Legionariĭ luĭ Crist fură învingătorĭ.

Seara luptelĭ sosise. Peste câmpul acoperit cu stîrvurĭ, încă pline de căldura vieței, plutea fâlfâitul corbilor, atrași de mirosul cadavrelor.

Soldațĭ tinerĭ, cu viață destulă, zăceaŭ uciși de fierul dușman. Alăturĭ de eĭ, sângele înegrit prinse a închega și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

se auzea, în această vastă necropolă, numaĭ croncănitul pasĕrilor de pradă.

Vulturĭ pleşuvĭ, corbĭ graşĭ şi cu penele avénd lustrul metalic, se lăsaŭ încet peste stîrvurile din care flacăra traiuluĭ de abia se stinsese.

Alăturĭ de aceste hecatombe de tineriĭ, pe carĭ banul îĭ ducea spre moarte, zăceaŭ aquilele de bronz. Labarul care înlocuise vulturul în tabără constantiniană, învinsese pe bătrîna aquilă.

Cerul senin era luminat de lună. O zi selenară care fermeca şi reliefa conturul funebru al cadavrelor făcând decorul şi maĭ fioros.

Razele cădeaŭ în bogate stoguriĭ; troenĭ de pulbere lunară înobilaŭ fruntea celor morţi şi tăcerea sepulcrală, care învĕluia acest cimitir păgîn, era sfîşiată de ciocănitul sinistru al corbilor şi vulturilor carĭ despuiaŭ oasele de carne.

Constantin era mulţumit; isbânda repurtată de oştile sale, îl făcea fericit şi îĭ răpea somnul.

Cu paşĭ marĭ, dînsul se plimba în ju-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rul cortuluĭ sĕŭ: sufletul luĭ, aci era mulţumit, aci era pătruns de neîncredere şi i se părea că legiunile învinse, ce dórmeaŭ somnul morţeĭ pe câmpia vecină, prind viaţă şi, în frunte cu vulturul înviat, năpădesc asupra luĭ. Auzea vocea luĭ Maxentius, tropot de caĭ şi zângănit de arme; îĭ era frică şi fără de voe striga. Vaetul sĕŭ se perdea în adîncul câmpieĭ, dus pe aripĭ de credincios ecoŭ. Treceaŭ minute întregĭ şi realitatea îl bucura ; auzea croncănitul pasĕrilor de pradă şi slabe vaete.

Voia să se asigure şi, tăcut, fără de sgomot, se cobora în mijlocul armateĭ învinse care, sub lumina palidă a luneĭ, dormea vecĭnicul somn.

Impĕratul, cu bucurie de fiară, străbătea acest câmp al morţeĭ. Pasul sĕŭ greoiŭ deştepta din orgia mâncăreĭ, pe frumoşiĭ corbĭ şi pe aquilele carĭ păreaŭ a fi cele nimicite de cruce.

Mergea cu greutate, cadavrele eraŭ numeroase şi îĭ împedicaŭ piciorul: era silit să calce peste corpurĭ şi atuncĭ

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

avea sensaţii urîte, părea că aude ţipete şi blesteme.

Inainta spre pons Milvius: voia să găsească trupul luĭ Maxenţius. Işĭ amintea, din focul lupteĭ, că fusese ucis la capĕtul stâng al acestuĭ pod pe care vremea îl ruinase.

De abia dibuia: stîrvurile prea multe îĭ făceaŭ mersul greoiŭ. Luna îĭ slujea de călăuză în această lume fantastică, care sta înţepenită într'un decor de feerie.

Tibrul se auzea: valurile făceaŭ un sgomot mic şi care se împerechia cu slabele vaete, eşite din pieptul murinzilor, şi cu croncănitul corbilor.

Intr'un loc, îmbrăţişaţĭ, muriseră douĭ soldaţĭ. După asemănare eraŭ fraţĭ, carĭ încălzirĕ suflul de ghiaţă al agonieĭ, prin sărut imaculat de frate.

Impĕratul fu adânc mişcat. Sufletul sĕŭ aspru de barbar, care tremura de plăcere înaintea sângelui duşman, se înduioşă şi, în mijlocul acesteĭ tabere cuprinsă de frigul etern al nesimţireĭ, îşĭ

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

aminti copilăria şi tinereţea sa sângeroasă.

Voia să meargă înainte, cu toate că avu o clipită de esitare, dar rĕvĕrsatul zorilor se vestea şi, spre rĕsărit, lumina roş-albă a începutului de zi, nimicea obscurul uneĭ nopţĭ luminoase.

Impĕratul se întoarse. Pe la jumătatea drumuluĭ, în mijlocul legiunilor moarte, zări unul din soldaţiĭ sĕĭ. El se ruga.

Vre-un frate saŭ vre-o rudă poate îşĭ găsise moartea în rîndurile duşmane, gîndi impĕratul. Dupĕ felul de îngenuchiare, Constantin vĕzu imediat pe unul din adepţiĭ noueĭ religiunĭ.

Era un soldat tînăr şi frumos; voinic cum rar se găseaŭ latinĭ în aceste vremurĭ ale decadenţeĭ. Sub mângăiala începutuluĭ de zi, musculatura luĭ puternică se contura admirabil. Impĕratul fără a-ĭ turbura ruga, îl ocoli şi se îndreptă spre tabără.

Aelius Sentinus, legionar constantinian, se luptase plin de curagiŭ, la stîncile roşiĭ ca şi la podul Milvius; el nu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

odată scăpase crucea, înfiptă pe labarum, de-a cădea în mână pângăritoare a oștilor lui Maxentius.

După sfîrșitul luptei, iubirea creștină, care impune milă fără de hotare, pentru dușman ca și pentru frate saŭ prietin mult iubit, îl împinse în mijlocul câmpului de luptă.

Micile stâncĭ roșiĭ, care mărgineaŭ teatrul măcelului, păreaŭ vopsite cu sânge. Mai departe se ridica șubredul pons Milvius și, în zarea serei, se estompa, bine nuanțat, orașul etern.

Aelius plângea și, în mijlocul acestei necropole în care cadavrele nu eraŭ îngropate, unde, pe palium, umblaŭ viermĭ blestemațĭ în locul însemnelor de victorie, găsi loc priincios de rugă fierbinte.

Era rugăciunea lui, o pioasă chemare a Dzeirei : o plăpândă rugăciune spre mila cerească.

La douĕ-zecĭ și cincĭ de anĭ, Aelius erea un creștin convins. Născut în credința păgânească, el totuși primi noua

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

religie, grație unuĭ bun bătrân care, legionar roman în Palestina, putuse să primească taina sfinteĭ treimĭ, chiar pe gloriosul pământ galileian.

In mijlocul acestuĭ câmp al morțeĭ, i se părea că aude vocea lui D-zeŭ care îl mustra; i se părea că fie-care mort se ridica și'l blestema. Era o întreagă orgie de țipete, de suspine și de blesteme, care se repezeaŭ cotropitoare, carĭ voiaŭ să nimicească pe cel care păcătuise.

Aelius plângea și se ruga și, când soarele învăluia, în mantie aurită, trupurile întrate în viermuială, tînĕrul legionar se ruga încă.

* * *

Aelius se născuse în plin Samnium. Copilăria îĭ fusese mângâiată de clima cea dulce și sănătoasă a frumoșilor Apenini. La vîrsta de patru anĭ era orfan și, la cincĭ anĭ, munca grozavă de sclav îl chinuia.

Se vedea în ajunul luptelor, micuț,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

suferind și ne avînd nicĭ o mângâială; își amintea dureroasa luĭ copilărie, bătăile primite și chinul foameĭ la care era supus maĭ tot-d'a-una. Suferea pe tăinuite și plânsul nicĭ el nu maĭ venea să-l mângâie. La ce bun lacrimă zadarnică, când ea se perde în pămînt?

Când împlini 10 anĭ, un bătrîn sclav,— numele nu-l știa, își amintea însă figura luĭ chinuită peste care, resemnarea creștină așternuse învingerea sufletească.

Era un sclav bătrân care călătorise prin Galileia, era unul din aceia carĭ primise noua credință chiar pe pămîntul sfânt al Palestineĭ.

De la dînsul primi noua credință. Vorbele luĭ rĕsunaŭ încă, ca și o trompetă de victorie. Sfatul sĕŭ, era pavăză de aramă și vorba luĭ mĕsurată, armă neînvinsibilă a durereĭ sufletești.

Își amintea de cuvintele luĭ limpezĭ: își amintea de vorba luĭ dulce în care plutea viziunea lumeĭ vecînice.

La 15 anĭ era creștin fanatic, fericit în durere și avînd în privire năluca

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

unei lumi mai drepte. Suferința lui pierise; primea loviturile cu zîmbet în privire și cu rugă creștinească pe buze.

La 16 ani, pe la jumătatea idelor lui Marte, Aelius se făcu mercenar; intră în oastea lui Diolecțian, și a lui Constantin Chlorus, când ei erau pe la finitul domniei și, apoi, legionar în armata lui Constantin.

In rĕsboiŭ nu se da în lături: el saŭ purta aquila legiunei saŭ păzea munițiunile armatei, dar sângele nu iubia: i se cutremura sufletul când vedea murind dușmanul sĕŭ, când tovarășul de luptă, împingea sulița în trupul inamicului. Era hotărît să meargă în păduri, să trăiască o viață de sfînt. Auzise de oameni tineri și bătrâni cari, prin scorburile munților, duceaŭ o viață de lipsuri întru pregătirea celei eterne.

Pustnicia îi surîdea, îl atrăgea.

Aelius era despărțit de tot ce era pămîntesc. Pentru dînsul femeia era imaginea sfintei Fecioare și în ea nu găsea de cât chip sfînt de curată adorare.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Trupul sĕŭ nu era chinuit de frigura patimeĭ şi carnea luĭ nu tresălta la glasul voluptăţeĭ, aşa că singurătatea îl fermeca. 1)

II

Lumea sclavilor era supusă celor maĭ dureroase chinurĭ; dînsa suferea din greŭ şi, sub cîrmuirea sufletească a zeilor păgânĭ, se nimicea aşteptând să se ivească un noŭ Spartacus, un alt nobil atlet al libertăţeĭ. Decadenţa însă, nimicise, din inima latină, entusiasmul şi puterea sufletească care, singură, poate naşte eroĭ ce vor să moară pentru binele comun. Samnium, ca şi cele l'alte provinciĭ italiene, era nimicit. Sub do-

---

1) Asupra celor scrise în acest capitol se poate consulta:

Eusebius: Historia eclesiastica şi Viaţa luĭ Constantin.

V. Duruy: Histoire romaine (t. V şi VII).

Allard: Triomphe de l'Eglise.

G. Boissier: La fin du Paganisme.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

minația cîtor-va proprietarĭ, miĭ de sclavĭ mureaŭ sufletește și se pregăteaŭ repede spre a trece în imperiul luĭ Hades.

Sub cer superb, senin și plin de soare, sub mîngăiala dulce a vîntuluĭ sudic, imbibat de mireasma apeninĕ, Aelius se născuse. Părinții sĕĭ, sclavĭ nemernicĭ, muriseră în grozave durerĭ. Stăpînul lor, un bogat libert, unul din neamul Narcisilor și Calistilor care, prin lingușirea cesaruluĭ, parvenise la rang și bogăție, domnea peste jumătate din Samnium.

Păduri fermecate, în care lumina soareluĭ nu străbătea: prăpăstiĭ adînciĭ și fieroase, șesurĭ aurite de grîŭ și soare, munții stîncoșĭ, sate și pășunĭ; turme de vite și oamenĭ intraŭ sub directa luĭ stăpînire. Intregul Samnium tremura la numele luĭ Sylvius Porcius Laecca, presupus nobil decadent și care, în neamul luĭ, pretindea că numĕra și un binecuvîntat legislator.

Spița familieĭ sale se zicea că se perde în negura vremeĭ; se spunea, în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

graiŭ de frumoasă legendă, că se înrudea cu fiorosii regi egipteni.

Sclavul o ducea rĕŭ cu stăpînul ăsta care, la rîndul sĕŭ, era sclavul patimilor blestemate. Cîți sclavi și cîte sclave nu periseră pentru mulțumirea poftelor sale: cîți nu găsiseră moartea în palatul corintic care se ridica pe malul unuĭ fioros abis. Marmora, dantelată de faimosul Xantippos din Milet, forma fața da acesteĭ locuințĭ impĕrătești. Coloanele minunat tăiate, dedeaŭ intrăreĭ un imposant aspect. La spatele locuințeĭ luĭ Sylvius Laecca, se întindea o prăpastie adîncă și care mînca din ce în ce malul din jurul eĭ: pecingină fioroasă și pe care o învinsese zidul de piatră ridicat de bogatul Laecca, la spatele superbeĭ sale locuințe.

Era acest zid, care susținea o minunată terasă, copie credincioasă dupĕ acela pe care Tiberius îl ridicase la Capri. Un Laecca fusese credincios servitor al luĭ Tiberius, și, voind să imite în tot pe stăpânul sĕŭ, ridică palatul dupĕ mo-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

delul celuĭ din Capri, în mijlocul sĕlbăteciei apenine și înconjurat de flora și fauna barbară a unor locurĭ neumblate.

In fața palatuluĭ se afla superbul basin al murenelor, pe care bogatul Laecca le hrănea cu carne de sclav.

Săpat în porfir roșu, basinul erea adânc și lat: în el apa era schimbată des și murenele, trăite în belșug. Dese orĭ pe nisipul auriŭ, care forma așternușul basinuluĭ, carnea nefericiților sclavĭ se tăvălea zvîrlită icĭ-colea de gurile lacome ale peștilor. Departe pădurile de pinĭ, înconjuraŭ cascade minunate carĭ trimiteaŭ, până la ferictul stăpân, murmurul unor hymnurĭ ce eraŭ născute printr'o meșteșugită căderе de apă.

Prin pădure se desfăceaŭ potecĭ presărate cu nisip de granit albastru și care, sub mângâiala slabelor raze de soare, schinteiaŭ și făceaŭ să se minuneze privirea trecătoruluĭ.

Tufișurile eraŭ populate de statuĭ superbe, faunĭ și satirĭ șireți fugărind dri-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ade frumoase, zeĭ mândri și afrodite zîmbitoare.

La spatele pădureĭ se afla locuința sclavilor, un mare șopron de piatră ridicat lângă grajdul dobitoacelor.

* * *

La începutul idelor luĭ Marte, mulțimĭ de invitați, în strălucite toge, rămaseră în domeniul luĭ Laecca, chemați să participe la o agapă, întru sărbătorirea nașterei bogatuluĭ samnian.

Printre invitați se afla și istețul Sidonius, poetul mult invidiat și care, în Roma, cânta patimile perverse și luxul decadent. El salută locuința luĭ Laecca în hexametre generoase.

„Fermecate ținuturĭ ale dulceluĭ Samnium: voĭ pe care Sylvius Porcius Laecca preferă orĭ-căreĭ locuințĭ, când Roma îl plictisește."

— Bravo amice Sidonius, pe Joe! te admir cum știĭ să ne păcălești.

— Pune în locul luĭ Joe pe Cristos. Nu știĭ că la Roma lumea elegantă are

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ca semn de cunoaştere credinţa încolţită pe pământul ovreiesc?

— Nu; Joe să ne dommească, replică Laecca.

— Dar ce-i cu mine, întrebă şiret Sidonius.

— Cu tine? Uite ce este: aĭ salutat locuinţa amiculuĭ nostru cu versurile ce închină Martial vileĭ luĭ Apolinarius din Formia.

— Aşa este, şi am voit să încerc cunoştinţele voastre în literatură. Mĕ plec, am fost învins.

Invitaţiĭ trecură în sala de mâncare. Desbrăcaţĭ se întindeaŭ lenevos pe voluptoase divanurĭ. Mâncările începură a fi aduse.

Sylvius făcea onorurile caseĭ.

Sclave frumoase aduseră cele maĭ alese mâncărĭ pe tave strălucite, de aur şi argint.

Sylvius începu să vorbească, arătând o mâncare adusă de curând. „Tot ceia ce vedeţĭ pe această tavă este făcut din carnea unuĭ singur animal.“ Invitaţiĭ în-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

țeleseră totul, Sylvius dedea chemaților săĭ, cele maĭ prețioase mâncărĭ.

Sidonius după ce mâncă lacom și după ce un sclav îl gâdilase în gât de vre-o treĭ orĭ ca să verse, săturat și obosit de mâncare, începu să-și instrune lyra.

Vinurile de Falerne alternaŭ cu cele aduse din Grecia și Asia minoră și beția cuprinse întreaga lume: o beție nerușinată și puternică. Orgia începu: sclave tinere, copile frumoase ca și zeițele: copiĭ nefericiți trecură în sala de festine, un sclav se opuse.

— Dă-l morței, strigă Sidonius.

— Să vie Africanus, urlă Sylvius.

Africanus era un sclav negru și care săvîrșea crimele poruncite de stăpânul săŭ. Sylvius îĭ arată pe sclavul nesupus

— Ce să fac cu el stăpâne?

— Dă-l murenelor.

Nefericitul sclav fu ciopârțit în fața tutulor și apoĭ aruncat în frumosul basin.

Sidonius dete o ideie:

— Adu și pe nevasta luĭ să-și privească soțul cum intră în stomac de pește zise zîmbind pervers.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Să vie, să vie, urlară toţi.

Nenorocita sclavă fu adusă. Moartă aproape de durere şi frică, ea privea zăpăcită spre strălucita lume de invitaţi şi spre murenele carî se băteaŭ pe pradă.

Ea începu să plângă.

— Riză, porunci Sylvius.

— Ne strică petrecerea, ripostă Sidonius: nemernica trimete-o în stomacul murenelor.

Într'o clipă fu desbrăcată şi aruncată în basin.

Fu un spectacol îngrozitor: pe când sĕrmana sclavă se îneca, peştii îi sfîşiaŭ carnea. Apa se înroşise şi o spumă albă plutea pe d'asupra eĭ.

Printr'un mecanism ciudat, apa însingerată fu schimbată în câte-va clipite.

... Şi orgia reîncepu, vibrândă de patimă şi blestemată.

Ast-fel muriră părinţii lui Aelius.

* * *

Soarta sclavilor era tristă: nicĭ unul nu putea să plângă pe nefericiţii morţi fără să nu-şĭ atragă ura patronului ne-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mernic. Spioni nerușinați înveninaŭ și mai mult, viața nenorocită a acestora Aelius crescu aproape singur ; câți-va sclavi bătrâni avură milă de dânsul și, în mare taină, îi dete viață sufletească.

Copilăria lui fu cruntă, lovit fără încetare, el găsea mângâeală în rugile pe care un bătrân sclav, fost legionar în armata lui Titus și creștinat chiar în Palestina, i-le spunea : se mângâia rugându-se la D-zeul cel noŭ care iubea de-o potrivă pe nobil ca și pe sclav.

Intr'o seară de toamnă, când Sammiul devine trist și când aurul ruginit al sfîrșitului de vară se lasă ucigând vegetația și slujind de preludiu al ernelor dulci, cari nu pot însă, răpi farmecul apenen, Aelius se ruga la noul D-zeŭ. Patronul nesimțitor îl prinse și, în loviri nemiloase, îl făcu să-și piardă simțirea.

— Nu vreaŭ zeii ovreești, răcnea Laecca, nu vreaŭ bocelĭ creștine și cu mai multă furie isbea pe mult nefericitul copil.

Lipsit de dragostea alintăreĭ de mumă,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

crescut în cele mai mari chinuri, dânsul pricepea din ce în ce mai bine noua religie, care îi da puteri de răbdat.

Într'o seară bunul bătrân, care-i deschidea poarta cerească a vieţei eterne, în cuvinte ce'l răcoreau, îi spuse că în lumea cea veşnică, intră numai cei drepţi, numai cei cu frica lui D-zeŭ.

— Dar stăpânul nostru ? întrebă temător copilul.

— El intră în focul Gheheneĭ, răs punse trist fostul legionar. D-zeul nostru nu face deosebire între nobil şi plebeŭ: el iubeşte pe cel drept şi de aceia, spre a câştiga viitoarea lume, trebue să răbdăm şi să ne rugăm chiar pentru duşmanii noştri.

Din clipita aceasta, bietul copil, în rugile lui de seară şi de dimineaţă, chema mila cerească să se resfire şi peste stăpânul sĕŭ.

Lovirile ce primea il lăsaŭ zîmbitor: erea asemenea câinelui credincios, la nouĭ sĕlbătecii, ce răspundea prin dovezi de frumoasă credinţă către stăpân.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Sclavii începuseră a'l iubi, nici că mai vĕzuseră ei, copil de 10 ani așa de cu minte și așa de credincios unei D-zeiri pe care ei, oameni în toată firea, cu greŭ o puteaŭ pricepe.

Viața lui devenise mai fericită, rugile ce îndreptaŭ către cer, eraŭ ostroave de mare mulțumire și care-i deschideaŭ noui orizonturi și îi dedeaŭ puteri de răbdat. Corpul sĕŭ de copil, adânc chinuit, erea slab, pielea se întindea pe un schelet rĕŭ conformat : doar privirea îi era dulce și purtătoare de imagini de blândeță și mare indurare.

Intr'o seară de Septembre Aelius, melancolic, gândind la iubirea de mumă, la dulcele șoapte de alintare pe care dinsul nu'l auzise, istovit dupĕ o zi de muncĭ grele, tolănit, visa treaz și zîmbete senine îi fluturaŭ pe buzele lui înălbite.

Pe cer luceafărul apăruse și clipea rar. Noaptea se anunța senină și luna avea să metamorfozeze obscurul în zi ; troeni de zăpadă selenară aveaŭ să înăl-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

bească covorul de iarbă și pădurea de pini.

Ceasul rugeĭ sosise, micuțul sclav își împreunase slabele lui brațe și, în genuchi, se ruga pentru ertarea păcatelor săvîrșite de stăpînul sĕŭ.

Tocmaĭ îĭ pomenea numele, când unul din sclaviĭ spioni, îl descoperi.

Pedeapsa îĭ fu aspră.

A doua zi fugărea prin munți și căuta drumul Romeĭ.

* * *

Avea 12 anĭ, când merse spre cetatea eternă. Roma era clocotindă de patimă. Noua morală, ce țișnea limpede din religia lui Cristos, făcuse mulțĭ prozeliți și multă lume găsise scăpare sufletească în învățătura nobilă a Galileianuluĭ.

Aelius în drum găsi legionarĭ romanĭ: eĭ îl luară și fu dat ambulanțeĭ, îngrijind de ceĭ răniți cu iubire creștinească.

Când împĕratul Dioclețian părăsea scirbit tronul și se afunda în grădina lui de fructe, Aelius intră în oștile lui

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Constantin, după ce slujise cu credință pe părintele acestuia.

Imperiul roman se desmembra repede. Tetrarchia imaginată de către Diocleţian, grăbise şi mai mult ca statul roman să se nimicească.

Causa cea mare, era religiunea creştină, care dedea putere de viaţă unei părţi din poporul latin. Sclavii, până la Cristos, erau animale nemernice cari trăiau numai ca să muncească. Noua religie le zugrăvea moartea ca limanul tutulor relelor şi începutul unei vieţi eterne şi fericite pentru ceĭ drepţi.

Sclavii, oţeliţi în botezul creştin, erau acum armaţi cu puteri înzecite şi pieptul lor era acoperit de armura cea mai puternică, de cea mai curată şi luminoasă credinţă.

Efectul acestei noui îndrumări se simţi, sub ceĭ din urmă împăraţi, când sclavul, refusând îndărătnic ca să realiseze porunca stăpânului său, primea moartea cu seninul în ochi.

Roma în aceste vremuri era cuprinsă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de un vag misticism: religia cea adevĕrată nu pătrunsese în toate straturile care populaŭ orașul cel vecínic.

Odată cu venitul serei, tinerele patriciene, cu figurile pălite de anemie, cu degenerescența zugrăvită pe figură; tineri cu toge elegante și cu corpurile cocoșate de viții, istoviți în lupta cea păcătoasă a plăcerilor, femei și bărbați, cu privirile triste, se îndreptaŭ spre barierile Romei.

Acolo, în obscurul peșterilor saŭ în scobituri de pământ, ei se rugaŭ și priviaŭ, curios, la ciudatele symboluri zugrăvite în grabă și prost.

Zâmbeaŭ duios privind mielul pascal, columba, păstorul și peștele ale căror cinci litere grecești, ἰχθύς, reaminteaŭ numele lui Cristos.

Aceste legiuni de falși creștini, eraŭ aduse, în modestele locașuri de rugă, nu de credință, ci de dorul deosebirei și sensațiunilor nouă.

Aristocrația aceasta, care se înfunda în peșteră întunecoasă și asculta psalmo-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

diarea unuĭ bătrân preot, nu era creştină ci curioasă să cunoască şi să practice o religiune pedepsită.

Palidele romane voiaŭ să guste din sensaţia celor care, pe vremea luĭ Nerone, plătiseră, cu viaţa, credinţa în cel de sus.

Adevĕratul creştinism încolţea în lumea sclavilor, unde se pregătia inconştient şi căderea puterei romane.

Roma cea adevĕrată, Roma triumphans, urma să se închine Mylitei şi să aibă lupanarul drept templu de rugă.

*

* *

Aelius găsi, în 305, când intră în oştirea luĭ Diocleţian, tetrarhia aproape distrusă. Impĕratul întristat voia să se retragă; nu se putea pricepe cu nimenĭ şi nu maĭ putea pe nimenĭ înţelege. Aelius şi-l amintea. O figură istovită, un corp mare, cocîrjat şi o voce stinsă aproape. Aelius fu trimis cu ordin de luptă spre hotarul Germanieĭ.

Barbariĭ făceaŭ numeroase năvăliri, fără ca populaţiile latine să se opue.

Creştinismul nimicise orĭ şi ce forţă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de resistență în sufletele acestea, stoarse de ori și ce vigoare; le dase însă, o morală înviorătoare, nu pentru ei, ci pentru copiii lor, cari erau să fie de la nastere crescuți în noua religie.

Frumoșii germani, cu trupurile mari, cu părul blond și cu musculatura puternică, erau aproape stăpâni pe hotarul imperiului.

De altmintrelea, germanul domina de mult Roma. Pe străzile ei, de mult rătăceau aceste tipuri blonde de sălbateci murdari. Ei intrau în lupanare, ei erau chemați în palatele luxoase și, pretutindeni, erau iubiți.

Ei cucerise pe latinul aristocrat, prin patima care îl stăpânea.

Din praetorium, împăratul privea câmpul de luptă care se intindea în fața ochilor sei. Se zăreau stâncile roșii iar mai departe se desprindea, din aburul depărtarei, acel pons Milvius unde Maxentius și oamenii săi își găsiră moartea Pe buzele lui groase și sensuale, i-se așternea un surâs de mulțumire; era

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

învingător şi putea să-şĭ continue lucrarea de distrugere ; maĭ avea mulţĭ duşmanĭ şi voia să-ĭ omoare până la unul.

— Crucea, zise Constantin, privind labarul, crucea a învins pe bătrânul vultur care nu voia să sboare şi d'asupra oştilor mele şi, rîzînd cu hohot, împĕratul uită că este singur : vorbea şi gesticula cu braţul sĕŭ puternic.

Constantin era beat de isbândă şi întregul sĕŭ corp, mare şi având musculatura unuĭ barbar, se cutremură de spasmul victorieĭ.

Apoĭ îşĭ reamintea lupta.

Ziua petrecută la pons Milvius fusese caldă.

Legiunile sale din greŭ luptară : pare că vedea labarul în fruntea oamenilor sĕĭ, care-l credeaŭ cucernic fiŭ al cruceĭ, tremurând în mâinĭ fanatice, şi care îl duceaŭ spre isbândă sigură.

Legionariĭ nu eraŭ mulţĭ dar, fie-care din eĭ, avea în pept flacăra curată de nobilă credinţă. Pons Milvius îĭ apărea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ca în ziua isbândeĭ; locul strimt favorisa pe soldaţiĭ sĕĭ.

Armata luĭ Maxentius era maĭ numeroasă, armele eraŭ bune dar, mercenariĭ ce o compuneaŭ eraŭ lipsiţĭ de fanatismul unuĭ nobil ideal.

— Ce zi, continuă împĕratul a vorbi singur, ce zi frumoasă care va fi urmată de intrarea mea în Roma, în mijlocul unuĭ triumf care să amintească pe cel repurtat pe Paulus Aelius.

Seara începuse să coloreze în violet totul. Dispărea din ochiĭ luĭ Constantin, una câte una, stâncele şi apoĭ locul lupteĭ.

Învĕluit într'o chlamydă, fiorosul apărător al cruceĭ, trecea printre cadavre şi zimbea. Moartea, care rĕcise atâtea trupurĭ tinere, îl înviora ; îĭ dedea nouĭ puterĭ de luptă. Câmpul se perdea din ochĭ şi, peste el, unul peste altul, se găseaŭ cadavrele soldaţilor. Luna îşĭ trimitea palide priviriĭ spre această necropolă militară şi, la mângâiala palelor raze, feţele livide ale morţilor păreaŭ că zâmbesc hidos spre neofitul creştin.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Mersul greoiŭ al impĕratuluĭ, deşteptă din ameţeala produsă de o hrană bogată corbiĭ şi vulturĭ carĭ veniseră să se sature. Un vultur sbură şi atinse cu aripa sa pe impĕrat. El tresări, credea că aquila luĭ Maxentius a înviat şi că sboară chemând la viaţă legiunile moarte, apoĭ zâmbi şi se prosti bucuros că a fost numaĭ o idee, desprinsă dintr'un vis bolnav.

Nu toţĭ soldaţiĭ muriseră : uniĭ mai horcăiaŭ încă, alţiĭ maĭ suspinaŭ şi se pregăteaŭ să moară.

Moartea era uşoară pentru soldatul creştin, dar pentru nefericitul crescut în silnicia vechieĭ religiuni, spasmul morţeĭ îl îngrozea.

Impĕratul trecea fericit şi nicĭ nu voia să auză suspinele celor carĭ îl ridicaseră, pe umerĭĭ lor, la înălţimea unuĭ tron. Din când în când, zîmbea şi se gândea la vulturul ce-l speriase. In cugetul sĕu era gata, dacă ar fi avut nevoe, credinţa cea nouă s'o lepede, jurând

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

soldaților că slujește numaĭ aquila romană.

De tabără se depărtase prea mult; rătăcea deja de câte-va ceasurĭ. Zorile zilelĭ începuseră ca să se zărească când se întorsese și păși pragul praetoriuluĭ.

Legionariĭ constantininí se pregăteaŭ pentru intrarea în Roma. Era să fie primul triumf al crucelĭ, într'un oraș unde religia cea nouă suferise atâtea umilirĭ și înfrângerĭ.

Roma, orașul plăcerilor blestemate, cetatea nemernică și totuși eternă, se pregătise să primească pe împărat. Lumea aceasta, doritoare de nouĭ sensațiĭ, credea că privirea le va fi mulțumită prin intrarea luĭ Constantin în Roma.

Splendoarea triumfurilor păgâne lipsea. Ostașiĭ luĭ Constantin refusară să ia după eĭ, încărcați de grele lanțurĭ, pe nevinovațiĭ partisanĭ aĭ luĭ Maxentius, așa că se reducea mult carul triumfal pe care împăratul trebuia să-și facă intrarea în Roma.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Aelius urmă cortegiul impĕrătesc. Ridicat ca şef de cohortă urbană, dânsul vedea această repede inaintare în nestrămutata sa iubire şi credinţeĭ ce purta religiuneĭ luĭ Isus.

Nobilul ostaş jurase castitate vecĭnică. Credea dânsul, ca şi mulţĭ creştinĭ, că Dumnezeul cel adevĕrat, nu poate să vadă cu iubire pe creştinul ce se cobora la patima trupească şi schimba femeia in animal pângărit şi pângăritor.

Credinţa luĭ pentru impérat şi pentru biserică atrăsese, încă din rĕsboiŭ, atenţiunea luĭ Constantin 1).

III

Perdută in mijlocul florilor de câmp, năpădită de albăstriţe şi de burienĭ, de trandafirĭ sĕlbatecĭ şi de florĭ agăţătoare, căsuţa se perdea într'un vârtej de verdeaţă. In faţa eĭ se deschidea orizontul

1) *V. Duruy:* Histoire romaine t. V şi VII *Eusebius* — La vie de Constantin.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

arg şi, în depărtare, mărginit de Balcanĭ. Prin faţa caseĭ trecea şoseaua militară facută de legionariĭ Romeĭ şi care ducea spre Dunăre : în spatele eĭ, o întinsă pădure de accacias dedea, vara, o umbră binefăcătoare.

Aci se stinseće unul din aceĭ coloniĭ militariĭ pe care imperiul îi procopsise şi, după urma luĭ, rămăsese o bătrână şi o fată fermecătoare.

Lydia crescuse în spiritul aspru al noueĭ credinţi şi, la frumuseţea eĭ, adăoga înaltă cinste sufletească şi dragoste pentru munca dreaptă şi curată.

Când trecuse de prima copilărie şi păşea pragul tinereţeĭ, Constantin, în Naïssus, la muma sa, dese orĭ văzuse pe Lydia care venea să-ĭ arate omagiile eĭ de credincioasă romană.

In aceste vremurĭ de grea cumpănă pentru creştinism; ceĭ carĭ eraŭ legaţi sufleteşte prin noua religiune, se socoteaŭ ca fraţi de luptă. Prietenia lor era întărită prin nobilă credinţă şi jertfele nu lipseaŭ. Avem pilde numeroase şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

carĭ zugrăvesc până unde se puteaŭ înălța acești creștinĭ necioplițĭ, dar foarte cinstițĭ.

Comunitatea lor mică, era citadelă puternică și invincibilă : templul lor era colibă sărăcăcioasă dar luminată de flacăra celeĭ maĭ curate credințe ce a încălzit vre-o dată.

Lydia vedea, în bătrâna Elena, pe adevĕrata servitoare a bisericeĭ luĭ Isus și, nu o dată, sfaturile mumeĭ viitoruluĭ Cesar, îĭ luminase tênărul eĭ suflet.

Frumusețea tinereĭ creștine era cunoscută. Legionariĭ Romeĭ, în trecerea lor, admiraŭ pe creștina care voia să-șĭ jertfească tinerețea superbă, printr'o frumusețe zeiască, altaruluĭ creștin.

Lumea aceasta de creștinĭ, era exaltată, era cu adevĕrat cuprinsă de fiorul unuĭ fanatism generos și nobil.

Pentru dânsa iubirea se transforma intr'un altruism excesiv, care împingea spre jertfele cele maĭ nobile.

Pe această fecioară, crin alb și plăpând, floare aleasă a celeĭ maĭ generoase

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

învățături și care, prin frumusețea ei fisică, ținea numai de lumea vechiă, o găsi Constantin în casa mumei sale.

Sufletul său de adoloscent zvăpăiat, fu subjugat de grația tinerei femei și o iubire tainică îl cuprinse.

Barbarul acesta, însetat numai de sânge și mărire, ambițiosul care era gata să facă ori-ce sacrificiu numai pentru câștigarea unei noui trepte sociale, cădea prins al unei dragoste pe care, dânsul singur, mai târziu o batjocurea și voia s'o uite cu ori-ce preț.

In grădinile casei părintești, în frumosul Naïssus, Constantin petrecu cele mai curate și frumoase clipite ale vieței sale.

In fie-care seară, barbarul căuta să cucerească sufletul delicat al Lydiei. Frumoasa creștină, resemnată și voind să moară castă, departe de ori și ce patimă trupească, răspundea la dragostea brutală a lui Coustantin, cu dulci versete creștinești.

Viitorul apărător al crucei era des-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/md=1901-1932

perat şi, bucuros, ar fi adus închinăciuni orĭ-căreĭ zeităţĭ, numaĭ ca să învingă cerbicia sufletească a celeĭ mult dorite.

Rugămintile iĭ fură zadarnice; Lydia voia să fie până la moarte credincioasă jurămîntuluĭ ce făcuse.

Bătrâna mumă a viitoruluĭ împĕrat, sprijinea din puterĭ dorinţa tinereĭ creştine.

* * *

In Moesia superioară primăvara urmează repede ernelor grele unde, cu câte-va sĕptămânĭ a fost zăpadă, rĕsare verdeaţă frumoasă şi puternică, plină de sucul vigoareĭ vegetale.

Martie sosea vesel pe parfum de florĭ.

Vênturile sudice îmblânzeau aerul şi soarele făcea să domnească o căldură binefăcĕtoare.

Constantin fiorosul hegemon, leul însetat dupĕ sânge, devenise blând şi lingusitor, pentru a place Lydieĭ. Dânsul când suna dulce vecernia, şi când se perdea sfiosul glas al preotuluĭ în nobil fum de smirnă, se ruga cucernic şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

privea evlavios, theoriile nesfârşite de fecioare caste la suflet şi corp. Lydia începuse a se înduioşa: inima eĭ fu cuprinsă de nobilă milă şi primia, zâmbind de plăcere, vorbele tânărului. Dar curăţenia eĭ sufletească era adânc profanată

Tânărul care o fermesa era un sclav al viţiului şi corupţiuneĭ ca şi ceĭ l'alţĭ: era un om al lumeĭ vechĭ, care voia să profite de fericirea noueĭ credinţe.

Constantin, desperat şi plictisit, dorea să sfârşească şi în una din serile, când Lydia, după ruga de seară, privea spre amurgul înroşit al uneĭ zile călduroase, el se aşează lângă dênsa.

Frumosul pĕr al prea nobileĭ fecioare, cădea în valurĭ de aur înroşit, ochiĭ eĭ albaştriĭ cuprindeaŭ imaginĭ sublime de resemnare, şi peste obrazul eĭ catifelat, nu se zugrăvea nicĭ o mâlmire.

Venirea viitoruluĭ stăpân al Romeĭ o turbură şi mândrul eĭ corp, admirabil modelat, simţi un fior de spaimă.

— In numele luĭ Cristos, te binecu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vîntez, frumoasă Lydia, zise Constantin cu glasul blând.

— Pe D-zeul nostru, dar desele tale veniri, va da bănuelĭ comunităţeĭ noastre, replică Lydia repede.

— Vin iubită Lydia să te rog în numele dragosteĭ mele, vin să te rog să fiĭ a mea.

— Sufleteşte sunt a tuturor creştinilor. Inima mea poate fi mângâetoare pentru toată lumea dar, trupeşte, nu aparţin nimănuĭ. Dragostea ta e stăpânită de prea mult *omenesc*. In vorbele tale, simt fiorii trupuluĭ tĕŭ de soldat voinic. Invĕţătura luĭ Cristos nu animă cuvintele ce 'mĭ spuĭ.

. . . . . .

. . . . . .

Peste cîte-va timp, bătrîna Elena creştea în casa eĭ, pe Crispus fiul luĭ Constantin, iar peste douĭ anĭ, de la naşterea luĭ, un convoiŭ mic şi plin de adâncă jale, ducea corpul neînsufleţit al frumoaseĭ Lydia.

De când barbarul îĭ răpise fecioria,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

prin violenia unor vorbe dulcĭ şi prin forţă, dânsa se sleia pe zi ce mergea şi supĕrarea o culcă la 22 de anĭ, în mormînt năbuşitor.

Pe calea militară, ridicată de legiunele Romeĭ, la umbra unuĭ teiŭ bătrân şi sub mângîiala vêntuluĭ, călător vecînic, Lydia îşĭ găsi liniştea cea de vecĭ. O cruce arăta că tot ce era pămintesc, dintr'un adept al noueĭ biserici, se odihnea acolo.

Lydia murise plânsă de toţĭ şi, de la desincarnarea eĭ, bătrâna Elena, adânc mustrată, nu putea să maĭ vadă pe fiul eĭ.

Aceştĭ primĭ creştinĭ, eraŭ suflete ciudate. Pentru eĭ viaţa era o trecere scurtă şi pregătitoare pentru viitoarea lume vecinică. Faptele lor era numaĭ pilde generoase de nobilă abnegare; eraŭ numaĭ pilde sublime de cea maĭ adâncă pietate.

Elena era mâhnită. Moartea tinereĭ creştine o supĕrase mult şi vedea în fiul eĭ, pe sĕlbatecul aparţinând încă lumeĭ vechĭ. Sângele de trac barbar, nu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

putuse fi înnobilat de credința creștină.

Bătrâna slujitoare, a noului cult, dese ori se ruga pe mormîntul Lydiei și seara, când rătăcea pe lângă crucea care amintea unde se odihnește corpul scumpei moarte, dânsa avea vedenii sublime. Nu odată, în zarea aburie a sfîrșitului, de zi, din tufișurile cari mărgineau calea militară, i se părea că se desprinde vedenia iubită a Mîntuitorului care venea să binecuvênteze mormîntul tinerei martire.

Mormîntul Lydiei ajunse un loc de pelerinagiu. Se povesteau minuni și florile cele mai alese acopereau strâmta bucată de lut, care cuprindea corpul tinerei femei.

Multă lume își amintea ultimii ani ai truditei vieți ce ducea Lydia. Frumoasă încă, nefericita creștină, cu mintea turburată de durere și rușine, rătăcea, zi și noapte, prin desișul pădurilor și, când în fața ei se ivea vre-o ființă, isbucnea în plâns sfâșietor de dureros.

Pentru dânsa, mângâiala supremă era

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

eurytmia privighetorilor şi murmurul pîrîuluĭ ce străbătea bătrâna pădure.

Umbla, despletită, cu frumosul eĭ pĕr căzând în valurĭ peste corpul sĕŭ superb modelat.

Ast-fel apărea Lydia, în mintea celor carĭ o văzuseră, cu puţine zile înainte de repedea eĭ desincarnare.

* * *

Crispus, copil al uneĭ sfinte, moştenise de la muma luĭ, curăţenia de suflet şi nobile înclinărĭ spre cele maĭ alese virtuţĭ.

Anĭ se scurseră de la moartea Lydieĭ. Constantin trecuse prin multe întâmplărĭ. De la Pons Milvius unde, cu ajutorul cruceĭ, învinse duşmanul, mult nisip curse în clepsydrul vremeĭ şi multe vieţĭ omeneştĭ pieriră din poruncă împĕrătească. Crispus, în Naissus, fusese uitat de fiorosul Cesar. Pe când Constantin se căsătorea cu Fausta, copilul sĕŭ era crescut sub mângîiala Eleneĭ.

In lupta grozavă a uneĭ politicĭ meschine, Constantin, care ajunsese matu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ritatea, se înamorează de Fausta, femee stricată şi mai mare în anĭ ca dânsul.

Fausta purtase purpura lupanarului. Nu odată în cocióbele blestemate ale Saburreĭ, îşĭ vênduse corpul eĭ frumos şi voluptos. Înaltă şi cu părul negru, cu pielea bronzată şi cu privirea pătrunzătoare, era frumoasă şi seducătoare; stăpânea arta cuceririĭ, era o curtezană desevîrşită. Măritată, după ce 'şĭ pângărise fecioria, dânsa luă un patrician bătrân şi bogat.

La un festival dat în grădinele imperiale, când Constantin încă aparţinea lumeĭ păgâne, dânsa strălucia printr'o frumuseţe care atingea culmea.

Sub întunerecul nopţeĭ, grădina împărătească sclipia de luminĭ; era un decor de feerie care atingea irealul. Fausta apăru. Purta costumul grec şi părul sĕŭ minunat, strîns în jurul unuĭ chîp rotund şi fermecător, prin el se perdeaŭ luminĭ de pietre scumpe. Formele corpuluĭ eĭ apăreaŭ ademenitoare şi, din

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

strălucită sandală, se zăreaŭ formele pline ale unuĭ frumos picior.

Era o zeiță a lumeĭ vechĭ; era sufletul nefast al Agripineĭ, care se întrupa pentru a urca din noŭ treptele tronuluĭ mînjit de nebunia neroniană.

Constantin era învins. Viteazul soldat din causa cărui-a pierise muma luĭ Crispus, acum de-a binele a cădea prins în brațele uneĭ femeĭ care compromitea causa imperială.

Ceĭ din jurul împĕratuĭuĭ aŭ murmurat, un general creștin îĭ zise :

— Fausta e credincioasă vechilor zeĭ.

— Dar eŭ ce sînt, replică supĕrat Constantin ?

Palatul imperial, iar avea să fie pătat de sânge nevinovat și crucea iarăși trebuia să poarte zăbranicul morțeĭ.

Impĕratul se căsătorea.

Lumea creștină, care 'l ajutase să cucereascĕ tronul, murmura mâhnită.

Din provinciĭ veneaŭ svonurĭ rele. Un crainic împĕrătesc adusese știrea că mulțĭ creștinĭ blestemaŭ pe Constantin.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Veşti particulare spuneaŭ că, în unele părţi ale imperiuluĭ, s'aŭ vĕzut semne rele: un copil cu treĭ capete se născuse în Samnium; o cruce neagră se vĕzuse pe seninul cerului în Apulium, iar un preot creştin, în săvîrşirea sfinteĭ slujbe, auzise voci tainice şi pline de tânguire.

Constantin, nu fără teamă, se însoţea cu blestemata Fausta.

Aducea noua împărăteasă, o voluptate bolnavă şi care covîrşea sufletul luĭ Constantin; ea transporta, în palat, lascivul lupanarelor blestemate.

* * *

—Pe Joe, dar soţia Cesarului nu 'şĭ cruţă frumuseţea!... Maĭ erĭ seară, saŭ maĭ bine zis, aproape de miezul nopţeĭ, cu perucă roşie pe cap, ca şi odinioară Messalina, am vĕzut'o rătăcind c'un german beat.

— Ce spui Salvianus, replică un bătrân care purta cu seninătate toga senatorială.

Ore, iar aŭ reînviat acele vremurĭ grozave pe care analiştiĭ le povestesc

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cu scîrbă ? Dar Constantin ce face ? Tu, care eşti în taina luĭ, trebne să-ĭ ştiĭ gândul.

— Constantin e ferecat, pare că femeia asta l'a vrăjit ; crede că Fausta e virtutea întrupată şi, nu maĭ tîrziŭ ca erĭ, ceĭ treĭ copiĭ aĭ Fausteĭ, aŭ şi fost instalaţi în palat.

— Dar nu-ĭ teamă de creştinĭ.

— Teamă îĭ este, dar ştie că adepţiĭ noueĭ religiunĭ sînt blânzĭ şi răbdătorĭ.

Impăratul o fi creştin ?

— Crestin ! Dupĕ cum sînteţĭ voĭ.

— Aşĭ !...

— Ce-ţĭ spuĭ eŭ, dar interese politice îl împinge spre noua religie ; încolo e un sclav al vechilor credinţe. Mylitta ca şi Dyonisios, sînt adoraţĭ în palat ; doar în sala cea mare, şade singur chipul luĭ Cristos. Fausta a voit să 'l dea jos, dar s'a opus el.

— Dar ea ce face ?

Se prostitueşte. Maĭ sĕptămâna trecută, treceam repede, printr'o sală a pa-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

latului, Fausta m'a întâlnit şi a voit să mĕ oprească. Eram însă prea grăbit şi, în furia eĭ, mi-a tras o palmă.

— Ce spuĭ!

— Spuĭ adevĕrul .... dar să tăcem şi zidul are urechĭ; să nu uităm că sîntem în grădina imperială şi înconjuraţĭ de spionĭ.

. . . . . .

. . . . . .

A doua zi Fausta furioasă intră în apartamentele soţuluĭ eĭ.

— Aci, zise dânsa plângând, aci se complotează contra mea. Salvianus, generalul tĕŭ favorit şi cu Cajus Aemilius senatorul intrigant, aŭ pus la cale moartea mea. Şi hohote prefăcute îĭ sbuciumaŭ frumosul eĭ pept,

— Să cercetez, rĕspunse Constantin.

— Să cercetezĭ!... Să'ĭ omorĭ pe loc, replică furioasă împărăteasa.

Peste două zile Salvianus şi Cajus Aemilius eraŭ ucişĭ pentru crima de înaltă trădare,

Căsnicia împărătească devenise un chin;

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nu era zi de la D-zeŭ, ca Fausta să nu făptuiască o nouă nelegiuire și să-și impună voința eĭ.

Constantin voia să-și dea ca urmaș la tron pe Crispus: se simțea istovit de luptă și plăceri.

In paza luĭ Lactantius și a luĭ Aelius, Crispus se pregătea pentru tron.

In Naïsus, împărăteasa mumă, blânda și virtuoasa Elena, îngrijea pe Crispus, care, încă de mic, prin taina sfântuluĭ botez, se făcu iubit D-zeuluĭ creștin: pătrunsese în religiunea cea nouă. Elena îl învățase să cugete ca un credincios și, maĭ târziŭ, Lactantius făcu din el un filosof, iar Aelius, soldatul ce se deosebise la Pons-Milvius, un general iscusit 1).

IV

Tênărul vlăstar, încăpuse pe bune mâinĭ. Educația luĭ era încredințată luĭ Lactantius care, în grabă, plecase fericit

1) Pentru partea istorică a se vedea *Eusebius*: Viața luĭ Constantin.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

că putea să dea, viitorului împĕrat, creşterea ce socotea dânsul ca bună.

Crispus locuia Naïssus. Copilăria o petrecuse în mijlocul naturei. De la revĕrsatul zorilor până la amurgul ziler, Crispus rătăcea printre tufişurile parfumate şi pline de tainicĭ cântăreţĭ.

De două orĭ pe zi, în orĭ-ce parte s'ar fi aflat, aducea rugă D-zeului creştin. Cu poporul era blând, generos şi plin de cel maĭ nobil curagiŭ. Dânsul împrumutase de la Constantin, numaĭ acel avênt bărbătesc care făcea pe victoriosul de la Pons Milvius, să fie aşa de admirat şi temut; încolo întrupa pe Lydia. Figura luĭ blândă şi luminată de douĭ ochĭ liniştiţĭ, era încununată de bogat pĕr aurit. Corpul sĕŭ înalt, purta în el graţia şi nobila delicateţă a scumpeĭ moarte.

Elena, nu odată, ĭĭ povestise trista istorie a mumeĭ sale, căutând să zidească, în inima luĭ curată, generoasă dragoste şi pentru părintele sĕŭ,

Buna creştină, crescând pe Crispus, făcea o operă de cucernică servitoare a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

noueĭ biserică și reușise ca, din tênărul sĕŭ nepot, să facă un mare suflet creștin.

Norodul tresărea fericit când Crispus, smerit și fără mândrie deșeartă, mergea Duminica în biserica creștinească, unde glasul sĕŭ fraged se unea cu al mulțimeĭ, întru proslăvirea Mântuitoruluĭ.

Seara, când pacea coprindea cerul și întreaga fire se potolește, Crispus dese orĭ se ruga pe mormîntul mumeĭ sale și, în nobile hymnurĭ, își arăta întregul sĕŭ cuget curat:

„Din înaltul ceruluĭ, unde aĭ dobândit eterna pace, suflet nobil și iubit, aĭ milă și de mine fiul tĕŭ prea cucernic. Roagă pe Dânsul să aibă milă de sclavul sĕŭ prea umilit.

O mumă, scumpă mumă, pe aripă de vise, rogute să aibĭ milă de fiul tĕŭ, singur într'o lume de rĕĭ și de mișeĭ".

Apoĭ vocea luĭ blândă se îndrepta către Mântuĭtor și în blânde șoapte, cerea puterĭ de luptă.

Viața luĭ se scurgea liniștită, între credință curată și între poesia natureĭ.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

MUNICIPIUL BUCUREȘTI

In frumusețea firei, în fermecătul pădurei, Crispus vedea manifestarea D-zeirei și fericirea adevăratului credincios, îi coprindea inima lui curată.

Când Lactantius, filosoful sfânt, veni în Naïsus găsi, în copilul lui Constantin, sufletul ce dânsul căuta și era fericit că putea să dea lumei creștine un așa de nobil stăpân.

Lactantius era o ființă stăpânită de noua 'nvățătură; el, în graiu și maestru scris, glorifica biserica creștină și pe Mântuitor.

In Moesia superioară, Lactantius găsise o viață nouă; viguroasa populație din această parte, era cu totul întinerită de credința creștină și de sângele barbar care dase nouĭ puteri de viață cinstită.

Sclavia aproape dispăruse; mai toți bogații, creștinându-se, dase libertatea deplină oamenilor ce aveaŭ sub ei. In orașe, în sate, la munte și la câmpie, înfrățirea propovăduită de sus, se întin-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dea bine-făcătoare, nobilă și foarte generoasă.

Ogoarele erau cu dragoste muncite și, de la Balcani până la Dunăre, rĕsărea viața puternică și curată.

Sĕptămâna de muncă cinstită. era încuronată de serbarea Duminicei și glorificarea lui Isus. Biserica era tot așa de simplă; un singur preot, fără gând de înălțare arhipăstorească, dese ori mai mult un moșneag plin de cinste, care servea altarul și muncea la câmp.

Viițiurile cari torturau încă lumea creștină; voluptatea care încă triumfa la Roma, era necunoscută. Aci tinerii, cari nu se destinau cruceĭ, se căsătoreau de timpuriŭ și încolțeau ca și ogoarele pline de grâu.

O morală înviorătoare se desfăcea din viața acestor buni creștini; comunitatea galileiană, care strălucea în traiul Mântuitorului, exista și în colonia aceasta minunată prin sobrietate și virtute.

Lactantius era fericit, învĕțătura ce va explica dânsul, avea să găsească o at-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mosferă priincioasă și lipsită de axfixiarea viţioasă a marilor centre, cari se maĭ sbuciumaŭ între păgânism și religia luĭ Isus.

* * *

Filosoful creștin era o figură frumoasă. Privirea luĭ cinstită spunea multe; faptele și viața luĭ grăeaŭ și maĭ elocuent. Trăia singur ca si un pustnic; plăcerile pământeștĭ fuseră nimicite și, în el vieţuia numaĭ omul visat de creștinism. In chalmydă albă, mișcările luĭ largĭ aveaŭ un efect puternic asupra celor ce'l ascultaŭ; mijlocul ĭ era curmat de un șiret gros, iar de gât avea aninată o cruciuliță de lemn sfânt.

Era frumos; barba luĭ neagră căděa în valurĭ și părul luĭ, în frumoase plete, încadra un chip de sfânt. Mergea cu capul gol și în picioare purta sandale. Faima vieţeĭ acestuĭ om de bine, era cunoscută în lumea creștinilor și se formase chiar legende cari învĕluiaŭ fiinţa.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

aceasta aleasă, în superbă aureolă de om al Dumnezeirei.

Dumnezeul creştin era aci vag conturat. Creştinul se temea să-şi plăzmuiască chipul său; se ruga el firei întregi şi adora naiv toată frumuseţea care vorbeşte puternic, când dânsa apare în sânul naturei,

Duminica, după sfânta slujbă, credincioşii eşeau în curtea bisericei şi, din tinda ei, un creştin explica cugetări din din sfânta scriere a Noului Testament. Era ceva frumos şi foarte nobil, să priveşti mulţimea smerită. ascultând glasul tânăr sau bătrân. Alte dăţi, la umbra unui stejar stufos, se povesteau patimile lui Cristos şi toţi plângeau, se chinuiau când se istorisea martirul Mântuitorului şi, aceiaşi lume, ridea, era fericită când Isus învia; ea se bucura de isbândă şi pleca la căminul ei, mulţumită pe deplin.

Zilele se scurgeau line. Din când în când, câte un creştin murea. Atunci noui pilde frumoase de credinţă fără de prihană. Un convoiu simplu şi lume multă:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

o tristeţe fără de sgomot şi, pe buzele fie-căruĭ-a, câte o rugă curată.

Lactantius era uimit ; lumea aceasta îĭ da puteriĭ nouĭ pentru luptă, îl oţelea şi 'ĭ dedea speranţe uneĭ nobile isbânzi.

In mijlocul acestor suflete cinstite, crescuse Crispus şi inima sa se umpluse numaĭ de pilde generoase.

Nu odată, Crispus şi cu Lactantius eşeaŭ în mijlocul poporuluĭ şi căutaŭ să le afle nevoile. Intr'o zi, seara pe la amurgul uneĭ Duminicĭ, lume multă strânsă în jurul unuĭ tênăr care vorbea. Lactantius îl urmă şi adresându-se poporuluĭ îĭ zise : „Voĭ plângeţĭ pe un prieten mort. Sinteţĭ întorşĭ de la înmormântarea luĭ, dar tristeţea voastră nu-ĭ dreaptă. Iubiţĭ fraţi, nu, fără groază, pot atinge toate nemerniciile noastre. Sîntem supuşĭ dezincarnăreĭ şi fericiţĭ trebue s'o aşteptăm. Pentru omul drept, care a dus o viaţă cinstită, care şi-a îndeplinit rugăciunile şi a fost plin de iubire pentru aproapele sĕŭ, viaţa cea vecinică îĭ este asigurată. Atuncĭ pentru ce bocete ? Nu sînteţĭ mulţumiţĭ că

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

el, acum la dreapta tronului ceresc, se roagă pentru voi? Mergeţi la mormîntul lui, lângă rămăşiţele lui terestre; ruga voastră să înflorească alături de florile câmpului acesta. Iubite Crispus, iubite Lentulus şi tu Petre care porţi un nume iubit nouă, şi tu frumoasă fecioară cu nobilă privire, mulţumiţi cerului, când un om drept se dezincarnează căci el, la dreapta tatălui, pentru voi se roagă.

Isus, pe care îl iubim, n'a primit moartea cu seninul în privire?

Mi aduc şi acum aminte de plânsetul meu, când m'am convertit la religia aceasta, am plâns de bucurie, căci nu mai vedeam *moartea* de care mă temeam.

Plânsul n'are rost; azi unul, mâine altul, vor urma calea cea veşnică. Fericiţi ceî cari sunt virtuoşi, căci moartea le este o vrednică răsplată; nenorocire celor nemernici, căci moartea e începutul unui grozav chin.

Pogatul mai greu trece în fericirea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

raiului, dacă nu plânge cu ceĭ săracĭ şi ceĭ carĭ suferă din greŭ.

Aci, la umbra acestuĭ frumos stejar, privind minunile cereştĭ nu trebue, printr'o tristeţe nesocotită, să'l mâhnim".

Lumea fu coprinsă de un pios fanatism şi o rugă nobilă înflori pe buzele acestor credincioşĭ. Lactantius în genuchĭ, împreună cu toţĭ, plângea şi se ruga cerului.

Când ruga se sfârşise, amurgul pierise şi, un obscur plăcut, învăluia pe aceştĭ oamenĭ generoşĭ şi supuşĭ cruceĭ.

Crispus avea, cu nobilul Lactantius, dese convorbirĭ asupra nemurireĭ sufletuluĭ : era din ce în ce maĭ mulţumit şi rugile luĭ către cer, deveneaŭmaĭ dese.

Une orĭ, Crispus citea paginĭ din autorĭĭ favoriţĭ saŭ din lucrările luĭ Lactantius, în care se glorificaŭ principile creştinesţĭ. Departe de eĭ tot ce era pământesc, şi, când seara rătăceaŭ pe sub bătrânĭĭ copacĭ, extaziaţĭ în faţa frumuseţilor naturieĭ, eĭ se plecaŭ în genuchĭ şi se rugaŭ ferbinte.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Aelius Sentinus devenise bun prieten cu Impăratul. Dânsul, prin virtutea și vitejia luĭ, era la curtea imperială o putere neinvincibilă. Constantin cunoștea marile luĭ calităţĭ militare și sufletești: știa el că nimenĭ, maĭ bine ca viteazul soldat de la Pons Milvius, nu va putea să desăvârșească educaţiunea ostășească a viitoruluĭ cesar.

Intr'una din cele din urmă zile ale anuluĭ în care Constantin se căsătorise cu Fausta, Aelius fu chemat de împărat.

— Aelius, zise Constantin, credința ta în noul D-zeŭ și lupta mândră la care tu aĭ luat parte; dragostea nemărginită ce 'mĭ arăţĭ m'aŭ făcut să te aleg pentru a desăvârși, în arta militărească, pe viitorul împărat. Am un copil, tu Aelius nu știĭ; în tinereţe am păcătuit și, în Naïssus, unde locuește bătrâna mea mumă, am iubit pe o creștină.

Dânsa e acum moartă. Copilul se numește Crispus, a fost crescut în religia luĭ cristos și îngrijit de Elena.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

De două ani, am trimis pe Lactantius, acum te trimet pe tine să termini ceia ce a început el. Aide, vorbește și tu. Aelius uimit de vestea ce-i aducea Constantin sta pe gânduri.

Impăratul avea un copil și totuși adusese în casă pe Fausta! Asta nu-i creștinesc, gândea Aelius, și sămânța disprețului începuse a încolți în sufletul său de creștin fanatic.

—Stăpâne, începu el a vorbi, ceia ce 'mi spui tu mă bucură. Muma ta și cu Lactanțiu, ca niște buni creștini, au făcut, de sigur, din copilul tău un adevărat fiu al credinței care la Pons Milvius ți-a dat tronul. Eŭ voiŭ căuta să fac din el și un viteaz care să știe ridica brațul, când crucea va fi amenințată.

— Fă din el un oștaș. Imperiul are nevoe de un braț puternic; dușmanii l'au înconjurat și se prăbușește. Soldați viteji nu am; mercenarii barbari nu se războiesc cu dragoste și creștinii nu vreau luptă, așa că Roma moare și cu dânsa și imperiul. Fă Aelius, din fiul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

meŭ, un soldat dupĕ cum eşti tu şi voiŭ fi mulţumit.

Imperiul se nimicea. Hotarele eraŭ cu totul deschise şi legiunele refusaŭ să le apere. Mercenariĭ barbarĭ cereaŭ banĭ şi banĭ nu eraŭ. Creştiniĭ nu voiaŭ să verse sânge şi priveaŭ distrugerea imperiuluĭ, ca o pedeapsă a D-zeireĭ! Aelius mâlmit ascultă adevărul spus de împărat.

— Armata voastră nu maĭ există. D-zeu voeşte perderea Romeĭ, aceleĭ cetăţĭ care a suferit moartea celor maĭ sfinţĭ creştinĭ; aceleĭ Romĭ care nu a putut să dea pedeapsa meritată luĭ Neron.

Cetatea cea veşnică moare sub greŭ blestem.

D-zeul nostru nu pedepseşte pe om singur: el nimiceşte un popor când el, a fost nedemn. Israelul a pierit prin el, Roma se nimiceşte prin ea. Vorbele ce 'ţĭ spun poate că sînt aspre, dar eŭ sînt soldat, creştin cucernic,

Mulţumeşte pe D-zeŭ, fă să erte Roma

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

printr'o pocăieală generală şi atunci popoarele, peste carĭ domneştĭ, aŭ să'ţĭ apere imperiul. Atunci legionarul crucei va fi şi al Romei.

Constantin sta pe gândurĭ... Soldatul acesta viteaz spunea lucrurĭ adevărate. Bătrâna Romă murea istovită de anĭ, viţiŭ şi păcate, el rĕspunse luĭ Aelius:

— Voiŭ face ceia ce nu gândeştĭ: am să proclam, ca religie a Romei, religia voastră.

Aelius zîmbea de fericire.

— D-zeŭ să te binecuvânteze: numele tĕŭ va fi mare în istoria credinţeĭ noastre, dar fă-te şi tu creştin. Taina sfântuluĭ botez, îţĭ va curăţi sufletul. Acum mĕ duc şi, maĭ mulţumit: am să fac tot ce 'mĭ stă în putinţă. Iubirea mea va fi şi maĭ mare pentru fiul unuĭ creştin.

* * *

Impărăteasa Fausta era o sclavă a vecheĭ religiunĭ; dânsa, în cultul luĭ Istar babilonica, găsea mângâială trupească; ea se sbătea în voluptate bol-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

navă și tresărea de plăcere, când se vindea în templul nemernic al Afroditeĭ babiloniene.

Impăratul își arătă dorința de-a trece, împreună cu întreg poporul, la noua religie.

— Mĕ simt slăbit, bătrânețea sosește.

Și apoĭ poporul meŭ nu voește să maĭ ajute pe un supus al vecheĭ religiunĭ.

Fausta turbată, răcnea la impărat.

— Nu vreaŭ pe Isus.

— Pe Isus și religiunea luĭ le vreaŭ eŭ; le vreaŭ popoarele mele.

Fausta nu voi să maĭ asculte și plecă furioasă.

Chiar în seara aceia, dânsa mergea în Saburra ca să rĕsbune pe Mylita și pe curtezanele eĭ.

Aelius o vĕzu, de gât cu un trac beat, un fost legionar viţios și blestemat.

Mâhneala îĭ cuprinse sufletul, vĕzând vremile Mesalineĭ reînviate și pur-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pura imperială, a unuĭ creştin, pângărită în spasmul lupanarului.

Viteazul soldat o urmări; dânsa intră în una din cârciumile carĭ populaŭ Saburra. Acolo cu băuturĭ fermentate, aduse din ţara Germanieĭ; cu hydromel spumos şi cu vin de Falern, în care se topiseră mirodeniĭ din Asia, dânsa, îşĭ ameţi mintea.

Fausta purta pe cap perucă roşie şi obicinuiţiĭ cârciumeĭ, o strigaŭ pe nume. Lais, iĭ ziceaŭ eĭ, şi o sărutaŭ fără de ruşine.

După ce se înbătară, Fausta şi cu prietenul eĭ de o noapte, intrară în lupanar.

Până în zoriĭ zileĭ Fausta, în celula eĭ, se pângărea şi îşĭ vindea corpul. Acolo, ea îşĭ avea patul eĭ murdar; îşĭ avea cutia în care strângea banul vindereĭ.

In zoriĭ zileĭ, obosită, împărăteasa părăsea casa nemernicieĭ şi se îndrepta spre palatul imperial. 1)

1) *Lactantius*: De mortibus persecutorum.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

V

Templul păgân începuse iarăşĭ să se umple de credincioşi. Roma, murindă şi dominată de patimĭ, nu se putea împăca cu aspra religie creştină. Romanul, învăţat să se tăvălească în noroiul viţiuluĭ, nu putea să primească abstinenţa nobilă a creştinismuluĭ; el prefera cultul sângeros al luĭ Istar, el iubea maĭ bine să-şĭ trimeată fecioarele să se prostituiască pe altarul babilonic, de cât să pună frîŭ voceĭ calde a patimeĭ trupeştĭ.

Basilica creştină impunea resemnare şi sobrietate: ea cerea cinste şi dreptate, pe când zeiĭ ceĭ vechĭ doreaŭ patimă nebună. Cetăţeanul, imperiuluĭ constantinic, prefera pe Joe luĭ Isus şi iubea maĭ mult vocea ferbinte a cârneĭ de cât trompeta limpede a religiuneĭ celeĭ nouă.

Roma din noŭ vibra de voluptate nepermisă; nu tot aşa provincia. Tracia şi Moesia, Galia şi Espania, Asia şi Africa, Italia nordică şi Britania: de acolo veneaŭ veştĭ minunate. Creştinismul se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lăţea şi martirii, prin lupta lor, erau foarte numeroşi. Intregul imperiŭ era creştin, numaĭ Roma devenea păgână.

Atuncĭ Constantin vĕzu ridicându-se, din popoarele sale, profeţi cu mintea luminată de sfântul duh al Dumnezeuluĭ creştin: se născu, în Roma chiar, un suflet care, la zece anĭ, prevedea viitorul,

La două-zecĭ de anĭ, Simon Africanul spunea împăratuluĭ că poporul săŭ se va îneca în sânge. Vedea, în aburul viitoruluĭ, barbariĭ năvălind în Roma, prăbuşind strălucita civilisaţie păgână şi, pe ruinele eĭ, după ce sânge mult va spăla păcatele Romeĭ antice, se va ridica Roma creştină, nobilă şi iubită de D-zeŭ.

Luĭ Constantin, tênărul acesta cu vederĭ pătrunzătoare îĭ prevĕzu măceluri grozave carĭ vor avea loc în familia sa.

— Tu stăpâne, îĭ zise el, în faţa curtezanilor înlemniţi de groază, veĭ fi împins de o femee la nelegiuită crimă. Sângele tăŭ va fi vărsat: carne din car-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nea ta va fi dată câinilor şi, numaĭ dupĕ ce veĭ făptui nelegiuirea, aĭ să fi cuprins de adâncă remuşcare. Uite, vĕd în zarea viitoruluĭ, o bătrână desperată care, în lacrimĭ dureroase, îţĭ desvĕlue că ucisul era nevinovat ; te vĕd stăpâne, furios şi, cu secura, ucigând o femee cu care aĭ împărţit tronul.

Impăratul adânc turburat, spuse tênărului profet să părăsească palatul şi, în grele chinurĭ, cugeta la viitorul său aşa de sângeros zugrăvit. Lunĭ de zile Constantin fu torturat de viziunĭ înfiorătoare.

Chiar în seara când Constantin auzise tristele prevestirĭ, Fausta cerea pentru fiul său Claudius, tronul Romeĭ.

— Să fie Claudius, zicea dânsa, ur maşul tĕu, el e un roman adevĕrat.

Constantin avu atunci o viziune dureroasă.

In faţa sa apăru Lydia ; era ca în ziua când o ucisese prin patima sa. Frumuseţea eĭ blândă o învăluia ; purta chi-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ton alb și chlamydă de culoarea aurului. Ea îĭ vorbea :

— Tu m'aĭ ucis, acum vreĭ să uciziĭ și pe copilul tĕŭ ?

Impĕratul tremura. O sudoare rece îĭ cuprinse trupul și cuvinte fără șir îĭ apărură în colț de buză.

Treĭ luni de zile impĕratul zăcu între moarte și viață și, când fu lecuit de boală ce-l cuprinsese, dânsul hotărî să meargă la Naïssus unde se afla fiul sĕŭ.

* * *

Moesia superioară urma să fie admirabilă cetate creștinească ; acolo încolțeaŭ cele maĭ nobile înclinărĭ și noua credință prindea viață din ce în ce maĭ puternică.

In jurul orașuluĭ Naïssus se aflaŭ păduriĭ întinse ; aci Crispus și cu Lactantius visaŭ spre viitoarea lume și explicaŭ dogmele creștinismuluĭ.

Arianismul începuse să roadă biserica. Arius blestematul, susținea că Fiul e dintr'o substanță analogă cu a tatăluĭ.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Lactantius explică greşeala luĭ Arius şi susţinea că este dintr'o aceiaşĭ substanţă. Zilele se scurgeaŭ în pace mulţumitoare. Crispus era fericit. Venirea tatăluĭ sĕŭ îĭ produse oare-care turburare.

Constantin, adânc rănit sufleteşte, găsi prilegiul să 'şĭ uşureze inima prin rugĭ pioase la mormîntul Lydieĭ.

La intrarea sa în Roma, împĕratul voia să facă un pas înainte spre noua religiune ; el hotărâ să dea edictul din Milan.

Anul 313 adusese cu dânsul marĭ desastre. Divinitatea se arăta mâhnită : Popoarele Romeĭ eraŭ crunt lovite şi, de pretutindenĭ, veneaŭ veştĭ triste.

Impĕratul voia să placă cerului şi, din templul care suferea, avea să facă o biserică triumfândă. Această revoluţiune, fără perechiă în istoria cugetăreĭ omeneştĭ şi care trebuia să schimbe faţa lumeĭ, era opera luĭ Constantin.

In Naïssus, împĕratul fu sfătuit să grăbească cu îndeplinirea proectuluĭ sĕŭ. In drumul când se întorcea spre Roma,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pe albastrul violet al cerului de amurg de zi, Constantin revĕzu, într'un cerc de aur, crucea care-ĭ apăru în ajunul lupteĭ de la podul Milvius. In jurul eĭ licăreaŭ stele şi o mână nevĕzută scria fraze neînţelese şi care se sfîrşeaŭ cu ἐν τούτῳ νίκα. Impĕratul căzu în genuchĭ şi jură îndeplinirea promisiuneĭ sale.

Noaptea în vis vĕzu apărând chipul de D-zeŭ al Mântuitoruluĭ care 'l binecuvântă şi îĭ ertă păcatele pentru frumoasa faptă ce îndeplinea.

A doua zi, împĕratul era hotărât să treacă la noua religiune. Pentru aceia trimise în grabă la Naïssus, un crainic care să ceară sfatul luĭ Lactantius.

Constantin era însă, maĭ mult arian; înclina spre arianism şi chiar cutezase a spune luĭ Lactantius că Arius are dreptate. Argumentarea puternică a filosofuluĭ creştin îl dezarmase şi dânsul uu maĭ insistă în apărarea ereziеĭ ariene.

Inainte de sosirea luĭ în Roma, împăratul primise veştĭ rele. In coliseurĭ, gladiatorĭĭ atrăsese lume multă. Aplausele

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

isbucneaŭ iarăşĭ ca odinioară şi sângele producea veselie la acestĭ degeneraţĭ.

Pe străzile Romeĭ convoiurĭ, reprezentând zeităţile vechĭ, treceaŭ în mijlocul rhapsodiilor homerice cântate de vocea poporuluĭ.

Carul Floreĭ reapăruse şi curtezanele, goale de ruşine şi vestminte, luară loc pe dânsul spre maĭ marea spaimă a creştinilor-

Vremurile blestemate păreaŭ reînviate. Câţi-va creştinĭ trecură înapoĭ la păgânism, zicând că D-zeul cel noŭ e neputincios faţă de Joe şi Venus.

Împĕratul, adânc mâhnit, porunci ca orgiile să înceteze pe dată. Cea d'âmtâiŭ care protestă, fu Fausta:

— Împĕratul, soţul meŭ, nu poate da asemenea ordine; el fiind credincios vecheĭ religiunĭ.

Poruncile fură date la o parte.

Când sosi împĕratul, creştinii îl întâmpinară şi, a doua zi chiar, începu să se sfătuiască cu capiĭ creştinismuluĭ spre alcătuirea maĭ bună a edictuluĭ promis.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Un creştin spuse că Roma nu merită această cinste:

— Ea este pângărită şi pângăritoare, zicea trimisul luĭ Lactantius.

— Să alegem Milan, rĕspunse un altul.

Impĕratul alese acest oraş şi în grabă dorea să părăsească Roma. Tot în această adunare creştinească, Constantin îşĭ arăta scirba ce avea pentru Roma şi, în trăsurĭ generale, schiţă planul de-a ridica un nouŭ oraş maĭ frumos şi care să-ĭ poarte numele.

Ideia uneĭ cetăţĭ creştine surise multora.

— Voiŭ alege, zicea dânsul, vechia colonie greacă a Byzanţuluĭ, pe Bosforul Traciei, între Europa şi Asia. D-zeŭ mi-a poruncit să aleg această colonie, pentru noua capitală a latinismuluĭ creştin.

Vestea aceasta, trimisă la Naïssus, produse mare bucurie în casa Eleneĭ; toţĭ binecuvêntară pe împĕrat.

* * *

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Anul, 313, după Cristos, fu pentru istoria cugetăreĭ universale, cel maĭ frumos period de isbândă.

Din Milan, unde Constantin iși făcuse capitală provisorie, dete faimosul edict, prin care, el și cu Licinius, decidea ca libertatea culturilor să domnească în imperiŭ.

„Acordăm, ziceaŭ eĭ în edict, creștinilor, și tutulor celor l'alți, libertatea totală de-a urma orĭ și ce religiune ar dori să aleagă“,

In bisericele creștine se celebrară hymnurĭ de glorie și Constantin fu numit cel maĭ mare cesar. Nu toți creștiniĭ eraŭ mulțumiți; uniĭ cereaŭ ca religia creștină să nu maĭ tolereze pe cele l'alte.

Lactantius protestă și aducea marĭ laude impĕratuluĭ; o cuvêntare populară el zicea:

„D-zeŭ a dictat luĭ Constantin edictul din Milan. Isus nu cere oprimarea sufletelor; Dumnezeŭ n'are nevoe de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sabĭe pentru credința mântuitoare ce ne-a dat". 1)

1) *De Broglie.*— Règne de Constantin.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

CARTEA A DOUA

Pentru cruce și tron.

I

Maiŭ înflorit sosise; cu el și cerul albastru, ca și albastrul cicoareĭ. Intreaga natură, reînviată, celebra, prin frumusețea eĭ, hymnurĭ Dumnezeireĭ. Înălțătoarea minunăție a firеĭ, se armoniza cu sufletele curate ale creștinilor cucernicĭ, carĭ formaŭ cea maĭ nobilă podoabă a acesteĭ provinciĭ, binecuvântată de D-zeŭ.

Moesia superioară era cârmuită, aproape, numaĭ de Lactantius. Impĕratul știa în Naïssus pe Crispus, pe Elena și pe Lactantius ca să se maĭ gândească la această parte a imperiuluĭ sĕŭ. Cele maĭ bune veștĭ primea; supunerea cea maĭ desevîrșită domnea.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Crispus împlinise, pe la finitul idelor lui Marte, două-zeci de ani. Era acum un tânăr frumos: purta cu mândrie toga cetățeanului roman și căuta să fie demn de ea.

El rămăsese același credincios și, pe figura lui delicată, sta resfirată nobleța generoasă a mumei sale și bărbăția lui Constantin.

Viața lui era sobră; o petrecea între rugăciuni pioase și discuțiuni filosofice și militare. Aelius pe de-o parte și Lactantius pe de altă parte, făcuseră din Crispus un legionar vrednic de crucea pe care voia s'o apere.

In Naïssus, nu departe de locuința lui Crispus, Aemilia soția lui Maelibelus, colon roman mort în Moesia, trăia în mare lipsă, împreună cu două fete ale ei; două suflete, tăiate ca dintr'o singură bucată, gemene prin naștere, asemănătoare prin sufletele lor nobile și prin figurile lor de îngeri blonzi.

Crispus le cunoștea; dese ori dusese ajutoare și cuvênt creștinesc în sânul acestor încercate inimi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Julia şi Miryam, îl atrăgeaŭ de cît-va timp. In sufletul săŭ, începuse a încolţi cea maĭ curată dragoste ; o iubire generoasă de frate către surorĭ, fără voluptate trupească şi fără spasm nemernic şi chinuitor.

Intr'o seară, când luna înălbea totul şi poleia câmpiile înviorate de suflul primăvereĭ : când, în tainice tufişurĭ, cântăreţiĭ timpuluĭ de vară întorceaŭ, pe glas armonios, arpegiĭ săltăreţe : când, în pădure, răsuna naiul ciobănesc, ca un reflex al apusuluĭ Pan, şi când seva tinereţeĭ umple întreaga fire, Crispus a desvăluit dragostea luĭ.

— Vĕ iubesc, zicea el frumoaselor creştine, cu dragostea cea maĭ curată : Şi tu Iulia şi tu Miryam, îmĭ sînteţĭ iubite. Sufletele voastre, gemene, formează pentru mine, unul singur. Să îndrăgostesc pe Julia fără Miryam şi pe Miryam fără Julia, nu pot, îmĭ lipseşte ceva. Cât sînt de fericit, iubite surorĭ, să staŭ între inimele voastre, să primesc caldul vostru sărutat şi să culeg,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

după buzele voastre, cea mai aleasă fericire.

... Și dese ori, sub mângăiala palidă a lunei, Crispus, fericit, adormea între cele două iubite și, nu odată, rĕvĕrsatul zorilor a sărutat această mândră idilă în care nimic terestru nu palpita.

Lactantius, îngrijat, voia să răpească, acestei iubiri sufletești, pe fiul împĕratului.

Crispus, cu ochii plini de bogate lacrimi, în cuvinte blânde, voia să convingă pe bătrânul său conducător, cât de curată și creștinească e iubirea sa.

— Bagă de seamă Crispus, Diavolul să nu pătrundă în dragostea ta. Atunci iubirea voastră creștinească se va schimba într'una bolnavă și blestemată.

Nu putea Crispus, o zi să petreacă, până când nu le vedea și dese ori, mergeau la mormântul Lydiei și tainic se rugau.

Belșugul începuse a intra în casa sărmanei Aemilia, Crispus își ajuta surorile lui de credință și, în dragostea lui

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nobilă, socotea casa lor ca un cămin al său.

Lactantius, convins de curăţenia acesteĭ iubiriĭ, binecuvântă pe Crispus şi, în rugăciunile luĭ, îl da în paza Domnuluĭ.

Crispus îşĭ petrecea zilele între iubirea celor douĕ surorĭ şi, sărutările lor curate, îl inviorau şi maĭ mult.

— Crispus, zicea Julia, noĭ te iubim aşa de mult, în cât, numaĭ când eştĭ tu lângă noĭ, sufletul nostru ne pare întreg. Dumnezeŭ pare că ne-a născut, pe câte şi treĭ, dintr'un singur cuget.

La aceste frumoase vorbe, tânărul Crispus rĕspundea prin sărutărĭ lipsite de patimă.

Viaţa se scurgea liniştită şi nimic nu turbura comunitatea: totul era înveluit în pacea creştină isvorită din sfântă treime.

La vecernie Crispus, cu cele două iubite, mergea de se închina la mormântul Lydieĭ. Pentru acestĭ creştinĭ, D-zeŭ era aproape de orĭ şi ce credincios şi nu avea nevoe de intermediar, aşa că

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rugăciunea putea să aibă loc pe câmp ca şi în templu ; în pădurea obscură ca şi în coliba nemernică.

Dupĕ rugăciune Crispus, cu mult iubitele surorĭ, în dulce extaz, se perdea în desişul pădureĭ şi ascultă eurytmia privighetorilor măritată cu tainic şoapt de isvor.

Aci, pe covorul de iarbă, unde odineoară se făptuiaŭ orgiile antice. Crispus petrecea clipitele cele maĭ fericite şi curate.

Julia cu glas melodios îĭ recita rugĭ caste, pe care Lactantius, în ajun, le alcătuise :

„Glorie ţie Doamne, în cerurĭ şi pe pămănt!
Glorie în fericire, glorie în chinuire şi durerĭ cumplite, în suspinurĭ şi plâns ; glorie Ţie Dumnezeŭ a tot putinte !

Mărire Ţie stăpân a tot puternic : mărire Ţie stăpân al lumeĭ şi vesniciĭ !...
Glorie în cerurĭ şi pe pămănt !
Glorie şi binecuvântat fie numele tăŭ !...“

Si câte şi treĭ, cuprinşĭ de cel maĭ

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

curat extaz, cădeaŭ in genuchĭ şi aduceaŭ noŭ prinos de laudă D-zeuluĭ lor.

* * *

Toamna sosea. Melancolia autumnală cuprindea întreaga fire şi, în aer, domnea o pace claustrală. Dese vênturĭ nordice făceaŭ să se răcească clima Moesieĭ şi pădurile să se desfrunzească.

Inceputul anotimpuluĭ acesta le nimicea fericirea: eraŭ vechile reminiscenţe ale păgânismuluĭ, eraŭ amintirile slab conturate ale morţeĭ luĭ Adonis care, în vechia religiune, symbolisaŭ începutul zilelor reçĭ ale toammeĭ.

Rugăciunile la mormântul Lydieĭ urmaŭ. Intr'o zi ploioasă, Julia rĕci şi, în două zile de grea boală, sufletul eĭ curat se îndreptă către lumea vecinică.

In timpul boaleĭ, Crispus şi cu Miryam stătură lângă ea şi, cu vorbe încuragiatoare, o mângâeaŭ zi şi noapte. Moartea eĭ fu liniştită şi fără agonie. Când sufletul trebuia să se dezincarneze şi să pornească spre regiunea aitherată a împĕrăţieĭ cereştĭ, ea chemă pe Crispus,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/indrr1901-1932

pe Miryam și pe muma eĭ, care în grele chinurĭ se trudeaŭ. Un sărutat le dete, la fie-care, și apoĭ trecu în lumea Tatăluĭ nostru.

Crispus era desperat: plângea ca un copil fără de minte, iar Miryam, chinuitor, îșĭ frângea inima.

După obiceiul judaic, Julia fu așezată în giulgiŭ alb și apoĭ în sicriŭ. Corpul iĭ fu îmbălsămat cu miroderii prețioase și frumosul eĭ păr de aur inflăcărat pare că, de ruginiul apusuluĭ de soare, se resfira mândru peste trupul eĭ răcit.

Rugile și lacrimile înveluiaŭ pe mult iubita moartă. Lactantius veni și el.

—Crispus zise dânsul, un creștin nu 'șĭ plânge morțiĭ. Sufletul drepților merge în fericire și Julia a fost o drept credincioasă. Lacrimele tale, profanează măreția și bunătatea D-zeiască.

Crispus, creștin convins, tăcu, și bocetele luĭ le înlocui cu sărutărĭ înfocate ce da scumpeĭ moarte.

Spre seară, când amurgul liniștește totul și când toamna devine maĭ tristă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

și frumoasă, sub mângăiala unor ultime raze de soare ce mureaŭ, un mic convoiŭ urma calea șoseluită de legiunile Romeĭ. Peste corpul moarteĭ, florĭ de câmp, albastre și roșiĭ, florĭ îngrijite de D-zeŭ, acopereaŭ pe Julia, maĭ frumoasă moartă, maĭ sfântă și maĭ nobilă. La umbra unuĭ tufiș, unde iubea să se ducă, într'o groapă, săpată de mâinĭ amice, se coborî tot ce era terestru din frumoasa creștină.

D'asupra, o cruce arăta unde corpul Julieĭ se odihnea și, pe când preotul bătrân psalmodia ruga morților, o privighetoare își cânta armonioasele eĭ hymnurĭ.

Toțĭ plecară. Crispus și Miryam se rugară adânc.

Viața pentru eĭ, începuse a fi o lungă chinuire. Totul părea trist; casele apăreaŭ în ochiĭ lor vestejite, pietrele luaŭ nuanța frunzelor moarte și locuințele, luminate de plăpândă opaiță, păreaŭ cuprinse de jalnic doliŭ. Soarele, îngălbenit și tăcut, li se înfățișa ca o figură de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mort pe care ceața îl învăluia ca un giulgiŭ. Toate lucrurile aveaŭ ceva misterios și pline de dureroasa amintire a scumpeĭ moarte.

Seara, când cerul sclipea de lumina pălpăitoare a stelelor, tineriĭ creștinĭ îndurerați adânc, pe mormântul Julieĭ, printre sărutăriĭ curate, gândeaŭ și la iubita dispărută.

Sufletul eĭ era cu dânșiĭ: la nobila lor dragoste, lua și Julia parte. Nu o dată, în eurytmia dulcelui șoapt de sărutat, eĭ întrezăriră figura surizândă a celeĭ perdute.

Crispus zicea atunci către Myriam:

— De la moartea eĭ, pare că o bucată din suflet mi s'a rupt. Simțirea mea a devenit maĭ dureroasă. Pădurile acestea, cântecul tainic al păsărilor și musica părâuluĭ șoptitor de frumoase lucruri, numaĭ aŭ pentru mine nicĭ un farmec. Doar tu Miryam, mult iubită, 'mĭ facĭ fericite câte-va clipite din viață. Figura ta mă amăgește o clipită și cred că amândouă vĕ aflați lângă mine...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

... Si Miryam întindea frumoasele ei buze nobilului Crispus.

Viaţa noastră, continuă el, se scurge între melancolia a două morminte; dragostea mea pentru tine e învăluită în doliu nimicitor. Sărutul meu e însoţit de lacrimi şi braţul, când îmi cade pe gitul tău frumos, caută şi pe scumpa moartă.

In fie-care dimineaţă Miryam şi cu Crispus mergeau cu braţele pline de flori la mormintele iubite.

Flori aprinse de câmp şi de grădină: mac înflăcărat şi trandafiri, crini delicaţi, albăstriţe plăpânde şi garoafe pale, ca şi figura sfintelor creştine, acopereau mormintele celor două femei, una moartă de mare dragoste şi alta, pentru paza feciorie, închinată bisericei.

Iarna crucile rĕsăreau triste din zăpadă şi suflarea caldă a celor doui iubiţi, le încălzea şi părea că le da viaţa primăverei.

Miryam zise lui Crispus, într'o seară de început de Marte, când natura începe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

să reînvieze sub mângăiala vêntuluĭ sudic:

— Muma 'mĭ este bătrână și bolnavă: nu cred să apuce idele luĭ Marte. Eŭ rĕmân singură. Julia a plecat dintre noĭ și așĭ preferi moartea uneĭ asemenea vieți.

— Vorbele tale, rĕspunse emoționat adânc Crispus, aŭ mâhnit sufletul meŭ; da Miryam, veĭ fi logodnica mea și apoĭ soție iubită.

Sub mângâiala unuĭ cânt de isvor și sub cer senin de Martie, sub sărutarea razelor lunare, eĭ consfințiră iubirea lor prin sfinte jurăminte.

A adoua zi Lactantius, Aelius și Elena, binecuvêntară la rîndul lor, pe ceĭ douĭ îndrăgostiți.

* * *

Acești creștinĭ înțelegeaŭ alt-fel iubirea; eĭ nu profonaŭ dragostea, gândind la spasmul împreunăreĭ, și nu puneaŭ voluptatea trupească maĭ sus decât iubirea ce isvora din sufletele lor supuse cruceĭ.

Eĭ, la umbra sfântuluĭ altar, nu cugetaŭ la infamiĭ și la rușinoase plăceri;

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dragostea lor avea nobleța cerească a credinței lui Cristos: iubirea lor se întrupa în sărutări și caste vorbe de generoasă simpatie.

Nobilii amanți nu gândeaŭ ca daïs; nu voiaŭ să cugete ca Dolabella saŭ ca Silius și Messalina. Nu voiaŭ, pentru că nu eraŭ în stare să pângărească puritatea creștinească, cu asemenea nemernice gânduri.

Iubirea dintre Crispus și Miryam era foarte pricepută; comunitatea creștină, care înflorea aci, așt-fel concepea iubirea dintre bărbat și femee.

Pe la sfârșitul idelor lui Marte, bătrâna mumă a lui Miryam, de jale și boală, se stinse binecuvêntând pe cei doi tineri.

Crispus era fericit. In noaptea care urmase morței buneĭ femeĭ, el avu un vis care 'l mulțumi.

In somn liniștit îĭ apăru Lidya, muma sa, frumoasă și nobilă după cum era în clipita desîncarnăreĭ. Alăturĭ de dânsa, cuprinsă de fericire, venea Julia. Era

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tot așa de sfântă, și frumoasă ca și zeițele păgâne. Purta chlamydă albă și pĕrul eĭ pe care aurul ruginit de apus de soare îl făcea așa de frumos, cădea în generoase valurĭ.

Ele ziceaŭ tainic și plăcut :

— Scumpe Crispus, am venit să primim sufletul Aemilieĭ soția luĭ Moelibelus : dânsa a fost o drept credincioasă, a suferit demn și aci, unde suntem noĭ, se va bucura de eterna fericire.

De două orĭ se deșteptă Crispus și de două orĭ visiunea se repetă limpede și conturată admirabil.

Crispus, fericit, povestea visul luĭ Miryam care zîmbea mulțumită și cu ochiĭ plinĭ de lacrimĭ bogate.

— Miryam, zicea el, figura lor mi s'a reamintit limpede de tot ; vorbele lor le-am auzit așa de bine în cât așĭ dori moartea, ca să ne aflăm și noĭ în lumea vecinică a tatăluĭ nostru.

Către seară duseră spre mormînt pe muma luĭ Miryam. Rugĭ demne însoțeaŭ săracăciosul convoiŭ, pe care, ultima privire a zileĭ, îl saluta melancolic.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Lactantius era mulțumit când văzu resultatul luptei sale. Plânsul care însoțea pe morți, dispăruse.

Lumei adunate, filosoful sfânt le vorbi:

— Dumnezeul nostru nu omoară copiii săi ca Saturn al păgânilor pentru că el există, nu în plăsmuirea poeților, ci în realitate și pentru că e D-zeŭ cu adevărat.

Moartea e semnalul unei noui vieți; pentru cei drepți este începutul fericirei eterne.

Drept e oare, când vre-o ființă scumpă se desincarnează, s'o bocim? Drept este să mâhnim pe bunul D-zeŭ cu plânsete când el ne dă fericirea vecinică?

Azi o bătrână a dispărut din comunitatea noastră. D-zeŭ s'o primească în eterna pace. A fost o dreaptă și o martiră; e drept s'o plângem? Cu mulțumire am văzut fericirea creștină în ochii voștrii: Si tu Miryam, frumoasa ei fică, te-ai purtat ca o creștină demnă și tu Crispus, logodnicul acestei adorabile copile, ai fost un creștin adevărat.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

D-zeŭ să vĕ bine cuvinteze şi voĭ toţĭ luaţĭ pildă de la aceştĭ tinerĭ.

Lumea, încet, încet, se resfiră şi mormîntul reintră în tăcerea sfântă a nopţeĭ 1).

II

— D-zeŭ voeşte ca să avem o singură biserică. Cel ce umblă în calea Domnuluĭ este binecuvântat. Arius, cu învĕţătura luĭ, aduce mult rĕŭ credinţeĭ noastre, zise Lactantius supĕrat. De abia se dete edictul din Milano şi începură arienĭĭ să amăgească gândul împĕratuluĭ.

Numaĭ biserica din Roma, unde atâţia creştinĭ marĭ aŭ suferit martirul, este aleasa luĭ D-zeŭ. Se vor ivi mulţĭ eretică şi multe schisme. Are să se conteste Roma ca metropolă a creştinismuluĭ, dar D-zeŭ tot biserica aceasta, o va socoti ca cea dreaptă. Impĕratul nostru de va voi să ridice o nouă capitală, Roma va rĕmâne tot cetatea eternă şi sfântă, câcĭ

1) *I. Funk*: Histoire de l'Eglise.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în ea aŭ murit, în grele chinurĭ, cei d'âmtâiŭ adepţĭ ai religieĭ luĭ Isus.

Schisma luĭ Arius este periculoasă: ea face pe fiŭ dintr'o materie analoagă cu tatăl, îl desparte pe El de dânsul şi face ca legăturele să rĕmână la idei. Isus rĕmâne atunci un propagator divin, iar nici de cum Fiul Domnuluĭ.

Adevĕraţiĭ creştinĭ vĕd în Isus pe fiul Domnuluĭ şi, care este din aceiaşĭ materie ca şi tatăl, nu există între eĭ nici o deosebire. Arius este un rătăcit, unul din aceia care, fără de voe, a fost cuprins de cursele pe care păgânismul le întinde.

— Dar, rĕspunse Crispus, împĕratul Constantin tatăl meŭ, înclină spre arianism.

— Este greşit reluă Lactantius: el, care şi azĭ încă n'a primit sfîntul botez, e un suflet rătăcit. Asemenea uneĭ corăbiĭ bătute de vêntul furtuneĭ, sufletul sĕŭ nu 'şĭ găseşte odihna şi este datoria noastră să 'l scăpăm căcĭ a făcut multe pentru creştinism. Un luceru

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mé ingrijește: Religiunea noastră tinde să devie prea aristocratică și vĕd ridicându-se principiĭ aĭ bisericeĭ luĭ Isus, ceia ce e contrar spiritului creștin. D-zeŭ nu are nevoe de intermediar, el este pretutindenĭ, el stă în preajma popoarelor și le ascultă. Pentru ce atuncĭ arhipăstorĭ?

Un preot simplu e destul de suficient pentru săvîrșirea taineĭ sfinte, căcĭ nu ne trebue intermediarĭ între noĭ și D-zeŭ. Vĕd acum o mulțime de episcopĭ carĭ port haine strălucite: acest lucru mĕ ingrijește.

Nu avem nevoe de temple mărețe, pentru că divinitatea noastră e însăși maiestatea. Cu totul alt-ceva e păgânismul care trăia numaĭ prin artă. Elinul se închina în Parthenon talentuluĭ phidiasic; pentru el, divinitataa olimpică a luĭ Zeus, nu însemna nimic dacă geniul n'ar fi imortalizat'o

D-zeul creștin nu are trebuință de nimenĭ; el e puterea, el e frumosul, el e noblețea și generositatea; el e, în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sfârșit, totul. Preotul luĭ Baal se ĭmbrăcă în haine bogate : pentru ce să se îmbrace cel creștin în strae cu aur ? Baal avea nevoe de strălucire pentru că era o ficțiune, dar D-zeul nostru nu are nevoe și chiar este profanat de strălucirea pe care voim s'o dăm noĭ luĭ, care ne-a creat. Nu am dreptate scumpe Aelius ?

— Vorbele tale sînt pline de cel maĭ sfânt adevĕr și eŭ cuget ca și tine.

— Am mare dreptate, reluă Lactantius, și am să cer împĕratuluĭ să pună frâŭ acesteĭ profanărĭ.

Convorbirea luă sfirșit, ruga de vecernie sosea. Ceĭ treĭ creștinĭ, în cuvinte calde și făurite de inimile lor, fără aprobare bisericească, aduseră pios prinos de caldă iubire și respect fără de margină bunuluĭ lor D-zeŭ.

După ce rugăciunea fu sfârșită Lactantius zise :

— Aĭ la mormintele alor noștri : nu trebue să uităm pe morțĭ ca să nu ne uite și eĭ.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Melancolica potecă ce ducea, spre mormintele iubite, era presărată de flori albe ninse din copaci. Era începutul primăverei și întreaga fire se simțea plină de puterile unei noui vieți.

Crispus la mormântul Juliei se rugă adânc și multă vreme. Apoi trecu la crucea pusă peste trupul Lydiei: aci plânse și se chinui dureros.

— Crispus, strigă Lactantius, credeam că din tine am făcut un creștin, văd că încă plângi pe cei fericiți?

Muma ta nu are nevoe de bocetul tĕŭ

Cei fericiți de bunătatea cerească trebuesc plânși? In loc să rogi pe dânsa, tu o plângi ca pe una intrată în flacăra Gheheneĭ.

Crispus rușinat își șterse ochii și se rugă fără lăcrimi și fără tristețe.

Se făcuse seară. Una câte una, stelele apăreaŭ, pe un cer senin, sclipitoare și, grăbite. Pluteaŭ obosiți; Castor și Cassiopea, constelația Lebedei și frumosul Luceafĕr. Dupĕ o pădure se vedea cerul înflăcărat de razele lunei rĕsărinde. Peste

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

puțină vreme Lactanțius, Aelius și cu Crispus părăseau sfintele morminte făcând cu evlavie semnul crucei. Drumul în acea seară, se afla luminat de razele lunei, se conturaŭ ușor estompat arborii cari păreaŭ încărcați de bogată zăpadă. Mari troeni de lumină selenară, albeaŭ pietrișul căei.

In mintea lui Aelius se făureaŭ epopei ostășești.

Părea că aude venind pe calea militară tropote numeroase. Vedea apoi cohorte strălucite, soldați chipeși, viteji plini de nobile idealuri, și, în fruntea oastei victorioase, răspândea lumina generoasă, labarul care acum doborîse aquila.

Eraŭ legionarii crucei: eraŭ fiii credinței lui Cristos, care mergeaŭ să se războiască pentru Cruce și Tron.

Dar realitatea întrupată în vorbele tovarișilor sei de drum, îl munceaŭ de la acéstă epopee superbă.

El iar visa treaz: iar auzea sunet bogat de trompetă victorioasă, iar vedea labarul și crucea strălucind. Buzele lui se deschideaŭ și fără voe, spuneaŭ rugi pioase.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Dar ce aĭ Aelius întrebă Lactantius.

Aelius părea cuprins de alte gânduri oștile veneaŭ repede.

— Uite zicea dânsul, legiunele cum sosesc.

Crispus și cu nobilul sĕŭ cirmuitor căutară zadarnic; șoseaua se înfățișa liniștită.

— Aelius zise Lactantius, revine-ți în fire. Dumnezeŭ te iubește și ți-a prorocit, ceia ce tu vezĭ, nu-ĭ decât zugrăvirea unuĭ viitor apropiat.

— Uite prietenĭ iubiți, oștile sînt victorioase, crucea a învins pe zeiĭ Galieĭ, druizii cad zdrobiți . . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

Ajunși la căminul lor. Lactantius porunci rugă și apoĭ vorbi :

— Dumnezeŭ dă ființelor iubite o a doua vedere. Aelius care e un drept credincios, e favorisat de cer. Ceia ce a vĕzut el, nu-ĭ decît realitatea. In curând calea militară va trebui să rĕsune de tropotul cailor și Galia va fi cucerită de armatele imperiale puse sub scutul crucei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

După o cină frugală, Crispus întrebă pe Lactentius :

Pentru ce, timp de atâta vreme, D-zeul nostru a permis domnia zeilor vechĭ ?

— Iubite Crispus, întrebarea ta e fórte firească, rĕspunse Lactantius. Tu care eştĭ un creştin cucernic trebue să te chinuiască această problemă teologică. Timp de două miĭ de anĭ D-zeŭ a permis domnia luĭ Joe care, la inceput, era curată.

Oamenii în neputinţa lor de-a ghici D-zeirea : neputincioşĭ faţă de măreţia cerească, aŭ fragmentat'o în miĭ de părţĭ şi apoĭ, acastor bucăţele divine, carĭ nu existaŭ decât în imaginaţia lor, le-aŭ atribuit patimĭ omeneştĭ. D-zeŭ vĕzând că nicĭ poporul ales nu poate lumina calea rătăciţilor, căzând şi el în traiŭ blestemat, a promis trimiterea Messieĭ, care a fost Iisus, fiul seŭ.

Trecuse de miezul nopţeĭ, ceĭ treĭ creştinĭ recitară câte-o rugăciune şi apoĭ împăcaţĭ adormiră.

* * *

De trei zile Lactantius sosise în Roma ;

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dânsul rătăcea pe piaţa unde se ridica circul luĭ Domiţian. Marele monument îĭ amintea fastele crude ale Romeĭ imperiale. In mintea sa obsedată îĭ apărea martirul atâtor creştinĭ cât şi nemernica orgie a regnuluĭ neronian.

In conştiinţa sa, îi defilaŭ imagini apuse; cohorte întregi de creştinĭ carĭ mergeaŭ în arena circuluĭ să moară înecaţi în propriul lor sânge. Roma cea sfântă prin suferinţele impuse creştinismuluĭ. Arenele romane eraŭ necropole de amintirĭ sângeroase: străzile cetăţeĭ veşnice, eraŭ martorĭ carĭ aminteaŭ, prin monumentele lor, o epocă cruntă şi mare.

Luĭ Lactantius îĭ plăcea să se afle în lumea acestor amintirĭ dureroase care grăiaŭ elocvent despre primele vremurĭ ale religiuneĭ luĭ Isus.

Se înserase; el intră în *Forum Boarium*, apoĭ, cătând la dreapta pătrunse în *Via Nouva* frumoasă şi elegantă, cingătoare puternică a muntelui Palatin şi care dădea în *Via Sacra*.

Lactantius mergea gânditor, fie-care

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

stradă își avea martirul ei. Nebăgător de seamă, dânsul pătrunse în *Forum Cupedinis*, unde nefericitele femei, cari își vindeau trupul, tocmeau fără rușine cu sclavii voluptății. In acest *forum* dedea *via Saburanna*. Murdara stradă, era toarte frecuentată și locuită numai de meseriași bărbieri și cismari grămădiți în căscioare prăpădite și soioase; era, una din cele mai populate uliți din Roma.

In Forum Boarium, Lactantius privi cinstea întrupată în miile de muncitori cari pregătiau pentru a doua zi dobitoacele ce trebuiau ucise pentru hrană. In *Forum Cupedinis*, pe rafturi curate, se aflau expuse cele mai prețioase și rare vietăți: pește, vênat, prăjituri. Lângă Forum Cupedinis se ridica micul cartier *Carinae*, cuib al luxului decadent. Aci locuiau bogații Romei, cari nu voiau să se desrobească de patima vechei religiuni.

Lipit de via Saburanna, se afla târgul păsărilor și legumelor. Aci, cu tot

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

ceasul înaintat, la lumina palidă a opaițelor, femeĭ grosolane desfăceaŭ coșurĭ încărcate cu legume și păsărĭ.

Lactantius era dus în lumea gândurilor, când păși pragul blestemat al Saburei. Aci fu deșteptat și smuls din visare, de sgomotul ce domnea.

Trist impresionat, dânsul se înapoiă, trecu din noŭ ceia ce străbătuse și spre revĕrsatul zorilor, se află iarăși în piața circului clădit de Domițian.

După o noapte de nedormire, dânsul se îndreptă spre marginea Romeĭ unde odinioară creștinii, cu prețul vieței lor, se rugaŭ lui Isus. Aci se prosternă în fața singurătățeĭ care întrupa Divinitatea și cuprins de adâncă pietate el zise:

„Marĭ sînt durerile mele Doamne, și mare nemernicia dușmanilor meĭ!

Pune capăt Doamne, uneĭ vieți trudite și iartă-le lor. Tînăr am fost și curat la suflet și gândire; fără de păcat iubit-am semenĭi meĭ și adevĕrul grăit-am în orĭ-ce împrejurare.

..... Și oamenĭi Romeĭ m'aŭ hulit și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

semenii mai mĭ-aŭ întinat și îndurerat tinerețele.

Mărire ție Dómne!

Voit-am să plâng, să mĕ rog, să mĕ închin, dar lumea m'a împedicat. Iartă-le lor Dómne, căcĭ nu știŭ ce fac!"

Ruga această tristă, era reflexul unei dureri și învingeri sufletești. Prin svonurĭ dușmane, Lactantius auzise că împĕratul vrea să'l pedepsească pentru că făcuse din Crispus un creștin prea cucernic.

El nu așteptă confirmarea și veni la Roma să se explice.

* * *

Împĕratul primi îndată pe Lactantius.

— Ce maĭ facĭ prietene, îĭ zise Constantin. Din Moesia vestĭ rele?

Lactantius fericit, vĕzu imediat că dușmaniĭ voesc să'l depărteze de Constantin. El povesti totul. Împĕratul încruntat rĕspunse:

— Asta-ĭ Fausta, ce femee păcătoasă!

Lactantius vĕzând marea supărare a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

luĭ Constantin îl întrebă despre afacerile popoarelor sale.

— Stăm prost, reluă împĕratul: zilnic primesc vestĭ rele din Galia. Marĭ revolte isbucnesc în această provincie şi de va fi nevoe, am să trimet pe Crispus să le potolească.

— Stăpâne, rĕspunse Lactanţius. Crispus e demn de tine. Aelius a făcut din el un mare general.

— Să'l vedem, continuă Constantin: să'l vedem la luptă căcĭ maĭ am de învins un duşman al crucеĭ şi tronului meŭ. Cumnatul meŭ Licinius cu care împărăţesc nu'mĭ dă pace să aplic edictul de la Milan.

El şi cu Fausta blestemata mea de soţie, încă ţin la zeiĭ păgânĭ.

Pe Fausta ar trebui s'o isgonesc dar, iubite Lactantius, acum la bătrâneţe mĭ vine greŭ să mĕ despart de ea.

Mi se rupe inima de durere pentru sora mea, care a fost crescută în regulile aspre ale credinţeĭ noastre şi trebue să sufere vechia religiune pentru că este

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

soția unuĭ nemernic. Ah. Licinius. Licinius ce om eștĭ!

— Crucea o va rĕsbuna, rĕspunse smerit blândul creștin.

— Și ziceĭ că fiul meŭ este un bun soldat.

— Fără pereche stăpâne iubit.

— Vrea să zică pot să fiŭ sigur.

— De un fiŭ credincios cruceĭ și tronuluĭ tĕŭ: este un soldat viteaz și gata să móră.

Spre seară Lactantius porni spre Moesia; drumul apucat era bun. Roma, prin legiunele eĭ, îl bătătorise odinioară cînd cuceririle sîngeróse formaŭ gloria cesarilor. 1)

III

— Pe numele luĭ D-zeŭ, spuse cu voce blândă Crispus.

— Nu lua în deșert numele Domnuluĭ, zise Miryam. Spune mĕ iubeștĭ?

---

1) *Lactantius:* Instituțiunĭ divine.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Iubirea mea e ca focul razelor sórelui de vară, ca flacăra foculuĭ și ca dragostea mameĭ. Tu eștĭ pentru mine Miryam, singura bucurie; tu întrupezĭ fericirea supremă și în mângăiala ta eŭ găsesc mulțumire sufletească.

Miryam era cu adevĕrat frumósă. Pĕrul eĭ în care se rĕtăcise ruginiul dupĕ frunzele pălite de frigul autumnal, curona o figură de-o albeață marmoreiană. Corpul eĭ se desemna ușor conturat, era înalt și grațios: mersul luĭ Miryam era o întreagă poemă de înaltă delicateță risul eĭ cristalin era maĭ plăcut, la auz, decît șoptitul pîriuluĭ.

Ce frumoasă era când cuprinsă de sfânt extaz, cu mâinele împreunate și în genuchĭ, se ruga D-zeuluĭ creștin. Era o creație superbă, o statuetă praxitellică: o zeiță păgână care trecuse la creștinism și adânc se pocăiă.

Pe marginea căieĭ romane, în mijlocul uneĭ pădurĭ de brazĭ și unde se auzea numaĭ cântul fermecat al privighetórelor: sub mângăiala umbreĭ plăcute și la adă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

post de vênturĭ aspre, perdută sub îmbrobodiș de plante agățătoare și trandafirĭ albĭ și roșiĭ, se ridica locuința unde copilărise Miryam.

Ea era acum un locaș sfânt unde rugile pioase se ridicaŭ, singure fără nobilă smirnă, spre albastrul împărăției cerești.

Casa era bătrână răŭ; aniĭ carĭ sa adăogaŭ unul peste altul, o doboraŭ așa că vara dânsa părea o grotă perdută sub maldăr vĭŭ de verdeață.

Lângă ferestre, privighetorĭ și rândunice îșĭ zidiseră cuiburĭ și, d'asupra eĭ, o barză îșĭ ingrijea de puĭ. Inaintea ușeĭ, florĭ de câmp și de pădure măritaŭ polichromatismul petalelor fragede cu roșul închis al maculuĭ sĕlbatic; era un covor minunat și care învĕlise treptele ce duceaŭ înăuntrul caseĭ. De la fereastra, înzăbrănită de verdeața lianelor și edereĭ, de abia se zărea albul șoseleĭ militare și cerul albastru.

Aci, sub mângăietoarea arpegie a flueratuluĭ de privighetoare și sub înbătă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

toare mireasmă de brad. Miryam și Crispus se rugară cerului și scumpilor dispăruți.

Intr'un amurg de zi de vară, ruga vecerniei o făcură în acest tainic cămin de prețioase amintiri.

Miryam începu cu vocea ei dulce:

„Ascultă Doamne suspinul lor, al fraților mei întru durere și chinuri. Ascultă pe cei cari iubesc, pe cei care sufer și sînt batjocoriți în durerea lor adîncă!...

Mărire ție, Stăpân al vesniciei cel fără de început și de finit!

Ascultă Doamne suspinul lor, ascultă-l căci mare e suferința lor, și mare nemernicia semenilor lor.

Mărire Ție, Doamne atot-putinte în bunătate și răbdare".

Iar Crispus îi rĕspunse:

„Palidă întrupare ce prinzi viață sub giulgiul aurit, sfântă arătare ce dai viață sufletelor moarte. Ție voiu să mĕ închin. Inaintea ta, care ai suferit, voesc să 'mi plec genuchiul și, umilit, fruntea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

s'o ating de picioarele tale sângerînde de prostia omenească.

Indreaptă privirea ta cea bună spre mine. Fă Doamne, să înceteze suferinţele, căcĭ eŭ nu pot ca tine îndura.

Sĕrmanul meŭ trup, e dânsul lut păcătos şi sufletul mi se trudeşte, amarnic, în temniţa corpuluĭ îndurerat. Palidă întrupare ce tresaltĭ pe crucifixul înegrit, sfântă nălucă dă 'mĭ sfert din puterea ta şi voiŭ răbda suferinţele până la capăt.

Indreaptă Doamne, prea mărit, privirea ta cerească spre smeritul tĕŭ rob".

Si rugile sfirşite, calde săruturĭ înobilară dragostea lor cerească.

* * *

Veştĭ rele soseaŭ zilnic; crainicĭ împĕrăteştĭ anunţaŭ înfrângerĭ dureroase. In Galia, pe fie-care zi, câte-o revoltă aveaŭ de semnalat funcţionarĭĭ cesaricĭ. Impĕratul se arăta foarte îngrijat. Intr'o seară, după ultima rugăciune, Lactantius, chemă, în jurul sĕŭ, pe Aelius şi Crispus:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— In cea din urmă a mea trecere prin Roma, am putut vorbi maĭ mult cu împĕratul. El este foarte mâhnit: cele maĭ urîte ştirĭ primeşte din Galia. Intreaga provincie s'a rĕsculat contra aplicăreĭ edictuluĭ din Milan. Crucea şi tronul sînt ameninţate, şi, alăturĭ de acestia, stă şi cumnatul luĭ Constantin, însuşĭ Licinius, cu care împĕrăteşte.

Foarte trist, iubitul nostru stăpân m'a întrebat dacă Crispus pe care l'am crescut noĭ, poate să-ĭ fie de ajutor.

— Maĭ e vorbă, dar voiŭ merge şi eŭ, adaugă Aelius, vom face să reînvie zilele glorioase de la Pons Milvius, vom face ca tronul şi crucea să fie victorioase.

Crispus în timpul acestă gânditor tăcea.

— Ce zicĭ Crispus reluă Lactantius.

— Eŭ voiŭ merge bucuros, dar crucea vrea vĕrsare de sînge, zise el? Are D-zeŭ nevoe de braţul nostru ca să-ĭ rĕspândim cuvêntul săŭ? Nu-ĭ o profanare? N'a zis dânsul că prin blândeţă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şi vorbă să convingem popoarele? Nu prin foc şi sînge, sîntem chemaţi să impunem noua religie. Prin edictul de la Milan se acordă libertatea tutulor culturilor şi, în Galia, nu cred să fie o revoltă de cât contra propagandeĭ care, prin putere vrea să impună botezul.

— Crispus, nu pune la îndoială cuvântul tatălui tĕŭ, zise Lactantius bucuros de frumoasele ideĭ pe care tînărul săŭ prieten, le întrupa în nobile şi generoase fraze. Impĕratul a voit să spună că, în Galia, popoarele se revolt contra libertăţeĭ acordate şi voesc ele să nu primească alt cult de cît cel păgânesc şi druidic.

— Eŭ, ca vechiŭ legionar al cruceĭ şi al luĭ Constantin, zise Aelius, mĕ voiŭ supune poruncei împĕrăteştĭ.

Sînt înălbit în luptă militară. La Saxa-rubra, la pons Milvius şi aiurea am pus braţul meŭ în slujba cruceĭ şi tronuluĭ. Dumnezeŭ mi-a dat drept rĕsplată multă fericire. In ajunul lupteĭ de la Saxa-rubra şi pons Milvius, pe cer am

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vĕzut crucea sfântă, am vĕxut căzând aquila păgână şi, triumfând crucea, am vĕzut edictul din Milan şi un stăpân care e umilit rob al credinţeĭ mele. Ce voiţĭ maĭ mare rĕsplată şi dovedire strălucită că faptele mele aŭ fost plăcute cerului ?

Acum cât sînt de bătrîn, voiŭ părăsi liniştea şi am să mĕ rĕsboiesc pentru cruce şi pentru tronul ocupat de un creştin.

Dacă împĕratul ne chiamă, e că tronul i se clatină.

El ucis, va veni pe tron Licinius şi atunci edictul de la Milan cu siguranţă că va fi revocat, iar biserica noastră din noŭ va fi înecată în sânge nevinovat ; din noŭ vom avea martirĭ. Eŭ, la cel d'întâĭ semn de chemare, mĕ duc să apăr crucea şi pe slujitorii eĭ.

Spune Lactantius, nu am dreptate ?

— De sigur că aĭ, dar şi vorbele luĭ Crispus arată cât de frumos cugetă. El n'a spus vorbele nobile ce auzirăm de frica rĕsboiuluĭ, căcĭ dânsul, ca şi noĭ.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vede în moarte fericirea supremă pe care cine-va, când a fost un drept credincios și un om cinstit, o așteaptă ca cea mai mare resplată cerească. Ceia ce ne spuse Crispus, sînt dovezi că el e un adevărat creștin, termină vădit emoționat Lactantius.

— Eŭ, adăugă Crispus, sînt dator să merg să'mi apăr părintele, chiar de nu-i aprob conduita sa.

— Cîte și trei vom pleca in ajutorul împăratului, zise Lactantius, dacă el ne va chema. Fiți siguri că mergem în calea Domnului adevărat. Apărăm crucea și pe omul ei.

Tu Crispus alături de viteazul Aelius să dovedești că veĭ ști să fii împărat.

— Eŭ împărat! Asta nicĭ odată. Aci, în Moesia, impreună cu voĭ, cu Elena și cu Miryam, voesc să mor. Merg să ajut pe tatăl meŭ, nu pentru că e împărat și pentru că voește a 'mĭ da tronul. Nu voesc să domnesc, spuse mâniat Crispus.

— Va trebui să domnești pentru a desăvîrși opera creștinească începută de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tatăl tĕŭ. Tu eşti creştin adevĕrat şi veĭ putea face ceia ce Constantin n'a putut şi n'a ştiut, îĭ rĕspunse aspru Lactantius.

— Eŭ pentru ce te-am făcut ostaş, pentru ce am jurat împĕratuluĭ că voiŭ face din tine un vrednic stăpân al creştinilor, adăugă trist Aelius.

— A fi împĕrat, rĕspunse Crispus, este a renunţa la viaţa de adevĕrat creştin. Interesele tronuluĭ şi ale ţĕreĭ cer, de multe orĭ, sacrificarea dreptăţeĭ şi atunci maĭ caleĭ în adevĕrata cale a Domnuluĭ?

Interesul ţĕreĭ îţĭ cere, une orĭ, să nimiceşti pe cutare saŭ cutare personagiŭ neplăcut, să 'l sărăceşti saŭ chiar să 'l uciziĭ, dacă voeşti să nu pierĭ tu şi tronul tĕŭ. Poate un creştin săvîrşi asemenea fapte şi maĭ rĕmâne el creştin adevĕrat?

Eŭ dacă voiŭ primi tronul, nu vreaŭ să fac nicĭ una din aceste crime, născute din interese de stat, şi vĕ asigur că voiŭ găsi moartea în palatul pe care ziceţi că trebue a 'l primi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Pentru mine fericirea terestă se întrupează în orisontul albastru și întins, în câmpiile mănoase și în munții împăduriți; în rugile ce ridic cerului, în voi iubiți prieteni și sfătuitori, în Elena buna mea mumă, în Miryam logodnica adorată ca și o soră mult iubită.

Ca împĕrat, voiŭ zări, în jurul meŭ, numaĭ ipocrizie și rea voință.

— Crispus vorbește foarte drept, rĕspunse Lactantius serios și prĭvind cu iubire pe tânărul sĕŭ discipul; el e un creștin mare, vorbele luĭ sînt adâncĭ abisurĭ de înaltă cugetare și carĭ dovedesc că el a putut pătrunde religia noastră. Sînt fericit că am putut face din el un așa de bun credincios. Dar eŭ cred că se poate domni și creștinește, se poate dacă voește D-zeŭ.

— In vorbele tale găsesc aprobarea părereĭ mele, nu Lactantius, nu Aelius, eŭ nu pot fi împĕrat pentru că sunt creștin.

— Eŭ nu vĕ pricep, adăugă zăpăcit Aelius, pe D-zeul meŭ dacă știŭ ce să

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mai zic! Ceia ce vĕ pot spune este că merg să mă lupt pentru împĕrat.

— Sĕrmane Aelius, reluă Lactantius, și noĭ mergem dar Crispus nu voește ca, după moartea împĕratuluĭ, să primească succesiunea imperială. Aĭ priceput acum?

— Să vĕ spun drept eŭ sunt un biet soldat care știŭ să fiŭ cinstit, să mă închin și să ascult de porunca șefilor, cînd eĭ sînt creștinĭ. Voĭ tălmăciți volumene grele la înțeles, voĭ alcătuiți rugăciunĭ ca și ceĭ maĭ marĭ preoți, dar eŭ nu știŭ de cât să mânuesc cohortele de legiunĭ Voĭ explicați evangeliile pe când eŭ de abia le ascult când cine-va le citește prea repede. De aceia, nu mĕ mir când voĭ spuneți că nu v'am priceput.

— Aelius, zise rîzând Lactantius, e maĭ șiret de cât îl credem. Vezĭ Crispus ce subțire își bate joc de noĭ?

— Eŭ sunt prea umilit creștin ca să batjocoresc pe cine-va.

— Ascultă Aelius, reluă Lactantius, tu știĭ că sfînta scriptură spune că, cel

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ce de sabie se va sluji, de dânsa va pieri ?

— Știŭ

— Atuncĭ, vorbele luĭ Crispus îți sînt destul de lămurite. Mântuitorul nostru a oprit mâna luĭ Petru când voia să-l apere cu sabia și i-a spus cuvintele ce ți repetaiŭ.

Crispus crede, și are dreptate, că un bun și adevĕrat creștin nu trebue să verse nicĭ sângele dușmanuluĭ ; el maĭ bine să primească moartea decât să făptuiască omucidere. Așa i place Dumnezeuluĭ nostru.

— Atuncĭ rĕsboaele, bâlbâi Aelius zăpăcit.

— Rĕsboaele trebuesc să piară, adăugă Crispus ; ele vor fi înlocuite prin pacea universală. Viitoarea cetate creștină va nimici această anomalie.

— Și cum are să fie, Lactantius, cetatea viitoare întrebă Aelius.

— Cetatea viitoare, rĕspunse blândul filosof, va fi cea creștină, ea va fi cârmuită de comunismul creștin și bazată pe frăția tutulor popoarelor.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

La umbra binefăcătoare a crucei, omenirea va putea să prospereze. Egoismul și ipocrizia, necinstea și nedreptatea, aceste vițiĭ ancestrale, vor dispare lăsând ca dreptatea, fraternitatea și libertatea egalitară să domnească întreaga lume.

Imperiurile vor fi nimicite și biserica va ține locul monarhieĭ, vom avea o biserică unică și care din Roma are să împartă razele nobile și generoase ale doctrineĭ creștine.

— Frumos întrerupse Aelius, dar tot nu prea pricep.

Un hohot de râs însoți aceste vorbe ale bunuluĭ Aelius. Lactantius, de obiceiŭ așa de serios, râdea cu multă poftă. Bunul legionar era și maĭ zăpăcit.

— Pe D-zeul meŭ, continuă Aelius, dacă vĕ pricep, spuneți lucruri ne maĭ pomenite și pe care, pentru întâia oară, la voĭ le aud. Dacă n'ar fi spuse de un om ca tine, aș zice că aiurează saŭ că își bate joc de un biet soldat.

— Scumpe Aelius, ceia ce spun eŭ, sînt lucruri pe care sfânta învĕțătură creștină ni le spune.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Zorii zilei se vesteau. Cei trei creştini se duseră să guste puţină odihnă. Aelius nedumerit eşi afară să gândească.

In depărtare, obscurul nopţei era spart de roşul revĕrsatului de zorĭ ; întreaga fire se deştepta şi căuta să cânte hymnurĭ de slavă D-zeirei.

Intr'un tufiş de acacias alb, o privighetoare întorcea nobile şi săltăreţe arpegiĭ, carĭ se măritaŭ cu şoaptul pârîului din vale,

Cerul începea să se albăstrească şi munţiĭ să se estompeze din ce în ce mai bine conturaţi.

Un vânt dulce rĕcorea fruntea luĭ Aelius, care era plină de încreţiturile uneĭ grele cugetărĭ.

El nu putea să priceapă verbele luĭ Lactantius. Pentru dânsul lume, fără împeriŭ, fără rĕsboae, nu putea să existe.

Când Lactantius şi cu Crispus veneaŭ să facă rugăciunea dimineţeĭ, Aelius încă se muncea greŭ şi nu putea să priceapă vorbele prietenuluĭ sĕŭ.

A doua zi bătrâna mumă a luĭ Cons-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tantin, credincioasa Elena, chemă la dînsa pe cei treĭ creştinĭ.

— Fiul meŭ zise dânsa, a trimis un crainic care în grabă cere să plecaţĭ la Roma. In Galia rĕsboĭul civil a isbucnit. Atâta am avut de spus, la plecare să veniţĭ ca să vĕ daŭ binecuvîntarea.

Crispus muncit de grele gânduri se duse la Miryam.

Divina fecioară, maĭ frumoasă ca tot d'auna, aştepta în pragul caseĭ pe nobilul Crispus.

Miryam sta rezemată de un bătrân ştejar şi înconjurată de un feeric cadru de verdeaţă. Frumuseţea eĭ fecioreasc̆ă se deprindea delicioasă din rama vie a natureĭ înflorite.

— Ce vênt te aduce iubitul meŭ?

— Să maĭ culeg dupĕ buzele tale, dulceaţa iubireĭ noastre, rĕspunse zîmbind Crispus.

Ceĭ douĭ înamoraţĭ, cuprinşi de dulce visare, petreceaŭ cele maĭ fericite clipite.

— Miryam zise Crispus, pentru câteva lunĭ am să te părăsesc, părintele

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

meŭ, imperatul Constantin, mĕ chiamă la Roma spre a mă trimite în Galia, unde popoarele, ce locuesc în acea parte, s'aŭ résculat.

Miryam cu ochiĭ în lacrimĭ nu-ĭ venea să creadă şi când Crispus o asigură, dânsa începu să plângă cu hohote.

Cu greŭ se linişti. Ceasurĭ întregĭ de tristă fericire, le mângâiară sufletele lor indurerate. Vorbele de iubire eraŭ înlocuite cu dulcĭ sărutarĭ, carĭ făceaŭ ca aceste două inimĭ, generoase şi nobile, să se întrupeze într'una.

— Unde-ĭ Julia ca să plângă şi dînsa, zise printre lacrimĭ Miryam.

Amândouĭ îndrăgostiţiĭ înnecară marea lor jale în sărutarĭ fără de sfîrşit. Se înoptase şi eĭ uitară cina sereĭ şi ruga vecerniei.

— Vaĭ Miryam, azĭ nu ne-am rugat.

Ceĭ douĭ tinerĭ îngenuchiară şi aduseră cerului primosul caldeĭ lor credinţe.

Rugăciunea sfîrşită, Crispus luă pe Miryam şi o aşează lângă el. Luna îĭ mângâia. La poalele dealului pe care e

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

visaŭ, se strecura şerpuitor un mic rîuleţ, maĭ departe orisontul era înegrit de Balcanĭ şi de pădurile de brazĭ.

Aerul limpid era străbătut de lilieci, oaspeţĭ sperioşĭ aĭ nopţeĭ şi liniştea claustrală ruptă de strigâtul păsărilor iubitoare de întuneric.

— Crispus 'mĭ e frică,

— Frică, un creştin nu poate avea frică. Pretutindenĭ D-zeŭ ne însoţeşte. Ce-ĭ frumuseţea asta de cât însuşĭ D-zeŭ ?

— Crispus am viziunĭ triste : o voce, necunoscută şi tainică 'mĭ spune că rĕsboiul acesta va fi fatal la amândouĭ.

— Vom muri. Atât maĭ bine, avem să întîlnim pe Julia, pe iubitele noastre mume, rĕspunse Crispus.

— Dar sărutul acesta dulce nu 'l vom maĭ găsi replică Miryam, sărutând înfocat pe iubitul eĭ.

— Vorbele tale mĕ îngrijesc, teama ce arăţĭ mĕ supără Miryam, mult iubit'o.

— Nu te supĕra, nu maĭ am frică

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pentru că sînt lângă tine, dar când veĭ pleca ? ..

— Atunci scumpa mea bunică te va îngriji, știind cât te iubește.

— Cine va putea stinge focul din peptul meŭ ?

— Credința, iubită Miryam. In lipsa mea, roagă-te pentru toți și D-zeŭ va fi bun și plin de mărinimie.

— Ce frumos vorbești, dar tot mĭ este frică și nu știŭ de ce ! Lasă-mĕ Crispus să staŭ lângă sânul tĕŭ !

Crispus îĭ acoperi frumoasa eĭ frunte de sărutărĭ și o strânse puternic la pept.

Domnia luĭ Constantin aduse, cu dânsa, o reformă militară care nimici spiritul oștășesc. Legiunile nu maĭ fură distribuite de-a lungul fruntariilor, ci repartisate numaĭ în orașele de provincie. Impăratul voia, prin această schimbare, să împedice revoltele frecuente din armată.

Pe linia graniței fură înșiraţi soldați *limitanei* saŭ *ripenses*, care primiseră pământurĭ cu condițiunea ca să le apere. Efectivul corpurilor se micșorase așa

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

că legiunea număra 1500 de soldați, iar cetățenii români nu mai formau de cât o minimă parte a oștilor împărătești. Barbarii erau numeroși: li se dedea numele de *laeti* sau de *foederati*.

Svonuri sinistre veneau la Roma despre revolta acestor *foederati* care, în Argovia, Alesia, Lutetia, Tolosa, Uxellatunum, Samoroleriva, Avaricum, se revoltară contra puterei romane și edictului din Milan.

Lactantius, Crispus și cu Aelius plecară în grabă spre Roma, însoțiți de mulți creștini cari voiau să vină în ajutorul lui Constantin.

Drumul era frumos; în trei săptămâni se apropiară de Roma. Călătorind, cu dese popasuri, gândurile micei caravane erau risipite de naiul săltăreț ce răsuna din câmpiile pline de bogate turme. Era, cântecul acesta, o amintire a unei lumi aproape apuse și nu plăcea creștinilor.

Crispus, pentru întâia oară, avea să meargă în Roma. Lactantius îi explică:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Roma este cetatea amintirilor glorioase: Aci avu religiunea noastră să plângă ceĭ d'întâiŭ martirĭ; acĭ Sf. Petru își găsi moartea, aci Nerone și alțĭ cesarĭ masacrară pe creștinĭ și eĭ mureaŭ cu zâmbetul pe buze și cu seninul în privire. Iubite Crispus, al treilea secol și primiĭ anĭ din al patrulea, fură cele maĭ grele epocĭ pentru credința noastră; creștiniĭ eraŭ socotițĭ ca dușmanĭ aĭ patrieĭ și persecuțiile contra lor fură numeroase și groaznice.

In ultimiĭ anĭ aĭ domnieĭ luĭ Septimiŭ, Sever, se dete un edict contra creștinilor care voia să distrugă minunatele noastre comunităţĭ și pe ceĭ care le alcătuiaŭ.

Biserica africană suferi și maĭ mult. Pare că, în zarea senină a cerului, zăresc lungĭ theoriĭ de martirĭ, nefericiţĭ și plinĭ de cea maĭ curată credință. Eĭ aveaŭ, în suflet, cel maĭ nobil și entusiast avênt; eĭ mergeaŭ la moarte bine cuvântând pe asasinĭ. Cartagina avu, sub acest împĕrat, primiĭ martirĭ creștinĭ: mulțĭ periră și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

două femeĭ, Perpetua și Felicita, fură nimicite prin cele maĭ grozave chinuri.

Numele acestor două sfinte să nu le uiți și, vre-odată când veĭ fi în pericol de moarte, să-ți amintești cum aŭ murit ele, zâmbind și aducând prinos de cea maĭ neprihănită credință D-zeuluĭ nostru.

Perpetua și Felicita, iată două femeĭ carĭ aŭ știut să moară maĭ bărbățește ca mulți creștinĭ.

Lacrimĭ bogate și suspine puternice, curmară vorba luĭ Lactantius.

Nu mĕ pot opri să nu vĕrs lacrimĭ de admirație: ce oamenĭ sfinți, continuă Lactantius.

Cesariĭ eraŭ nebunĭ, furioși: creștinĭ nu maĭ aveaŭ nicĭ un drept. Roma, în timpul luĭ Septimus Sever, nu fu maĭ cruțată; miĭ de creștinĭ fură uciși, mișelește și aruncați în imensa catacombă din calea Appiană pe care papa Calixt, un sfânt și dânsul, o făcu și maĭ mare.

Ceĭ treĭ creștinĭ plângeaŭ și, în smerite rugĭ, aduceaŭ nobilă slavă acestor martirĭ.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

—Lactantius, zise Aelius, mai spune; e absolută nevoe să ne cunoaștem străbunii noștrii?

— Ascultați, cu luare aminte, sînt într'adevĕr lucrurĭ ce trebuesc ştiute de un creştin şi Lactantius urmă:

Cu venirea la tron a luĭ Alexandru Sever, care stima pe Isus, pacea revine bisericeĭ noastre, dar nu fu de lungă durată. In 249, un edict pedepsea cu moartea pe creştinĭ şi episcopul Romeĭ, sfântul Fabianus, fu omorit. Origen, marele apologist, pieri cu patru anĭ maĭ târziŭ.

Sub Valerian, biserica din Cartagina suferi nouĭ persecuţiĭ şi episcopul Sf. Cyprian, papa Sixtus şi o mulţime de preoţi, pieriră în 258. Acest an de sânge îngrozise sufletele slabe şi mulţĭ de frică, părăsiră noua religiune.

Impĕratul Gallian suspendă persecuţiile. Biserica răsuflă un moment şi preoţiĭ noştri binecuvêntară pe împĕratul păgân. In 303 Diocleţian şi cu Galer deteră un faimos edict prin care nouĭ omoruri de creştinĭ se făptuesc.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/md/r1901-1932

Aceasta e ultima persecuție. Ce va mai fi în viitor... D-zeŭ știe !

Aceste persecuții ne amintesc Roma și de aceia ea este cetatea sfântă pentru creștini. D-zeŭ a ales'o pe dânsa, ca să dea pagânilor probe de puterea sa și de tăria religiuneĭ adevĕrate. Iată pentru ce urmașul Sf. Petru aci locuește și de'ce, tot-d'auna, creștinismul va fi de aci cârmuit.

Dupĕ cum August și Vergil nu puteaŭ concepe un imperiu latin fără o Romă, tot așa și noĭ nu putem lipsi biserica noastră de Roma : de orașul acesta sfințit prin sângele creștinilor uciși,

Roma va fi pururea cetatea eternă. Creștinul, care o vizitează, va fi sguduit de emoțiuni. Fie-care loc îĭ amintește un martir, fie-care stradă este sacrată prin sângele vĕrsat.

Catacombele, carĭ conțin ceia ce a fost pământ din primiĭ creștini, grăiesc elocuent despre martirul acestor marĭ suflete.

Ne apropiam de Roma, să ne rugăm

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

scumpĭ prietenĭ, să cerem umilit acestor nobile inimĭ, carĭ acum se bucură de cea maĭ deplină fericire cerească, să ne protegă. 1)

IV

In clar obscurul uneĭ dimineţĭ care preluda o zi senină, Miryam, fecioară superbă la privire, floare smulsă din cadrul olimpuluĭ păgânesc, cu ochiĭ plinĭ de lacrimĭ şi cu figura eĭ delicată, adinc indurerată de marĭ chinurĭ sufleteştĭ, singură, se îndrepta spre mormintele iubite unde, împreună cu Crispus, petrecuse cele maĭ frumoase ceasurĭ din tînăra eĭ viaţă. Miryam nu avea maĭ mult de cât 18 anĭ şi, frumuseţea eĭ antică, care reamintea cameele, pe care artistul sculptase o Messalină saŭ o Poppea, o Laïs saŭ o Lesbie, se îndrepta spre culme.

In rama palpitantă a dimineţeĭ, dînsa părea şi maĭ seducătoare. Silueta i-se

1) *Allard.* Histoire des persecutions.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

contura bine nuanțată, înaltă și plină de grații delicate, ca se estompa pe cerul roșcat și lua proporțiile uneĭ statui eșite din atelierul vre-unuĭ sculptor din școala luĭ Skopas. Pĕrul eĭ ruginiŭ și cu reflexe de flacăre vie, cădea în unde pe corpul eĭ învelit în simplu chiton. Figura eĭ părea de o albeață marmoreiană și buzele aveaŭ culoarea fragei.

Lipsea rhapsodul antic, genial și stăpânit de voluptate, care să cânte pe această fecioară divină.

Natura, în armonizare cu frumoasa călătoare, părea că zîmbește și tainicĭ zefirĭ, pe aripĭ ușoare, veneaŭ să-ĭ răcorească fruntea eĭ îngîndurată.

Ajunse la mormintele iubite: ele se perdeaŭ sub îmbrăcămintea bogată a florilor sălbatice.

Macul roșu sta alăturĭ cu albăstrița și cu palida cicoare: nalba întrecea pe toate și părea un blând patriarh care da binecuvântare, iar braziĭ, înalțĭ și bătrânĭ, steteaŭ de veghe ca niște legionarĭ de ispravă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Crucile înecate de verdeață, aproape nu se vedeaŭ.

Miryam merse întâiŭ la mormântul mumeĭ sale și, printre bogate suspine, aduse prinos de dragoste sufletuluĭ eĭ.

În vecinătatea acesteĭ micĭ necropole creștine, lăsată în paza pădureĭ și florilor de câmp, în grija vêntuluĭ și la mângăiala soareluĭ, se deschidea largă calea militară : panglică lungă și fără sfârșit, care lega Roma cu Dunărea.

Pe dînsa mii de legionarĭ, cohorte nenumărate de equițĭ, care cu muniținní și numerosĭ generalĭ, trecuseră spre a încărca de glorie aquila romană.

Miryam, cuprinsă de sfânt extaz, la umbra crucilor iubite, visa deșteaptă.

Orizontul mărginit de Balcanĭ, lua proporțiĭ fantastice ; cel maĭ mic sgomot se schimba în sunet de fanfară și, în imaginația eĭ stăpânită de îndurate gânduri, se iveaŭ cohorte victorioase avênd în frunte gloriosul labar. Eraŭ oștile crucieĭ carĭ se întorceaŭ pline de slavă ; eraŭ legiunĭ creștine și prietenește le arunca frumoase zîmbirĭ.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

... Şi, fără să vrea, lua mândre flori de câmp, macĭ delicaţi, nalbe plăpânde şi le zvîrlea pe şoseaua înălbită de pulbere şi incandescentă de soarele verel.

Apoĭ işĭ revenea în fire şi striga plină de durere:

— Crispus, Crispus, când te veĭ întoarce? iată anul de când aĭ părăsit liniştea noastră! şi iarăşĭ visurĭ de epopee îĭ mângăia mintea eĭ zbuciumată de dogoreala frigurilor.

— Iată vine, striga singură: iată cum sosesc, aud zornăitul armelor şi iată cum labarul străluce la razele soareluĭ...

... Şi realitatea o făcea să plângă; să se îndoie sub greutatea uneĭ prea marĭ dureri.

* * *

De un an de zile, numaĭ venise niciĭ un crainic prin Naissus şi niciĭ o ştire de la Crispus.

Myriam şi cu bătrâna Elena, eraŭ chinuite de tot felul de gândurĭ rele: doar rugăciunile ce ridicaŭ către cer, le maĭ potolea focul mistuitor.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

La începutul anotimpului de toamnă, se împlinea un an și jumătate de la plecarea lui Crispus.

In timpul acesta campania galică era in toiul ei ; se versase mult sânge din ambele părți și un raport, adresat împăratului, aducea mari laude curagiului ce desfășurase, în acest război, Crispus.

Multe înfrângeri sufletești avu Crispus !

Pentru el luptele erau crime deghizate și dese ori, în seara isbânzilor, el trist cugeta la viața curată pe care o petrecuse cu Miryam în Moesia. Trimisese multe scrisori dar era sigur că nici una nu ajunsese.

Intr'o dimineață, înainte de începutul lupteĭ, Crispus, plin de o sfâșietoare melancolie, zicea către Lactantius și Aelius :

— Acum sînt perdut. Viața mea curată este acum pătată de sânge nevinovat ; mĕ simt covîrșit sub greutatea păcatului. Impĕratul m'a nenorocit. Unde sînt vremurile cinstite când, împreună,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/md/r1901-1932

puteam să ne rugăm cerului fără de frică? Azi mâna cu care fac cruce, este mînjită de sânge și, în fața mea, pururea am întinse mii de cadavre cari mă privesc hidos, cari rânjesc și mă blesteamă. O sărmanul meŭ suflet! De abia am două zeci și cinci de ani și sînt copleșit de urgia păcatelor ca și un nemernic care a străbătut o viață de 100 de ani.

Privirea mi se umple de lacrimi când îmi rotesc ochii pe aceste câmpii, unde, acum putrezește cărne omenească și odinioară, trecea liniștit ferul plugului.

Sufletele acestea ucise mereŭ mă vor blestema și nici nu cutez să cer ertare Domnului.

Rugile le fac cu teamă și sînt sigur că ele nu pot fi primite. Cât sînt de nenorocit!

— Scumpul meŭ copil, întrerupse Aelius, războiul nu-i un păcat...

— Iar ideile tale! Un creștin urmă Crispus, nu poate fi militar: cel care se închină crucei, nu se cuvine să se plece

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

și înaintea lăncilor ostășești. Cel care face parte din cohortele lui Isus, nu poate intra și în cele imperiale.

Isus cere blândețe și îndurare: împeratul cere sânge și resbunare.

Dacă socotești resboiul ca ceva cinstit, atunci nu ești creștin, saŭ nu pricepĭ creștinismul.

Mai rămâne acum, iubite Aelius, să rupem crucea după labar și să punem iarăși vechiul vultur.

... Și când mĕ gândesc că lupta se va prelungi din ce în ce mai mult...

— Crispus are dreptate, zise Lactantius. Constantin i-a făcut mult răŭ.

— M'a făcut din omul cel mai fericit să 'mĭ plâng azĭ păcatele, adaugă Crispus. Acum va reîncepe din noŭ măcelul, acum va trebui să ridic iarăși brațul ca să ucid; să ucid mereŭ suflete carĭ nu aŭ nicĭ o vină!.. 'Mĭ este scârbă de mine; 'mĭ este frică de brațul meŭ nemernic.

Ce vină aŭ acești sĕrmani galĭ? Nu voesc să primească biserica și stăpânirea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lui Constantin? Ei nu sînt liberi? Oare Cristos a cerut să vărsăm sânge, să devenim la rândul nostru persecutori? Acum păgânismul își are și el martirii lui.

Aelius aprobă purtarea tatălui meŭ: eŭ o desaprob.

Acum când vom isprăvi lupta cu aceștĭ nenorociți gali, va trebui să ne rĕsboim cu Licinius.

Eŭ să fiŭ în locul lui Constantin aș abdica; ar fi mai creștinesc.

— Dar biserică, replică Lactantius.

— Va birui singură, D-zeŭ n'are nevoe de ajutorul nostru, adaugă viŭ Crispus. Cum aș vrea să mor în lupta de azĭ. De viața pământeasc㠄 mĕ ține numaĭ Miryam.

— Și biserica, zise Aelius.

— Biserica, rĕspunse Crispus, n'are nevoe de mine; ea e prea puternică și prea dreaptă ca să ceară în ajutor brațul unuĭ tînăr. Ideile creștine și fără noĭ aŭ să iasă biruitoare, iar crimele ce făptuim azĭ, D-zeŭ le va rĕsbuna. El

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nu face nicĭ o deosebire, toţĭ sîntem fiĭ luĭ iubiţĭ.

— Tu spui lucruriĭ ciudate, zise nedumerit Aelius.

Cum, eŭ care sînt creştin nu mĕ bucur de maĭ multă trecere pe lîngă D-zeŭ de cât un păgân?

— Sĕrmane Aelius, adaugă Lactantius, lupta va începe să lăsăm vorba pe de seară.

V

In Naïssus, întoarcerea legionarilor cariĭ luptaseră în Galia, produse mare emoţiune, buniĭ creştinĭ, cu rugĭ smerite pe buzele lor, eşiră să întâmpine pe ceĭ veniţĭ. Toate casele se goliră în grabă, fie-care avea în acest blestemat rĕsboiŭ câte-un frate, copil saŭ soţ; fie-care tremura la ideia că fiinţa mult iubită a pierit în focul lupteĭ, în ţară streină şi fără sfânta taina a cumĭnicătureĭ. Calea militară era plină,

Femeĭ, bătrânĭ şi copiĭ alergară să întâmpine cohortele viteze.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Miryam și cu Elena, cu figurile descompuse, cu ochĭ de nebun, priveaŭ legiunile carĭ soseaŭ fară de Crispus.

De treĭ anĭ de zile Naïssus era fără ştirĭ sigure; miĭ de sgomote fuseseră răspândite de călătorĭ și de tot felul de vagabonzĭ, dar toate păreaŭ lipsite de temeiŭ.

— Unde-i Crispus întrebă Miryam pe întâiul legionar,

— Crispus e departe și arată cu braţul, spre orizontul necunoscut.

— A murit, replică Miryam aproape perzând simţirea.

— Nu, la Roma. Impĕratul mulţumit de dânsul, îl trimite să învingă pe Licinius care voieşte să depărteze de la tron pe bunul nostru Constantin, cu el, urma să spue legionarul, se află Lactantius și Aelius. Crispus a fost un viteaz, poţĭ fi mândră, frumoasă fecioară, dacă îl iubeştĭ. Si luat de șivoiul mulţimeĭ soldatul dispăru.

Elena și cu Miryam, maĭ asigurate, părăsiră drumul ca să mulţumească ce-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rului. Spre seară un crainic împărătesc intră în casa Eleneĭ.
Era trimis de Constantin ca să asigure pe muma luĭ, că a fost un viteaz și bun fiŭ Crispus, pe care dânsa l'a îndrumat spre adevĕrata virtute.

— Acum, zicea trimisul imperial, Crispus va pleca să pedepsească pe cumnatul împĕratuluĭ care s'a rĕsculat și nu voește să primească edictul de la Milan.

— Dar Crispus unde-ĭ, întrebă Miryam.

— Crispus e la Roma; porțile palatuluĭ i-aŭ fost deschise și toată lumea il iubește, numaĭ împĕrăteasa Fausta nu-l vede cu ochĭ buniĭ. Ea are copiĭ și crede că la tron vor veni eĭ. Dar împĕratul ne-a asigurat că numaĭ fiul sĕŭ Crispus va fi urmașul sĕŭ.

— Asta nu-ĭ adevĕrat, Crispus nu voește să fie împĕrat; el e prea bun creștin. Mĭ-a spus'o adesea, replică repede Miryam.

— Așa se zvonește, dar îșĭ va schimba gândul, doar nu va voi să ne dea de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

împĕrat pe vre-unul din uricioşii copiĭ aĭ Fausteĭ, zise trimisul imperial.

Elena, cuprinsă de dragostea mumeĭ cu toate că nu maĭ voia să ştie de soţia luĭ Constantin, îşĭ călcă cuvîntul şi ceru amănunte asupra Fausteĭ.

— O Mesalină lipsită de frumuseţe; blestemăţiile eĭ ne-a speriat pe noĭ creştiniĭ. Roma plânge păcatele împĕratuluĭ. zise legionarul adânc mâhnit.

Elena rugă cerul să erte pe fiul eĭ iubit, pentru ceia ce făcea Fausta.

Ziua trecu repede: veştile aduse din Roma mulţumiră pe cele două femeĭ.

Legionarul aducător de veştĭ frumoase, plecă încărcat de daruriĭ bogate şi binecuvîntate de către bătrâna Elena.

Spre amurgul zileĭ, cele două creştine, cu sufletul îndurerat de amintirea scumpilor dispăruţĭ, se îndreptară spre pădurea în care, neuitaţiĭ morţĭ îşĭ odihneaŭ tot ce avură pământesc.

Miryam, cuprinsă de sfînt extaz creştinesc, aduse cerului prinosul celeĭ maĭ alese mulţumirĭ; tot ce avea sufletul sĕŭ

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/indrr1901-1932

mai nobil și generos, revarsă peste ruga ei castă și plină de aleasă emoțiune.

Avea divine viziuni: pe aripă dulce de extaz mistic, buna ei soră apărea mângâioasă cu figură de blândă copilă și cu privirea de înger creștin. Și nobila nălucă prin cuvinte șoptite, îi zugrăvi un trist viitor. In hohot de plâns, Miryam veni la realitate. Ce ai frumoasă Miryam, o întrebă Elena, mișcată de durerea tinerei creștine.

Miryam povesti:

— Mai acum, câte-va clipite, sfîrșind ruga, privirea îmi rătăcea și, din azurul seninului, se desprinse imagina sfântă a Iulieĭ, sora iubită pe care D-zeŭ a chemat'o la dânsul. Și, în cuvinte încet spuse, dânsa prezise luĭ Crispus și mie, un viitor grozav de chinuit.

— Ceĭ ce merg în calea Domnuluĭ n'aŭ de ce să se teamă, rĕspunse Elena învĕluind într'o caldă privire pe Miryam.

* * *

Licinius învins era adus în Roma. Tovarășul de domnie al luĭ Constantin, în-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cărcat de lanțuri, trist, urma cortegiul înfrângerei sale, și intra în cetatea veșnică prin arcul de triumf ridicat de împĕrat, la începutul vieĭ Appienna.

Arcul acesta, martor al unor glorioase lupte și care în inscripțiĭ pompoase vorbea despre isbînzile unuĭ suveran supus cruceĭ, era acum spectator al unor fapte care dezonoraŭ pe cesarul creștin.

Licinius își blestemă zilele și cerea ertare, dar nimenĭ nu-l asculta. Roma decadenței, care iubea desfrâul; ceĭ din din urmă sclavĭ aĭ vecheĭ religiunĭ se bucuraŭ privind cum se nimicea unul care fusese puternic odată.

Licinius era un bătrân frumos. O figură de zeŭ păgân: un Prometeŭ înlănțuit.

Carul triumfal trecu prin for și se îndreptă spre capitol. Lumea scotea răcnete fioroase. Chiar creștiniĭ uitară persecuțiile suferite și cereaŭ moartea acestuĭ om, care încă proclama suveranitatea luĭ Joe Capitolinus.

Convoiul acesta trist, ajunse spre seară în Capitol. Licînius, după porunca împĕ-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ratului, fu dus la palatul imperial. Crispus îl urmă.

Constantin chemă pe fiul său să-i mulțumească, erau singuri.

Crispus începu:

— Lasă-mă, voesc să plec. Tinerețea mea curată ai pângărit'o cu sînge omenesc. Așa cum sînt numai cutez a mă înfățișa înaintea Dumnezeului meu.

Am ucis tineri și bătrâni, n'am cruțat nici copii.

Și asta ca să te mulțumesc.

Galia este pacificată, de la un capăt la altul, numele tău este cu frică și respect zis. Druidul cutezător și galul care iubește libertatea, au fost uciși. Acum edictul de la Milan poate fi aplicat, dar maiestatea coprinsă în el a dispărut.

Licinius, unchiul meu, este adus în lanțuri și proclamarea ta de împărat universal, s'a apropiat.

Acum lasă-mă să plec în Moesia. Locurile copilăriei mele, mormintele iubite unde m'am rugat, unde am petrecut anii curați ai vieței mele, unde se află Elena

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

unde iubesc și unde Lactantius mĭ-a explicat dogma creștina, poate că vor înviora sufletul meŭ nenorocit.

Tronul tăŭ nu-l voesc. Fausta are copiĭ, împarte împĕrăția între dânșiĭ.

Eŭ voesc să'mĭ sfîrșesc viața în rugĭ de pocăială. Am ucis oamenĭ, trebue să cer ertare cerului. Am făcut ceia ce un creștin nu trebue să facă : am vĕrsat sîngele aproapelui meŭ.

Dacă aĭ pentru mine dragoste de tată, lasă-mĕ să plec la Naïssus.

Și bogate lacrimĭ înecară frumoșiĭ luĭ ochĭ.

Constantin era uimit.

— Saŭ eștĭ cel maĭ mare dușman al meŭ, saŭ eștĭ un nebun, zise dânsul mâniat și devenind tracul furios și sĕlbatec.

Fausta care ascultase rugăciunea luĭ Crispus, nu putea să'și oprească bucuria și, pătrunzând la împĕrat, îĭ zise :

— Pe Crispus fă'l papă, el e un bun creștin.

Împĕratul dus pe gânduri nicĭ nu băgă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în seamă vorbele Faustei și adresându-se lui Crispus îi zise:

— Poți pleca în Moesia, dar după ce vei asista la pedepsirea lui Licinius.

Constantin era fioros. Mușchii figurei lui grosolane, se contractau spasmodic și dedeau împăratului o înfățișare hidoasă. El tremura și striga incoherent. Crispus fără să arate vre-o teamă zise:

— De geabă te superi, în mine ai și vei avea un fiu credincios: un supus care nici odată nu va ridica glasul. Ca bun creștin puțin îmi pasă de cine domnește: puțin îmi pasă dacă sînt omărât, ori și ce soartă aș avea, tot în răceala sicriului și în fața D-zeului nostru ajungem.

Împăratul adânc mâniat, plecă fără să răspundă.

A doua zi, în odaea în care Crispus spusese tatălui său vorbe în care întrupase cel mai nobil creștinism, lume multă de curtezani aștepta pedeapsa lui Licinius.

Sala imensă, era ocupată de numeroși

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

demnitarí, erau și câți-va preoți carí representau noua religiune.

Constantin apăru, era acelaș înfuriat nicí o urmă omenească pe figură.

Licinius fu adus. Impĕratul se pogorî jos de tot: sufletul luĭ copleșit de ură animalică, era furios și gata să săvirșească orĭ și ce.

— Crispus interveni.

— Un impĕrat care se pune sub scutul cruceĭ, nu trebue să omoare pe nimenĭ. Ceĭ de față erau înmărmuriți, nimenĭ nu maĭ vĕzuse ast-fel de îndrăzneală.

Impĕratul deveni și maĭ furios. Să vie lângă mine tâlharul bătrân și fără milă, cu o secure despică fruntea nefericitului sĕŭ cumnat.

— Așa pier dușmaniĭ meĭ, și privirea impĕratuluĭ căzu pe Crispus. El se ruga și cerea D-zeuluĭ creștin să dea ertare tatălui sĕŭ.

Privilișțea era grozavă: în sângele sĕŭ cald încă, Licinius se sbătea în ultimele spasmurĭ ale vieței.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Să 'l ia de aci urlă Constantin. Sclavĭ numeroşĭ spălară dalele însîngerate şi ridicară stîrvul nenorocitului Cesar.

Crispus, înlemnit de durere şi scîrbă, chiar în acea seară, părăsi Roma. Lactantius şi Aelius îl urmară.

* * *

Omorîrea lui Lucinius nimicise în sufletul lui Crispus şi ultima dragoste pentru viaţă: acum de pamânt nu-l lega decât Miryam.

Lactantius şi cu Aelius aprobaŭ conduita tânărului lor prieten, şi, prin cuvinte alese, căutaŭ să-ĭ arate că de geaba este aşa de amărit, purtarea şi faptele lui, fiind foarte creştineşti.

Sĕrmanul Crispus, de câte orĭ i-se amintea de Constantin, isbucnia în hohote de plâns.

— Lydia trebue şi dânsa adânc să fi suferit, zise Lactantius către Aelius.

— Biata mea mumă, rĕspunse Crispus, a murit din causa împĕratului. Povestea vieţeĭ sale, este o dramă sumbră şi în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

care Constantin nu joacă rolul cel frumos și nobil.

Un om care poruncește măceluri și care, cu propria lui mână, își ucide dușmanii, nu-i nici creștin, nici suflet cinstit. Eŭ nu voiŭ împĕrăția Romeĭ, are la dânsul pe copiii Faustei, să-și aleagă din eĭ pe urmașul sĕŭ.

Aelius cu toate că aproba pe Crispus, nu putea însă, nici în ruptul capului, să admită renunțarea la domnie, pe care o auzea mereŭ.

De aceia, de cîte orĭ Crispus vorbea despre viitorul sĕŭ și pomenea și despre tron, Aelius căuta să schimbe subiectul convorbireĭ. Pentru el, renunțarea lui Crispus, insemna nouĭ persecuții creștinești. Voia dânsul să vadă în fruntea imperiului un creștin adevĕrat și de aceia, sufletul i-se îndurera când Crispus arăta groaza ce avea pentru domnie.

* * *

Constantin era în mare nedumerire. Purtarea vitejească și leală a lui Crispus,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în rĕsboiul galic şi în capturarea luĭ Licinius, nu-l lăsa să vadă, în fiul sĕŭ, pe trădătorul căutat de Fausta. E un creştin înebunit de fanatism, zicea el Faustei care fusese pusă în curent cu cele petrecute.

— Dacă crezĭ că este cu adevĕrat un creştin fanatic, pentru ce nu-l facĭ episcop, zise Fausta rîzând. Dar eŭ am să cercetez prin oameniĭ meĭ: mie 'mĭ pare că el este un trădător şi, ca să nu facă pe Licinius să mărturisească ceia ce ştia, a protestat ca un nebun, de faţă cu tótă lumea.

— Vorbele tale aŭ multă dreptate, rĕspunse împĕratul, dar aşĭ vrea să aflu şi resultatul cercetărilor întreprinse de tine. Prea apăra dânsul pe Licinius, prea mĕ vestejea în faţa întregeĭ asistenţe: el fiind unit cu tilharul acela şi vĕzând că planurile lor nu reuşesc, a căutat şi a avut nevoe, să zăpăcească pe Licinius aşa de mult, încât să nu descopere petovarăşiĭ luĭ de complot.

Trebue să fie amestecat şi Lactantius. Aelius nu cred, îmĭ este prea credincios.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Eĭ voiaŭ să pună în locul meŭ pe Crispus, de aceia dânsul 'mĭ tot spunea că nu voește să domnească. Cunosc eŭ declarațiĭ de felul ăsta. Imĭ pare rĕŭ că l'am lăsat să plece. Trebuia să-ĭ sucesc gitul alăturĭ de Licinius.

... Și împĕratul devenea din ce în ce maĭ furios : animalitatea care amorțise în inima luĭ, se redeșteptase cu maĭ multă furie și putere.

Fausta era veselă și ca să pară și maĭ credincioasă, se prefăcea tristă și mâniată, de cele petrecute.

Peste șase zile Fausta veni la împĕrat.

— Am aflat lucruri grozave zise dânsa.

Împĕratul ĭi făcu semn să vorbească :

— Crispus era unit cu Licinius și alăturĭ de eĭ se găsea și Faustus fratele meŭ. Voiaŭ să te omoare și apoĭ să împartă imperiul în treĭ. Planul lor era să te ucidă chiar în palat și ucigașul ales era Crispus fiul tĕŭ iubit. Un lucru te rog, pe Crispus să'l erți este fiul tĕŭ, dar pe Faustus să'l omorĭ. Nu vreaŭ să am un frate așa de nemernic și care să nu recunoască bunătatea ta.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Dar Lactantius este amestecat, dar Aelius....

— Nu știu rĕspunse Fausta, ceia ce am aflat sigur ți-am spus. Crispus, Licinius și Faustus erau capiĭ conjurațieĭ blestemate. Vezĭ, iubite Coustantin, cât de credincioasă îți sînt. Pentru tine am sacrificat un frate.

.... Si plină de înșelăciune, curtezana devenită împĕrătească, acoperi de sărutărĭ pe Constantin.

— Fausta, aĭ probat că eștĭ o soție credincioasă, pentru aceasta am să ert pe Faust.

— Bunătatea ta e fără de margini, dar el nu merită mila ta.

— Cine ți-a aflat aceste amănunte grozave ?

— Lentulus și Marcus servitorĭ noștri credincioșĭ.

— Eĭ trebuesc bine rĕsplătițĭ, zise împĕratul.

Constantin mulțumit și furios, căuta să-ĭ dea luĭ Crispus moartea cea maĭ grozavă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

—Fausta zise el, să otrăvim pe Crispus.

— Iartă-l, mai bine dă-i exilul, răspunse Fausta.

— Exilul! Am să-i dau cea mai grozavă moarte. Cum el, fiul meŭ, să cuteze a visa moartea mea. Dar nici o pedeapsă nu-i destul de aspră.

Ia mai spune Fausta, voesc să'mi fie mereŭ aţâţată ura. Ia spune-mi cum voiaŭ să mĕ omóre.

... Si Fausta reîncepu să povestească infama şi criminala ei plăsmuire. 1)

1) V. *Duruy*: Histoire romaine X. V. şi VII.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

CARTEA TREIA

Zorĭ de sânge

I

Străzile Romeĭ, forul și arterele laterale erau pline de lume.

Figurĭ necunoscute cu sensualul zugrăvit pe buze și cu poftele scrise în privire, femeĭ care își petreceau vremea în negura Saburreĭ; florĭ frumoase și otrăvite, tinerĭ carĭ stăpâneau bogățiĭ imense: ultimiĭ credincioșĭ aĭ Afroditeĭ și vênzătorĭ de hydromelul iubit de germanĭ și de pastile cu miresme aduse din fundul Asieĭ, așteptau să fie părtași la o serbare păgână.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Primăvara oferise bogaților Romei, care încă nu părăsise pe Kybela saŭ pe Joe, să-și arate disprețul pentru biserica cea noaă. Altă dată, când Kalendele lui Maiŭ eraŭ vestite prin tainicí cântăreți și oaspeți de pădure, zeița Flora scotea prin căile romane, pe curtezanele goale și pe efebiĭ numeroșí care, în pădurea sacrată lui Marte, aduceaŭ prinos de voluptate lui Ișțar babilonica.

Acum eraŭ creștinĭ mulțĭ, uricioșiĭ credincioșĭ aĭ legeĭ lui Isus, care ar fi mers până la opunere, dacă frumoaseĭe fete ale Romeĭ decadente, pe carul Floreĭ, s'ar fi expus admirațieĭ tinerilor aristocrați carĭ, la umbra palmierilor, citeaŭ fragmente din Catullus și comentaŭ filtrele blestemate.

Roma păgână se mulțumea acum, să serbătorească în ascuns pe zeița sensualismuluĭ oriental. Eșea dânsa în for, în Saburra și, odată cu miezul nopțeĭ, în boschete tăinuite, în palate luxoase saŭ în cocioabe sărăcăcioase, spasmul nemernic se săvârșea spre maĭ marea slavă a zeităților apuse.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Cajus Dolobella era unul din tinerii cari se închinaŭ încă vechilor zeĭ; descendent al mareluĭ corupt din epoca ciceroniană, dânsul era, în aceste vremurĭ, bogat şi rafinat esthet, iubitor de vechea artă greacă şi care simţea o bucurie prefăcută, când i se recita pasagiĭ din Homer.

Era acum la preţ, în tinerimea nobilă din Roma, întoarcerea spre vechea credinţă care, sub Constantin, începepuse a fi persecutată. Eleganţa îşĭ făcea o datorie să vorbească greceşte, să comenteze pe Platon şi să reciteze fragmente din poeţiĭ Greciei.

Palatul luĭ Cajus Dolabella era una din acele superbe minunĭ ale decadenţeĭ latine; se ridica lângă for şi grădinile luĭ, ocupaŭ maĭ multe hectare.

Făcut tot din piatră dantelată şi datând din vremea regnuluĭ neronian, el represinta, în cetatea aceasta pe jumătate creştină, magnificenţa ancestrală a nobleţeĭ latine şi contrasta cu sobrietatea democraţieĭ luĭ Isus.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Pentru serbarea Floralelor, Dolabella chemase prietenĭ şi estheţĭ înamoraţĭ de forma eposuluĭ antic.

Solemna celebrare a zeiţeĭ Flora, începu odată cu amurgul zileĭ. Din aleele umbrite de frunzişul bogat al copacilor înbătrâniţĭ; de sub arcadele palatuluĭ porni carul Floreĭ. Pe dânsul se aflaŭ cele maĭ frumoase curtezane. Galileia cu fiĭcele eĭ înfocate şi curonate de pĕr ruginiŭ, Asia voluptoasă şi Grecia eraŭ represintate în convoiul zeiţeĭ. Curtezanele goale, aveaŭ, în pĕrul lor despletit, florĭ aprinse de mac şi trandafirĭ plinĭ de ales parfum,

In jurul lor, germanĭ blonzĭ şi plinĭ de putere, nobilĭ romanĭ cu figurile pălite şi cu trupul slăbit de viţiŭ, cântaŭ hymurĭ lascive, pe care un poet homerian le alcătuise:

„Pe sub umbra aleielor de teĭ şi sub paza armateĭ luĭ Iisus, Roma antică, cetatea superbă a luĭ Romulus, sĕrbătoreşte pe frumoasa Flora.

Iată fecioarele Laţiuluĭ carĭ, neatinse

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistetransilvania.ro/mdrr1901-1932

ază, decît de sărutul călduros al lui Apollo, sosesc pe covorul viŭ de iarbă, la murmurul şoptitor al isvoarelor, să sacrifice virginitatea lor lui Istar iubita Floreĭ.

Cântaţĭ tinerĭ carĭ, la 18 anĭ, simţiţĭ iubirea trupească; cântaţĭ gloria mândreĭ Flora".

„Pan vesel vĕ priveşte, Afrodita vĕ surîde şi Joe vĕ binecuvînteză. Iarba. tênără şi moale, vĕ aşteaptă tinerĭ aĭ Romeĭ şi pe voĭ fiĭ aĭ Oderuluĭ spumos".

Fluer de naiŭ, arpegiĭ săltăreţe umplu aerul încărcat de parfum lasciv.

In mijlocul acestuĭ sgomot satanic, apăru Dolabela. Tăcerea se întinse îndată. Tênărul Cajus începu să citească o poesie de Catullus:

„Tinerĭ, eŭ sînt acela a căru-ĭ imagină grosolană este sculptată în stejar de secura ţărănească. Eŭ sînt acela care am fertilisat acéstă grădină, eŭ sînt care am făcut să prospereze, din an în an, această rustică colibă, acoperită de liane şi tresă încurcată. Stăpânii acesteĭ sărace lo-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cuinți, tatăl ca și fiul, 'mĭ daŭ o îngrijire pioasă și mĕ socotesc ca zeŭ tutelar ; 1) unul 'mĭ aduce, fără încetare, bogate ofrande ; fiul sĕŭ, cu mâna luĭ tênără, culege erburile carĭ năpădesc în sanctuarul meŭ micuț : el împodobește chipul meŭ, aci cu coroană pestriță de florĭ colorate, vestitoare de primăvară, aci cu spic de grîŭ plăpând și cu vîrfurĭ verzĭ, aci cu prune violete și cu macĭ auriți". (XIX)

.... Si serbarea urmă vibrândă de patimă ; orgia nebună se desfășura sub privirea Priapuluĭ obscen și vopsit în roșu.

După orgie, urmă ospĕțul sardanapalic și, dupĕ dânsul, sălile spațioase fură deschise și discuțiunĭ literare înlocuiră erotismul floral.

Lumina palidă a luneĭ învĕluia, în galbenă chlamydă, această scenă reînviată în care epoca neroniană strălucea.

Togile vechilor latinĭ, bogate în cute largĭ, frumoasele sandale și hexametrul

1) Priap

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

heladic, dedeaŭ acesteĭ adunărĭ, un farmec strămoşesc.

Pe la miezul nopţeĭ, când a treia veghe începea, sclaviĭ aduseră bogate divanurĭ şi orgia luculică a mâncărilor începu şi după dânsa, când stomacurile fură obosite de vĕrsăturĭ provocate şi de multă hrană, începu să vibreze patima trupească.

Tinerii depravaţĭ, istoviţĭ şi beţĭ, adormiră lângă curtezanele goale. Odată cu revĕrsatul zorilor, când cerul se înflăcărează, din susul săleĭ, căzu o ploae de trandafirĭ peste asistenţa îmbătată şi sleită.

Păreaŭ niştе învinşĭ aĭ unuĭ grozav rĕsboiŭ şi care muriseră în spasmul nemerniciei, alăturĭ de frumoase bachante

Sunet săltăreţ de naiŭ, deşteptă pe acestĭ ultimĭ soldaţĭ aĭ legiunilor luĭ Istar babilonica.

* * *

Orgiile, petrecute în grădinele luĭ Dolabella, trecură dincolo de zidurile ce le mărgineaŭ şi, a doua zi, în forul Romeĭ,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

creştinii indignaţi, comentaŭ isprăvile tinerilor păgâni.

— A fost şi împĕratul? Intrebă un creştin, ascetizat prin lungi lipsuri petrecute în rugăciuni.

— Nu ştiu, dar copiii Faustei aŭ bĕut vinul de Falerne cu fetele Saburrei. Am vĕzut eŭ intrând pe fiii soţiei luĭ Constantin, adaugă un creştin bătrîn şi blând la privire.

— Ce-i de făcut?

— Să ne rugăm în tihnă; numaĭ Dumnezeŭ ne poate scuti de asemenea păcate.

Liniştea era departea: gitaţia cuprindea întregile cartiere ale creştinilor şi ajunse până la auzul împĕratuluĭ.

De la plecarea luĭ Crispus, Constantin se afla într'o agitaţie continuă şi orĭ-ce urmă de blândeţe dispăruse din el: Dimineaţa şi seara, privirea luĭ cruntă se perdea peste colinele Romeĭ.

Nimenĭ numaĭ cuteza să-ĭ adreseze vorba şi nicĭ Fausta nu voia să 'l maĭ supere; se temea de vre-o furie nebună

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

care trebuia să se termine prin vĕrsare de sânge.

Complotul, creat de imaginaţia blestemată a Faustei, părea a fi uitat cu totul şi, un fel de toropeală stăpânea sufletul învingătorului de la Pons Milvius.

De multe orĭ, împĕrăteasa il prinsese rugându-se înaintea uneĭ crucĭ şi plângând, dar aceste clipite de nobilă durere, eraŭ socotite de împĕrat ca umilirĭ sufleteştĭ.

Tot crucea il mângâia şi, cuprins de nebunie, se îmblânzea, când crucea i-se ivea, dupĕ cum o vĕzuse în ajunul luptelor de la Saxa-rubra şi Pons Milvius.

Eraŭ atuncĭ amintirile carĭ învingeaŭ sĕlbaticia, şi puterea D-zeuluĭ apărea strălucită.

Luĭ Constantin ĭĭ părea rĕŭ despre supĕrarea luĭ Crispus, şi ĭĭ era frică mult că Fausta plăzmuise complotul, în care fiul sĕŭ juca rolul principal.

Cât de departe fusese Crispus crescut de el, dar avea totuşĭ pentru dânsul, o dragoste tainică şi care ĭĭ amin-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tea dese orĭ figura blândă de creştină a Lydieĭ.

Nu odată, în tăcerea mausoleică a palatuluĭ, Constantin vĕzu apărând în vis şi trezire chipul frumos al Lydieĭ. Atunci el plângea şi cerea ertare.

Triumfător, şi împĕrat universal, dinsul avea momente în care imoralitatea îl sperie. Atunci voia să se purifice prin taina sfântuluĭ botez şi chema la palat preoţĭ creştinĭ, cu carĭ convorbea ceasurĭ întregĭ.

Împĕratul înclina spre Arius şi, câte odată, în timide rĕspunsurĭ, voia să apere erezia arianică.

Fausta era îngrijată şi voia să pună la cale un nouŭ complot dar, participarea fiilor eĭ la orgia de la Cajus Dolabella, o împedica mult.

Împĕratul foarte supĕrat pedepsi aspru pe ceĭ douĭ tinerĭ şi îĭ isgoni din palat.

Fausta, desperată, nu ştia ce să facă şi cum să întoarcă gândul soţuluĭ sĕŭ. Ceĭ douĭ tinerĭ suferirĕ un exil de doue

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lună în insula Pandataria, celebră necropolă de amintiri, unde, pe vremea lui August, străluciți membri ai familiei imperiale găsiră grozavă pedeapsă.

Împărăteasa se vedea zdrobită; pedeapsa dată fiilor ei și nepăsarea ce arăta soțul ei față de Crispus, o făceau sa bănuiască multe. Ea credea cu siguranță că împăratul aflase totul și aștepta numai momentul priincios ca s'o omoare.

Împăratul nu aflase nimic, dar bănuia reaua credință a Faustei și o voce năuntrică il sfătuia să nu pedepsească pe fiul său.

Împărăteasa nu înceta însă; mergea pe la vestite vrăjitorese și fabrica filtre, prin care să poată dispune de împărat.

* * *

Crispus, însoțit de Lactantius și de Aelius, reîncepu viața sa liniștită. Intre rugile ce ridica cerului și iubirea lui Myriam, sufletul său, îndurerat, părea că se mai liniștise puțin.

Myriam, tot frumoasă și tot mândră la

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

privire, cu pĕrul eĭ minunat, în care se resfirase flacăra apusurilor de soare, cu corpul eĭ superb, subjugase din noŭ inima tênărului creştin.

Durerea luĭ sufletească se nimicea în esopul celeĭ maĭ curate iubirĭ.

Myriam îl îmbrăţişa şi îĭ calegea, dupĕ buzele luĭ, suspinul dureros.

— O, Myriam, mult iubită îĭ zicea dânsul ; în mângăiala ta, găsesc fericirea supremă şi, în sărutarea ta dulce, simt tremurând întreaga ta inimă plăpândă.

Myriam, Myriam, întrupare mândră şi frumoasă, înger iubit şi fecioară plină de dragoste nobilă.

Sufletul meŭ, scirbit de viaţă, prinde a gândi la noŭĭ idealurĭ, când braţul tĕŭ alb ca şi marmora pentelică şi cald ca şi sărutul soareluĭ primăvĕratec, îmĭ cuprindea gâtul.

Myriam, fruntea ta liniştită, îmĭ aminteşte pacea cerească : buzele tale sînt fragĭ de câmp bogaţi în miresme, iar sânĭĭ tĕĭ petroşi, căpătâiŭ fermecat pentru durerĭ sufleteştĭ.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

... Şi. când focul necazuluĭ 'mĭ mistue fruntea pĕrul tĕŭ, în care se află rătăcit reflexul flacărel, mĕ răcorește şi 'mĭ dă viață.

O Miryam, Miryam, dacă nu eraĭ tu, mĕ dam morțeĭ pe câmpiile Galieĭ.

Miryam, surîzând fericită, îĭ răspundea prin îmbrățișărĭ calde şi prin fermecătoare privirĭ:

— Crispus, iubirea mea pentru tine este vie ca şi focul credințeĭ, puternică maĭ mult de cât orĭ ce dragoste. Crispus, stăpân al sufletuluĭ meŭ, rege al cugetuluĭ şi corpuluĭ meŭ, ție mĕ închin şi mĕ supun.

... Şi infocatele lor cuvinte se perdeaŭ în eurythmia fermecată a sărutărilor curate.

Dumnezeŭ binecuvênta iubirea lor şi Elena ceru luĭ Crispus ca, după sĕrbarea Paştilor creştinĭ, dragostea lor să fie consfințită prin biserică.

Primăvara adusese în Moesia, superbă viață şi întreaga fire învesmântată, tênără şi vie, slăvea D-zeirea, prin frumusețea eĭ.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Communitatea creștină urma să ducă o viață cinstită și rodnică.

Lactantius, reîntors găsi, în mijlocul acestei provincii, traiul care se potrivea cu firea sa.

Intr'una din zilele Kalendelor luĭ Maiŭ, când Crispus și Lactantius rătăceaŭ prin pădurile din jurul Naïssuluĭ, cugetând la lucrurĭ sfinte și găsind, în inima liniștită a pădureĭ, potolirea zvîrcolireĭ sufletești, care-ĭ tortura de la rĕsboiul galic și moartea luĭ Licinius, Crispus începu să vorbească:

— Pare că m'am sculat dintr'o lungă boală; rĕsboiul galilor, uciderea luĭ Licinius și cearta mea cu Constantin, îmĭ par niște vise depărtate pe care le-am avut în aiurărĭ și de groaza 'mĭ vine să plâng. Slăbiciunea mea sufletească a fost consecința acesteĭ bolĭ morale.

Pliniu cel tânĕr, într'o scrisoare, spune că boala ne face maĭ bunĭ. Eŭ simt că am fost bolnav trupește și sufletește: nu odată frigurĭ grozave mĕ chinuiaŭ în nopțile carĭ precedaŭ luptele.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

După judecata mea, trebue să fi devenit mai rĕŭ. Boala dată de D-zeŭ şi care nu e isvorîtă din păcate, după cum a fost a mea, ne face mai buni.

— Nu uita Crispus, că Plinius vorbeşte ca un păgân.

— Înţeleg, dânsul crede că frica de moarte, faptul că omul şi-a vĕzut moartea cu ochiĭ, îl face să se îmbuneze. Mĭ aduc aminte, el zice : „Atuncĭ dânsul crede în zeĭ, işĭ aminteşte că e om ; nu invidiază pe nimenĭ şi nu dispreţueşte soarta nimĕnuĭ“. Cuvintele acestea ne arată cât de departe era autorul lor, de creştinism. Un creştin, nicĭ odată n'ar fi cutezat să creadă că e nemuritor, să învidieze saŭ să dispreţuiască.

— Crispus, zise Lactantius, cuvintele tale sînt adevĕrate, dar nu toţĭ păgânii cugetaŭ aşa, E unul Seneca, ucis de Nerone şi care în lucrările luĭ, se apropie mult de noĭ. Se presupune că în mare taină, cunoscuse creştinismul şi-l aproba.

In tratatul sĕŭ despre mânie, are părerĭ pe care, tu şi orĭ ce bun creştin, le-ar primi cu bucurie.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Sînt, iubite Crispus, şi în lumea păgână suflete mari, suflete iubite de D-zeŭ şi care, prin faptele şi sfaturile lor, în viaţă, merg pe adevĕrata cale a Domnuluĭ.

In tinereţe, — 'mĭ amintesc ca şi azĭ, — am citit un fragment dintr'o lucrare a luĭ Seneca, în care se vorbea despre liniştea sufletească. Ascultă numaĭ o cugetare smulsă dintr'o sută de felul acesta: „Viţiul este infinit în varietăţile sale, dar uniform în resultatul sĕŭ; de aci se naşte reaua conducere a sufletuluĭ". Ce creştin n'ar admite părerea asta?

Viţiul e infinit, dar în realitate e unul singur care roade sufletul; el se ramifică, dar la bază nu sînt maĭ multe. Oamenii dominaţi de viţiŭ aŭ şi o rea conduită sufletească şi, dupĕ cum ziceaĭ tu, slăbiciunea sufletească te-a condus în Galia şi Roma.

Vezĭ iubite, Crispus, cum tu, fără să ştiĭ aĭ cugetat la fel cu Seneca?

Apusul zileĭ sosea, ceĭ douĭ creştinĭ în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

genuchiară și vreme îndelungată, ridicară rugĭ D-zeuluĭ lor.

*

* *

Zvârcolirile plutoniene, în furia lor divină, învingĕtoare și mândre: puterĭ uriașe și cărora ceĭ vechĭ le dase viață și le întrupase în Hephaïstos, despicară thalazurile thyreniane și, în fața Campanieĭ, departe de țĕrm făcu să se nască o stâncă care să se ridice spre cerul albastru al sudului italian, cu gestul rugător al brațuluĭ desperat.

Pandataria era blestemată, nimic nu creștea pe pământul eĭ pietros. Șerpiĭ veninoșĭ, scorpiile și tot felul de insecte rele, populaŭ acest colț vulcanic, menit să dispară sub valurĭ cu aceiașĭ iuțeală cu care apăruse.

Insula aceasta pustie, lungă și lată de vre-o douĭ kilometrĭ, slujise de multe orĭ drept loc de exil pentru membriĭ familieĭ imperiale. In vremea principatuluĭ augustian, Livia își găsi aci potolirea patimilor sale bolnave și, imperiul scăpă de o femee, care tăvălea în noroiŭ purpura împĕrătească.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Era insula aceasta loc sumbru de ispășire cruntă. Se povesteau legende fioroase; prisonieri morți de foame și mîncați de monștri marini.

Stâncă goală, de ori și ce vegetațiune, era incandescentizată de soarele sudic; singur muschiul rîpelor, creștea și înverzea unele părți ale Pandatarieĭ.

Constantin porunci să se ridice, în nordul insuleĭ, o căsuță de piatră. Năluca unuĭ grozav exil, începu să chieme pe mulți din lumea Romeĭ. Această mică locuință servise pentru fiiĭ Faustеĭ, carĭ, după douĕ lunĭ de pedeapsă, se reîntoarserĕ în Roma.

Atunci începu una din acele fioroase urzeli care, în istoria lumeĭ, sînt puse alăturĭ de marile isbânzĭ diplomatice.

Fausta, prin oamenĭ cumpĕrați, reuși să compue un mare complot fictiv și în care Crispus apărea ca șef; aduse oamenĭ din Moesia pe care-ĭ corupse, cu marĭ sume de banĭ și carĭ fură bucuroși să nimicească liniștea unuĭ tânĕr cinstit și iubitor de pace.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

De astă dată Constantin era convins: Crispus voia moartea sa şi, fără a gîndi, porunci transportarea fiului său în insula Pandataria, pe timp nelimitat.

Fausta nu era mulţumită; isbutise numai pe jumătate.

* * *

Viaţa lui Crispus se scurgea lină şi, departe de zvîrcolirile vanitoase ale lumei politice; de abia începuse, prin rugi şi prin iubirea lui Myriam, să guste din acea pace creştină pe care o oferă religia lui Isus adevăraţilor credincioşi.

Exilul, poruncit de Constantin, il smulse din mijlocul dragostei tutulora. Comunitatea creştină începu să murmure şi să ridice vocea contra împăratului.

Crispus căută s'o împace prin vorbe pioase, spunând că numai D-zeu îi va da fericirea supremă, iar nu un simplu muritor care se intitulează împărat.

Miryam erea ca şi moartă de groază şi durere, iar bătrâna Elena, vedea, în acest exil, încă una din crimele nebuneşti ale fiului ei. Ea trimise un crai-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nic să ceară ertarea lui Crispus trebui să părăsească Moesia pentru sterila rocă thyreniană.

Ultima noapte petrecută cu ai săi fu dureroasă. Lactantius plângea, iar Aelius amenința pe împărat. Crispus îi mângâia cu generoase cuvinte:

— Așa voește D-zeŭ: el nu dă suferințe de cât celor care le pot indura. Încercarea aceasta crudă o voiŭ suferi cu seninul în privire. Oare în Pandataria nu voiŭ găsi loc de rugăciune? Oare credeți că am să vĕ uit pe voi?

E dureros pentru mine să mĕ despart de tine Lactantius, de la care am primit explicarea religieĭ noastre: de tine Aelius de la care am învĕțat să fiŭ mărinimos; de tine, bună mamă, care aĭ făcut din mine un creștin cucernic, și de tine, frumoasă logodnică, Miryam, iubită între iubite.

Toți plângeaŭ. Crispus urmă:

— Plângeți? Tu Lactantius plângĭ? Profanezĭ prin lacrimĭ voința Domnuluĭ?

— Crispus are dreptate, zise Lactan-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tius, durerea noastră nu trebue să pingărească divinitatea şi, în locul bocetului, mai bine să ne rugăm.

— Miryam, îi zise Aelius, nu-i cu putinţă să 'l urmăm. Cu bucurie l'am însoţi dacă crudul său părinte ne-ar permite.

* * *

Un prietin creştin aduse veşti rele; se spunea că păzitorii cari erau însărcinaţi cu ducerea lui Crispus, aveau să 'l omoare pe drum şi să-l părăsească.

Aelius şi cu Lactantius se hotărîră să urmeze, în mare taină, micul convoiu în care se afla bunul lor Crispus.

Myriam, de mare durere, căzu greu bolnavă şi aiurea. Bătrâna Elena, nimicită şi dânsa de supărare, punea toate puterile să scape din ghiarele morţei pe frumoasa creştină.

Plecarea neaşteptată a lui Crispus, dăduse naştere la svonuri sinistre şi, cum dânsul era iubit în Moesia, un început de revoltă se simţi.

Cercurile din Roma erau îngrijate şi Fausta profită de această revoltă ca să

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

convingă pe impĕrat și mai mult, că fiul lui voește să-l detroneze.

Cu plecarea lui Crispus, durerea stăpânea cu totul casa bătrâneĭ Elena. Nu mai se auzea rîsul fericit al lui Miryam și nicĭ șoptit curat de nobilă dragoste.

* * *

După un an de grele chinuri, Crispus ertat, se reintorcea în Moesia. De abia desbarcase în Istria și un trimis imperial, îl opri la Pola.

Impĕrăteasa reușise din nou să convingă pe Constantin că fiul sĕŭ este vinovat.

— El, zicea Fausta, voește să te omoare și tu îl erți. Mĭ este frică: merge din nou în Moesia și va rĕscula pe partizanii sĕĭ. Intr'o bună dimineață vom fi uciși amândoui și dânsul se va proclama ca cesar.

— Muma mea, rĕspunse Constantin, m'a asigurat că e nevinovat.

— Nevinovat ! Două comploturi pe care le-am descoperit și tot ești convins de cinstea și iubirea lui.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

... Și Fausta reîncepu să lucreze la reconstituirea infamului complot. Timp de șease zile, împĕratul ascultă tot felul de mărturii mincinoase și care trebuiaŭ să-l convingă despre vinovăția lui Crispus.

Mulți oameni fără de căpătêiŭ, carĭ în Moesia mureaŭ de foame saŭ turburaŭ liniștea prin fapte necinstite, defilară prin palatul imperial, spunênd că în adevĕr Crispus, a pregătit în Moesia o revoltă și că nimenĭ în Naïssus nu a maĭ rĕmas credincios luĭ Constantin.

Veniră apoĭ soldați carĭ luptară în Galia, culeșĭ de prin închisorĭ și veselĭ că puteaŭ fi liberĭ, mințind pe împĕrat. Unĭĭ, carĭ se rĕsboiră contra luĭ Licinius, spuneaŭ că aŭ auzit, pe Crispus complotând cu Licinius.

In această vreme, în Moesia se produse o mișcare în favoarea luĭ Crispus, deținut la Pola.

Fausta exploată în favoarea eĭ această nemulțumire și reuși să ponegrească și maĭ mult pe nefericitul fiŭ al Lydieĭ.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

In acest timp, Miryam porni spre Pola, spre a împărți, împreună cu iubitul ei, moartea pe care dânsa o aștepta să pună capĕt existenței îndurerate a logodnicului sĕŭ.

Elena gîrbovită de ani și durere, adânc lovită, căuta, prin rugăciuni, să mlădieze voința cerească și să-i scurteze viața. Lactantius, scârbit de voință, ducea traiu de pustnic și blestema întreaga lume, iar Aelius, temperament aspru de soldat, cuteza să desaprobe pe Constantin.

Myriam, însoțită de Aelius, sosi în Pola. Era tot frumoasă; figura-i, slăbită, purta masca grijulivă a unei mari dureri.

Nu putu cu nici un preț să vadă pe Crispus. Atunci chinul i se mări și mai mult, D-zeŭ a iubit'o; însă-și unul din acei nemernici carî, pentru bani, spusese neadevĕr, cunoscând pe Miryam, o amestecă și pe dânsa în complotul Faustei.

O poruncă împĕrătească o culese din străzile Polei și o svîrli în temnița unde Crispus ispășea o viață prea cinstită.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Intrevederea dintre cei doui inamoraţi a fost mişcătoare, şi fericirea îi făcu să uite dureroasa lor situaţiune.

— Miryam, zicea Crispus, murim împreună. Sînt fericit că amîndoui vom intra în regatul Domnului.

Dragostea noastră va fi scut de bronz, contra loviturilor ce avem să primim.

Am fost fericiţi şi să mulţumim cerului. Viaţa e fericită, când D-zeŭ ţi-o mulţumeşte şi nu atunci când e bogată în aniĭ. Noĭ am putut gusta din cel maĭ frumos traiŭ: iubirea noastră nu o întâlnim la mulţi. Viaţa cea maĭ lungă este aceia care se urcă până la înţelepciune.

Miryam, în dulci îmbrăţişăriĭ, căuta să facă şi maĭ fericită această clipită de nobilă resemnare. 1)

II

De la edictul din Milan, religiunea creştină suferise mariĭ schimbăriĭ. Începuse uniĭ episcopi să atingă dogma şi să

1) Pentru partea istorică a se vedea: *Eusebius* = Vie de Constantin.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

susţină păreri greşite. Creştinismul, tinzând să devie o lege morală universală, trebuia să primească un regulator definitiv. Erezia lui Arius apărând în Alexandria, Constantin era decis să convoace un mare sinod ecumenic.

Oraşul Nicaea în Bithynia, fu desemnat în vis împăratului. Asia, care fusese aleasă de D-zeŭ ca patrie a nouĭ religiuni fu şi de astă dată preferită ca să dea ultima conduită credinţeĭ lui Isus.

Nicaea era o cetate fără insemnătate. Se deosibea însă, printr'o credinţă curată şi prin înalta moralitate a celor carĭ o locuiaŭ.

Un edict imperial'convocă sinodul. La el rĕspunseră 318 episcopĭ. Constantin veni şi dânsul, ca să prezideze această sfântă adunare.

Veniseră patriarhĭ bĕtrâni şi carĭ de abea vedeaŭ.

Veniseră oamenĭ sfinţĭ, carĭ citeaŭ gândul şi aveaŭ în urma lor o viaţă de pilde nobile şi generoase.

Intrunirea fu măreaţă. Arius se afla

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

și dânsul: era în anul 325, un bătrân care impunea respect, purta sutană simplă și figura îi era slăbită de traiu petrecut în lipsuri. O barbă mai mult albă încadra figura luminată de doui ochi strălucitori de inteligență.

Era stăpân pe cuvêntul său și se bucura în Alexandria de multă iubire. Sfânt, prin viața dusă, și un eroŭ prin tăria convingerei, avea să ducă luptă mare: toți episcopii nu-l aprobaŭ și-l numeaŭ eretic.

Arius era, fără îndoială, cel mai de frunte membru al sinodului, atât prin înfățișare cât și prin vorba lui elocventă.

Conciliul, început într'o lună, primi binecuvêntarea dată de cel mai bătrân episcop. Constantin, care își luase titlul de pontifex maximus, presida această sacră adunare.

In sală domnea o mare tăcere când Arius luă cuvêntul; ședea, în fundul sălei, pe o estradă anume ridicată pentru oratori. El începu cu o voce blândă și totuși având în ea mustrări aspre:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Sîntem, dupe 325 de anĭ, de la nașterea Mântuitorului nostru și marĭ schisme sgudue biserica luĭ. Seninul cel maĭ curat ar fi trebuit să ne înconjoare. Credinciosul ar fi trebuit să vadă în noĭ sufletele care 'l păstorește, pildă nobilă și generoasă. Discuțiunile teologice sînt lipsite de pacea necesară și episcopul este silit să se coboare în arena luptelor vulgare.

Când biserica creștină porni din Galileia, dânsa nu cerea la nimenĭ supunere la un canon anumit. Isus a cerut cinste, virtute și dragoste, față de D-zeul adevĕrat, dar nicĭ odată n'a impus drept credincioșilor să urmeze părerea unora ce se zic preoțĭ aĭ credinței cele nouă.

Credința creștină este liberală; numaĭ păgânismul poruncește, celor carĭ îl practică, supunere oarbă. Isus lăsă pe om să se convingă și apoĭ să creadă. Liberarea sufletuluĭ de cătușul păgânismuluĭ se datorește creștinismuluĭ.

Cristos ne permite să cercetăm, pentru ce voĭ, carĭ slujițĭ biserica luĭ, nu 'nĭ dațĭ mie voe să cred și să cercetez?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Voiți să vĕ înapoez sutana de episcop ? Voiți să redevin simplu pustnic ? Vĕ împlinesc dorința, dar nu mĭ luați putința de-a cugeta liber. Eŭ cred că Fiul este dintr'o materie analoagă cu Tatăl. El și Tatăl aŭ o esență divină analoagă, amândouĭ sînt de natură divină, amândoĭ sînt egalĭ în cuget și forță dar nu purced dintr'o aceiașĭ esență.

Fiul e trimis pe pământ și întrupat în corp omenesc, e adevĕrat : puterea lui e aceiașĭ cu a luĭ D-zeŭ, dar materia din care a purces e diferită cu toate că-ĭ analoagă cu a Tatăluĭ. Părerea aceasta îmĭ pare mie dreaptă și cred că nu micșorează în nimic maiestatea divină a Mântuitoruluĭ nostru.

Părerea mea n'am rĕspândit'o, am păstrat'o numaĭ pentru mine. Dar dînsa a pătruns în comunitatea creștină pe care o păstoresc. Mulțĭ aŭ primit'o, eŭ n'am impus'o la nimenĭ.

Pentru asta sînt numit eretic și fiŭ rĕtăcit al bisericeĭ ? O simplă pĕrere poate fi numită schismă. Impĕratul Cons-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tantin, care inclină spre creştinism, mĕ desaprobă ?“

Cuvintele luĭ Arius produse o emoţiune adâncă. Intregul consiliŭ, aştepta combaterea epicopuluĭ Alexandrieĭ.

Locul luĭ Arius fu luat de Sf. Atanasie, în acest timp, simplu diacon; bărbat cu privirea aspră ce păşea spre al 40-lea an. Dânsul începu :

„Sfânta treime, creştină, primeşte o negare prin teoria susţinută de Arius. Daca Mântuitorul nu este dintr'o aceiaşĭ materie cu Tatăl, atuncĭ se stabileşte o deosebire între el şi Fiul sĕŭ. Arius nimiceşte sfânta treime, căcĭ daca dânsa nu-ĭ purcesă dintr'o aceiaşĭ materie, numaĭ poate avea fiinţă. Si Mântuitorul nostru, apare ca un executor al voinţeĭ divine. Părerea luĭ Arius este o mare greşală şi pe care disciplina creştină o pedepseşte.

Dacă fie-care am avea teoriĭ asupra dogmeĭ şi divinităţeĭ, unitatea religiuneĭ noastre piere şi credinţa nobilă a luĭ Isus, se fragmentează în miĭ de erezii.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Universalitatea creștinismului se înlocuește cu particularismul care formează caracteristica păgânismului.

Părerea lui Arius nu numaĭ că trebue înlăturată, dar chiar pedepsită cu cea maĭ mare asprime. Dacă Arius cugetă sincer, e un rătăcit și e de datoria noastră să'l aducem pe calea adevĕrului; de nu crede ceia ce spune, este fățarnic și un ambițios.

... Și biserica creștină pedepsește pe ambițioși și fățarnicĭ".

Cuvêntul Sf. Atanasie produse o impresiune profundă.

Arius urcă tribuna spre a rĕspunde:

„Eŭ am explicat liniștit ceia ce cred. Atanasie mĕ atacă cu rĕutate și mĕ numește fățarnic. Părăsesc consiliul și episcopatul: mĕ cufund în sărăcie și în pustnicia deșertuluĭ. D-zeŭ cĕ vĕ aibă în pază".

... Și cu gestul larg, făcu semnul binecuvântĕreĭ.

Fu o scenă frumoasă și plină de măreție. bĕtrĕnul eretic apăru mare și sfânt.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Mulți dintre episcopi plânseră și toți admirară acest suflet care știa să pună credințele lui, mai sus de cât vremelnica glorie terestră,

Arius părăsi consiliul și se redete studiilor sale iubite.

Sfânta adunare se sfârși, fixând dogma creștină și blestemând ideile lui Arius. Tot acest sfat, compuse simbolul credinței în care Fiul este arătat consubstanțial Tatălui și dete la iveală 20 de canoane privitoare la disciplina bisericească. Constantin definì sigur rolul său în afacerile Bisericei, zicând că este, un fel de episcop, pentru lucrurile din afară. Impĕratul în taină aproba pe Arius, căruia îi și trimise mari ajutoare.

Biserica apărea, după acest sfat, ca un singur bloc: totuși arianismul înflorea în diocesa Alexandriei, unde numĕra mulți partisani.

Constantin apărea, în ochii creștinilor cari nu cunesteaŭ viața lui, ca unul dintre cei mai mari creștini, cari a știut să impună, bisericeĭ lui Isus, o disciplină creștinească.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Creştinii din Moesia socoteaŭ, ajutorul pe care împĕratul îl dase religiuneĭ creştine, o minune cerească: uniĭ credeaŭ căĭ a început sĕ se pocăiască, iar aceĭ carĭ formaŭ marele numĕr, vedeaŭ, în creştinismul imperial, un act de mare dibăcie politică.

* * *

Crispus nu putea fi uitat: Se semnalaŭ numeroase mişcărĭ de simpatie, carĭ dovedeaŭ cât de curată fusese viaţa acestuĭ tênĕr creştin. Lactantius, zdrobit de durere şi neputând sĕ facă nimic, se reîntorsese în Naïssus, unde spera se afle ştirĭ maĭ bune, carĭ însĕ nu maĭ puteaŭ sosi, de oare ce complotul Faustеĭ prindea, din ce în ce, maĭ marĭ puterĭ.

Vestea convocăreĭ consiliuluĭ nicaeian îl lăsă nesimţitor. Dupĕ părerea sa, nu oamenilor învestiţĭ cu puterea terestră de episcopĭ, le era dat sĕ disciplineze religia datĕ de D-zeŭ. Arianismul, zicea Lactantius, este o părere greşită, dar nu trebue sĕ îl persecutăm. Dacă este o doctrină adevĕrată D-zeŭ, cu toate

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sforțările noastre, o va face să triumfe: de este o erezie, ea va dispare singură: Creștinismul a fost atât de mult persecutat: fiind însă religiunea cea adevărată, el a eșit plin de isbândă din chinurile neroniane.

Desbaterile consiliului și pedepsirea lui Arius, atrase atenția tutulor spre Bithynia. Despre Pola și Crispus, rare ori se mai vorbia, la Roma: totuși se lucra la alcătuirea de noui probe false și cari aveaŭ să decidă omorârea lui.

Constantin era gîrbovit de o viață prea zvînturată și putea să moară curând. Gîndul acesta chinuia mult pe Fausta și voia să grăbească uciderea lui Crispus, spre a putea proclama pe fiii ei ca succesori la tronul Romei.

Convocarea consiliului, fu pentru dînsa un nou prilej favorabil. Impĕratul, părăsind Roma, ea putea în plină siguranță să alcătuiasca infamul și criminalul ei complot, în unire cu miserabilĭ pe cari îi cumpĕrase cu banĭ luațĭ din fiscul imperial.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Impĕrăteasa era foarte multumită şi vedea în isbânda planului sĕŭ. Aştepta venirea lui Constantin ca să desfăşure ceea ce pregătise, cu atâta grijă şi chelĭ. 1)

Eusebius: Historia ecclesiastica.
Broglie: L'Eglise romaine (son histoire)
Allard: Le triomphe de l'Eglise.
Funk: Histoire de l'Eglise.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Epilog

Viața, chinuit de mari suferințe, avea să se sfârșească pentru Crispusa. Pacea eternă a celor drepți, avea să 'l primească în sânul ei.

Pe la sfârșitul anului 326, judecătorii trimiși de împĕrat sosiră în Pola. Cu ei veneaŭ și zilele triste ale toamnei. Noembre melancolic cernea, peste frunzele pălite, și vîntul rece al nordului, ridica valuri cotropitoare. Coasta dalmatină părea ca pedepsită de vre-o mână nevĕzută.

Adriatica plină de thalazuri, plângea alături cu întreaga natură îmbrobodită în zăbranic de groși nouri.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Creştinii, în naivitatea lor, îşĭ amestecaŭ plânsul cu bocetul melancolic al ploieĭ autumnale.

Spre finele luĭ Novembre, Crispus era condamnat la moarte şi executat prin otravă.

Corpul luĭ tânăr şi curat, găsi liniştе în desişul unuĭ tufiş de pinĭ de mare, tinerĭ şi eĭ, ca şi cel pe care îl umbreaŭ. La murmurul blând al Adriaticeĭ şi sub mângâiala vêntuluĭ sudic, Crispus avea să se bucure de fericirea eternă.

Myriam nimicită de durere, înduioşase pe nemernicii carĭ ascultară de poruncile Faustеĭ, şi fu găsită nevinovată.

Crispus înviştit primi moartea. La judecată fu tăcut şi nicĭ nu voia să se apere: se ruga numaĭ pentru ertarea luĭ Constantin.

El muri ca un creştin. Ca unul ce era aruncat în gura leuluĭ din coliseurile Romeĭ, ca Isus binecuvîntând, ca cel maĭ sublim martir al religiuneĭ creştine.

Ceĭ carĭ îl ucisera, mâhniţĭ, priveaŭ cu admiraţie cum ştiŭ să moară ceĭ carĭ

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

se înregimentează în cohortele sfinte ale armatei creştine.

Când se despărţi de Myriam, el îi trimise o lungă sărutare din privire şi, fără lacrimi, fără bocet sgomotos, se pregătea blând să păşească în eternul imperiu al Domnului.

După trei zile de la desincarnarea silnică a lui Crispus, Myriam fu găsită moartă, culcată pe bucata de pământ ce coprinsese pe iubitul ei.

Părea că voeşte să încălzească inima lui răcită; părea geloasă de pământul care-i furase mult iubitul.

Dumnezeu a iubit'o şi, într'una din rugile ei, când venise să res.:r.e flori bogate peste mormîntul lui Crispus, o luă la dânsul ca, împreună cu logodnicul ei, să se bucure de veşnica pace şi fericire.

Lactantius, îndurerat, părăsea Pola şi ducea bătrânei Elena, împreună cu Aelius, vestea dubleĭ crime.

* * *

Multă vreme, puse pentru a străbate drumul ce ducea la Roma.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Când pătrunse în sfânta cetate, idele lui Marte ale anului 327 începuseră să aducă, pe aripi de dulci miresme, cald aer de primăvară.

Aelius voia să își vadă stăpânul, cel cu care luptase la Pons Milvius și la Saxa rubra.

— El trebue să fi murit; cel pe care l'am văzut eŭ în luptă era un suflet cinstit.

Al' ne-va trebue să ocupe tronul creștin al Romei. Vreaŭ să-l văd, mergeți, zicea celor de la palatul imperial, și spuneți că un legionar de la Pons-Milvius, voește să-i vorbească.

Aelius era bătrân, prost îmbrăcat, părea un cerșetor care își petrece viața în lipsuri și rătăcire.

Împăratul îl primi. În mijlocul splendoarei regești. Aelius părea romanul catonian care venea să protesteze contra decadenței imperiale.

Constantin își recunoscu soldatul viteaz.

— Ce-i Aelius?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Am venit să-ţi spun că aĭ omorît un nevinovat. Crispus, fiul tĕŭ, era creştinul adevĕrat.

Dacă tu eştĭ împĕratul pentru care am luptat, dacă tu eştĭ Constantin care la Saxa-rubra adora crucea, aĭ fost un falş creştin şi un nemernic criminal.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

Şi, înainte de a se trezi împĕratul din uimire, dalele, care primiră sângele luĭ Licinius, pentru a doua oară, eraŭ înecate de sânge.

Aelius îşĭ înfipse spada în pântece şi D-zeŭ îl primi în împărăţia sa.

El murea ca şi Cato din Utica. El era ultimul roman şi cel d'âmtâiŭ legionar al Romeĭ creştine.

*
* *

Şi azĭ călătorul care trece pe lângă vechea Pola, la o mică depărtare de oraş, poate să vadă o piatră funerară cu o inscripţie ştearsă, şi pe care epigrafia,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

o atribue epocei neroniane, istrianul, care călăuzește, își descoperă capul, face pios semnul crucei și plin de mândrie zice: Aci e mormântul lui Crispus, fiul lui Constantin cel mare.

Sfârșit

Joi, 24 Iulie, 1903
în Câmpina

MUNICIPIUL BUCUREȘTI BIBLIOTECA